

*Redacția
vă dorește un
AN NOU
mai spornic în împliniri,
mai înalt în aspirații
și plin de succese!*

LA MULȚI ANI !

A cincea elegie

N-am fost supărat niciodată pe mere
că sunt mere, pe frunze că sunt frunze,
pe umbră că e umbră, pe păsări că sunt păsări.
Dar merele, frunzele, umbrele, păsările
s-au supărat deodată pe mine.
Iată-mă dus la tribunalul frunzelor,
la tribunalul umbrelor, merelor, păsărilor,
tribunale rotunde, tribunale aeriene,
tribunale subțiri, răcoroase.
Iată-mă condamnat pentru neștiință,
pentru plictiseală, pentru neliniște,
pentru nemișcare.
Sentințe scrise în limba simburilor.
Acte de acuzare parafate
cu măruntaie de pasăre,
răcoroase penitențe gri, hotărâte mie.
Stau în picioare, cu capul descoperit,
încerc să descifrez ceea ce mi se cuvine
pentru ignoranță...
și nu pot, nu pot să descifrez
nimic,
și-această stare de spirit, ea însăși,
se supără pe mine
și mă condamnă, indescifrabil,
la o perpetuă așteptare,
la o încordare a înțelesurilor în ele însele
pînă iau forma merelor, frunzelor,
umbrelor,
păsărilor

Nichita Stănescu

Liviu Ioan STOICIU 23 de ani din acest secol (și nou mileniu)	3
Constantin COROIU Recitindu-l pe Cehov	4
Leo BUTNARU De la antropologie la gloatologie	4
Constantin CUBLEȘAN „În capcana limbajului mă-nvârt ca o fiară” (Ion Stratan)	5
Al. CISTELECAN Ermetisme ludice	5
Cristina SCARLAT Ramona Müller, <i>Numele meu este altul</i>	6
Galina MARTEA Alexandru Ciorănescu și meritele sale în cultura mondială	7

Liviu ANTONESEI Daneliuc, Arcu și romanele pandemiei	7
Adrian ALUI GHEORGHE Cu Al. Cistelecan, în lumea „fetelor pierdute”	8
Adrian Dinu RACHIERU Nicolae Manolescu și cele „două critici” (II)	9
Gellu DORIAN Părerii tranșante despre romanul românesc	10
Nicolae TZONE Maxy și „patria europeană”	11
Timotei PRAHOVEANUL Culorile și dăruirea, punți către inefabila frumusețe	20
Constantin PRICOP Societatea și... sentimente	24

„Ce sălbatică e viața, e sălbatic de frumoasă! Stări de spirit, asta trebuie dat altora; nu conținuturi, nu sfaturi, nu învățături.” C.NOICA

Director fondator și coordonator: Nicolae Panaite (npanaite@gmail.com)

Redactor-șef: Constantin Pricop (constantin.pricop@gmail.com)

Secretar general de redacție: Victor Durnea (victordurnea@yahoo.fr)

Colegiul de redacție: Ioan Adam, Radu Andriescu, Adina Bardaș, Gellu Dorian, Florin Faifer, Vasile Fluturel, Adrian Alui Gheorghe, Mihaela Grădinariu, Dan Bogdan Hanu, Emanuela Ilie, Gabriel Mardare, Nicolae Mecu, Cătălin Mihuleac, Flavius Paraschiv, Ioan Răducea, Cristina Scarlat, Gheorghe Simon, Liviu Ioan Stoiciu, Diana Vrabie

Liviu Ioan STOICIU 23 de ani din acest secol (și nou mileniu) 3

Nicolae PANAITE Gînduri la sfîrșit de an 3

Constantin COROIU Recitindu-l pe Cehov 4

Leo BUTNARU De la antropologie la *gloatologie* 4

Constantin CUBLEȘAN „În capcana limbajului mă-nvîrt ca o fiară”
(Ion Stratan) 5

Al. CISTELECAN Ermetisme ludice 5

Cristina SCARLAT Ramona Müller, Numele meu este altul 6

Ionel BOSTAN Pastorale de sezon 6

Galina MARTEA Alexandru Ciorănescu și meritele sale
în cultura mondială 7

Liviu ANTONESEI Daneliuc, Arcu și romanele pandemiei 7

Adrian ALUI GHEORGHE Cu Al. Cistelean, în lumea
„fetelor pierdute” 8

Adrian Dinu RACHIERU Nicolae Manolescu și cele „două critici” (II) 9

Dan Bogdan HANU Suburbii subterane 10

Gellu DORIAN Păreri tranșante despre romanul românesc 10

Nicolae TZONE Maxy și „patria europeană” 11

Lucian MERIȘCA Valentin Flandorfer / Conan Reed - Scutul focului.
O carte plină de lumină 11

Radu CANGE Însoțitoarea 12

Daniel Ștefan POCOVNICU Măiestrie spirituală 13

Ioan ȚICALO Buturuga mică... 13

Vasile AIOANEI Vasile Diacon, un român topit după Bucovina 14

Vasile FLUTUREL Constantin Mănuța – 75: *Un poet cu satu-n glas* 15

Dumitru VITCU Din dragoste pățimașă pentru urbea natală:
Corneliu Carp, *Casele de odinioară ale Iașilor* 16

Eugen MUNTEANU Răstimp parizian, 1997-2000. Jurnal epistolar
(XXI) 17

Mihai CABA Două veacuri întru eternitatea lui Gheorghe Lazăr 18

Timotei PRAHOVEANUL Culorile și dăruirea, punți către inefabila
frumusețe 20

Florentina NIȚĂ Semne peste vreme 21

Flavius PARASCHIV Oasele minunate ale lui Susie 21

Lina CODREANU Atitudini și perspective critice 22

Emanuel VASILIU Mă gândesc să-i pun capăt 22

Dionisie VITCU „Cumplit meșteșug de tâmpenie...” 23

Ioan RĂDUCEA Cu fruntea dîrz înălțată 23

Constantin PRICOP Societate și... sentimente 24

e-mail: exprescultural.iasi@gmail.com

www.exprescultural.ro

facebook.com/exprescultural

ISSN: 2537-5989

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar
revista pot depune sumele în contul
RO04BTRLRONCRT0PC2450901 – Banca Transilvania Iași

Revista poate fi procurată din rețeaua de librării SEDCOM LIBRIS
Iași, S.C. DIF PRESS S.R.L., precum și de la sediul redacției
din strada Trei Ierarhi, nr. 2, et. 1, Iași, cod 700028

Abonamente:

Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei.
108 lei / an + 39,60 lei taxe poștale,
54 lei / 6 luni + 19,80 lei taxe poștale.

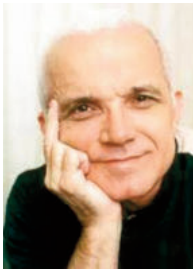
Vă rugăm să scrieți pe mandatul poștal sau pe documentul de plată
adresa poștală completă și perioada de abonare.

Ilustrăm prezentul număr cu lucrări ale artiștilor:

Alexandru Burlacu (sculptură și grafică),
Grafo Dragoș (printuri fotografice, pe suport aluminizat)
Alex Dromp (creații new media)

***Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine
în întregime autorilor**

***Rugăm colaboratorii să ne trimită textele
doar pe adresa: exprescultural.iasi@gmail.com,
până pe data de 10 a lunii în curs; articolul trebuie să aibă
maximum 7.000 de caractere și să fie în format Word.**

Liviu Ioan STOICIU

23 de ani din acest secol (și nou mileniu)

Final de an 2023, an și mai rău decât alții (după milioanele de morți ai războiului mondial al Covidului), la războiul din Ucraina adăugându-se războiul din Fâșia Gaza – care mă afectează moral dramatic, aceste războaie sunt un capăt de lume pentru mine (efectiv, în fiecare zi caut știri să văd ce se mai întâmplă „pe front”, și-mi stric ziua; e o involuție a „condiției umane” la mijloc, războiul e o întoarcere la barbarie). Cum a fost anul 2023 în lumea literară de la noi. În afara alegerilor „normale” (în liniște și pace, fără scandalurile din mandatele trecute) de la Uniunea Scriitorilor (la care Nicolae Manolescu a fost reales președinte; sigur, au fost realeși în majoritate și președinții filialelor Uniunii), manifestările organizate sub egida Uniunii Scriitorilor, pe plan național (peste 20 de proiecte, unele adevărate evenimente, vezi lista lor pe site-ul Uniunii Scriitorilor) au onorat nu numai pe invitații lor. Altfel, îi dau dreptate titularului cronicii literare a săptămânalului *România literară*, Răzvan Vonceu: „în privința cărților... a fost un an 2023 mai degrabă banal. Nu lipsit de cărți bune și foarte bune... dar fără cărți care să schimbe într-un fel sau altul paradigma”. În secundar, continuă să aibă o viață literară a lor și contestarii desprinși din Uniunea Scriitorilor, și tinerii ținuti sub control de nucleul dur al douămiștilor, și scriitorii „cu un statut veleitar” (membri sau nu ai unor ligi neprofesioniste).

Interesantă însă invitația de a scrie despre toți anii trecuți până azi ai începutului de nou secol (și mileniu). De regulă, pentru mine n-a însemnat nimic trecerea într-acest secol XXI, în schimb țin cont de Revoluția din Decembrie 1989, care mi-a delimitat viața în anii „de dinainte” și anii „de după”... (sunt probe de destin, am prins și perioada „comunistă” de dinainte și perioada „economiei de piață” de după Revoluție; aveam 39 de ani la Revoluție; am prins și ultimii ani ai secolului XX / mileniului II și primii ani ai secolului XXI / mileniului III, aveam 50 de ani în anul 2000; a trecut cu bine avertismentul cu... sfârșitul lumii din anul 2000). Ce s-a întâmplat în ultimii 23 de ani, totuși, în România, de pildă? În mare, aderarea României la NATO în aprilie 2004 și apoi aderarea la Uniunea Europeană-UE în ianuarie 2007, ne-au adus o anume „stabilitate și securitate”; avem „un proiect de țară care are o direcție de dezvoltare”, supravegheată îndeaproape de aliați, „pentru consolidarea democrației”. De finit minte, în 2008, „criza economică globală” a avut un impact negativ și asupra României, economia țării a intrat în recesiune (și președintele Traian Băsescu a tăiat cu de la el putere, dictatorial, salariile și pensiile cu 25 la sută, ba chiar a confiscat și valuta întreprinzătorilor, pentru a ajuta cific visteria țării). După ce în decembrie 2006, sub domnia cinică a președintelui Traian Băsescu (dovedit ulterior colaborator al Securității represive a statului), comunismul a fost condamnat în România, prin Raportul Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, condusă de politologul Vladimir Tismăneanu (de partea culturală s-a ocupat Nicolae Manolescu). „În raport, regimul comunist din România este caracterizat ca fiind ilegal, criminal și totalitar. Comisia a stabilit că regimul a fost impus prin violență, a provocat moartea a peste 100.000 de persoane...” Condamnarea oficială, în sine, n-a avut parte de nici un fel de lustrație, foștii membri PCR și ofițeri și turnători ai Securității devenind „oameni de afaceri” de succes (cunoscând secretele economice și financiare ale fostului regim) și

politicieni fără scrupule, corupți de putere, aleși sau numiți în funcții-cheie ale statului parazitat. Las la o parte protestele ample în stradă ale societății civile împotriva guvernărilor. Au urmat doi ani (2020-2021) de „pandemie COVID-19”, gestionată abuziv de autorități (dovedit corupte; vaccinarea devenind o afacere monstruoasă), care a avut un impact semnificativ asupra românilor; economia țării a fost din nou afectată, iar sistemul de sănătate a fost pus la pământ... 23 de ani în care nivelul de trai al românilor a rămas tot ultimul în rândul țărilor membre UE și speranțele de mai bine s-au tot spulberat, administrarea țării lăsând de dorit.

În lume, în primii 23 de ani ai acestui secol, din ce-mi amintesc, să mă refer doar la războaie: invadarea Afganistanului (2001-2021), războiul din Irak (2003-2011), „revoluția arabă; cu Libia decapitată” (2010-2015), războiul civil sirian (2011 până azi), războiul din Ucraina (2022 până azi)... A explodat, pe de altă parte, tehnologia IT, internetul, digitalizarea, s-au schimbat mentalitățile.

Dinspre viața literară, în ultimii 23 de ani – cred că sunt ani dominați de autoritatea critică (liberală) a lui Nicolae Manolescu (în 2008 a apărut „Istoria critică a literaturii române”, care a marcat repere scriitoricești inclusiv contemporane): director al revistei-fanion *România literară* (prin ea, Nicolae Manolescu a pus la cale listele canonice la poezie, proză și critică, perioada 1918-2018, orientative pentru posteritate), dar și lider-fondator de partid nou (Partidul Alianței Civice, care a dispărut în 1998, fuzionând cu PNL; din anul 2000 Nicolae Manolescu se retrage din viața politică), ambasador UNESCO la Paris din 2006, academician, președinte al Uniunii Scriitorilor din 2005... Din anul 2000 s-a produs o ruptură în literatura română, tinerii inclemenți veniți în literatură (poeti, în principal; în timp li s-au adăugat și critici și prozatori) delimitându-se de generațiile de scriitori impuse natural până să apară ei, bădănd câmpii cu „expirația” membrilor Uniunii Scriitorilor (pe care refuză să-i citească, să-i valorizeze). Până azi nu

s-a găsit o cale de conciliere, avem două literaturi care merg în paralel, aceea a consacraților cu operă și aceea a „tinerilor”, care vor avea grijă să îngroape literatura membrilor de valoare ai Uniunii Scriitorilor (ei sunt viitorul, nu?). Sigur, rămân de partea scriitorilor (care vin și de dinainte de Revoluție cu operă de valoare) tinerii Răzvan Vonceu și Daniel Cristea-Enache; ei ar putea să refacă legătura ruptă, în timp, între cele două „tabere” (că și tinerii scriitori se înmulțesc). Din păcate, generațiile noi nu au reușit să scoată cărți care să concureze cu mediile generațiilor vechi – rămân la un nivel literar mediu, nu scriu rău, uneori din contră, dar nu au „cărți mari” (mă uit pe lista lungă a poezilor premiați „Eminescu” pentru debut de la Botoșani, câți au confirmat la nivel înalt la următoarele cărți? Doar criticii douămiști ies în evidență cu cărțile lor). Benefic, în acești 23 de ani ai secolului XXI au apărut și premii literare noi, ce dau de gol excelența. Au apărut reviste literare noi (*Expres cultural* e una din ele; dar și *Scriptor*, la Iași; nu mai pun la socoteală editurile, care le sunt sprijin); ele scot scriitorii din anonimat. Să rețin și faptul că din 2015 avem o lege a finanțării revistelor Uniunii Scriitorilor (și nu numai), de bun-augur. Nu mai pun la socoteală că în ultimii 23 de ani a tot scăzut interesul cititorilor pentru literatura română originală...

Nicolae PANAITE

Gînduri la sfîrșit de an

Toate lucrurile pămîntești au un final. Unele se termină neașteptat, altele nu; unora le putem cunoaște natura ori momentul deznodămîntului, pe cînd altele pot fi doar intuite. Luna decembrie, ultima din an, poate fi pentru noi un îndemn de a ne evalua starea actuală, legătura cu semenii, respectiv creșterea vegherii față de degradarea progresivă a vieții, în măsura posibilităților și pîrghiilor ce le avem. Una dintre căile sporirii virtuților este obiceiul de a ne pune niște întrebări simple și sănătoase, potrivite pentru oricine dorește: tînjim oare după neprețuitele momente de liniște, în care să cugetăm la cunoașterea și însușirea unor bune maniere? Oare este meditația inimii o parte organică a vieții noastre? Împlinește ea acele nevoi pe care nimeni altcineva nu le poate împlini? Dacă am răspuns „nu” la vreuna din aceste întrebări, ar fi bine să comparăm starea noastră actuală cu cea de anul trecut, ca să vedem cum am gîndit și trăit în ultimele douăsprezece luni. Dacă starea noastră nu ne aduce tihnă, să ne amintim că Sf. Augustin ne-a spus că recunoașterea și mărturisirea a ceea ce e neplăcut și perisabil în viață ne sînt primii pași spre începutul rededecării unui țel. Ce putem spune, însă, despre legăturile cu cei din jur? Am dat dovadă anul acesta de dragoste și bunătate față de ei? Sau am lăsat invidia și amărăciunea să ne despartă? Nu cumva în unele împrejurări am dat frîu liber miniei și ne-am lăsat cuprinși de simțăminte nedemne? Am susținut lucrurile care întăresc și încurajează normalitatea și adevărul? Să nu uităm că și anul acesta se va sfîrși curînd. Nu mai putem schimba nimic din ce-am făcut, însă o privire atentă și înțeleaptă spre trecut ne va ajuta să facem mai multe pentru viitor.

Cînd interacționăm unii cu alții, este extrem de important să ne purtăm adecvat și să dăm dovadă de limpezime în gînduri și fapte, adică să fim caracterizați de civilitate. Toți trebuie să creștem în acest domeniu prin autodisciplină, dacă dorim să avem parte de o viață rodnică și ireproșabilă sufletește; să recunoaștem: noi evaluăm oamenii din jurul nostru, de cele mai multe ori, foarte subiectiv. Ne formăm o părere despre o persoană în funcție de cît de apropiată ne este, pe baza imaginii exterioare sau estimînd comportamentul ei față de noi. Astfel, considerăm că unii merită *mai mult* decît alții, datorită caracterului sau implicării lor umanitare. Nimeni nu poate aprecia motivele care stau la baza cuvintelor și faptelor oamenilor de lîngă noi. Oare de ce avem nevoie de decență? Iată două motive importante: 1. Din fire, omul este egoist și își dorește să se simtă bine. Are tendința de a pune confortul și plăcerile firești mai presus de bunăstarea și creșterea integrității. Așadar, e lesne de observat că, atunci cînd pornirile firești nu sînt ținute în frîu, relațiile dintre oameni devin tensionate; 2. Presiunea și influența societății de azi ne pot trage în jos. În vremea de acum, buna-cuviință și afabilitatea sînt tot mai rar întîlnite, iar asta din cauză că multe norme de bun-simț din trecut au fost date la o parte. Chiar și bisericile, în loc să fie un lăcaș de rugăciune, au ajuns din ce în ce mai mult un loc al unor manifestări sportive și nu numai. Valorile morale ale societății, chiar și ale bisericii, ies la iveală cînd privim efectele lor.

Vedem și trăim evenimente ce ne bulversează existența. Să ne gîndim la numeroasele războaie și conflicte de pe pămînt, la pandemia globală din trecutul recent, la fenomenele naturale care-i sperie pe oameni, la nemulțumirea galopantă din societate, la haosul politic, la costurile de trai tot mai ridicate, la eforturile globale pentru pace în Orientul Mijlociu și la ura tot mai evidentă din întreaga lume.

Sub titlul „Măsuri riguroase împotriva extremiștilor climatici”, *patriotpetition.org* prezintă un exemplu dureros al situației actuale în lume: „Moartea tragică a unei bicicliste la Berlin, în octombrie 2022, a declanșat un val de compasiune, durere și furie pe plan internațional. Femeia, care a fost prinsă sub o betonieră de cîteva tone, a trebuit să aștepte pentru a fi salvată, deoarece mașina de pompieri cu echipamentul de intervenție necesar era oprită de extremiștii climatici într-un blocaj rutier. La scurt timp după aceea, femeia a murit la spital în urma rănilor grave suferite. Cu toate acestea, procuratura nici măcar nu a considerat să depună plîngerea necesară împotriva teroriștilor climatici. Ulterior, aceștia și-au batjocorit victima, declarînd nepăsători: «Astfel de lucruri se mai întîmplă. Este o luptă pentru climă. Ghinion, dar nu vă faceți griji, este mai important să luptăm pentru climă.»”

Trebuie să recunoaștem: aproape la încheierea primului sfert din veacul XXI, anormalul în societatea de acum a devenit normal, nefirescul și absurdul ne dau buzna în viață, nu de puține ori maculînd-o și destabilizînd-o. Între inimă și minte se cunoaște că e o distanță de 30 cm. Din păcate, pentru unii această distanță are dimensiuni tot mai greu cuantificabile...

Constantin COROIU

relecturi subiective

Recitindu-l pe Cehov

În 1894, înainte de sărbătoarea Paștelui, apărea într-un ziar din Rusia povestirea *Studentul* semnată: *Anton Pavlovici Cehov*. Nu știm dacă a fost citită cu interes sau a trecut neobservată. Știm însă altceva, lecturând *Reperele de istorie literară* cu care *Sorina Bălănescu* prefățează volumul al V-lea din ediția *Operele* lui Cehov. Și anume ceea ce credea genialul scriitor despre această povestire. Reputata specialistă în literatură și cultura rusă ne atrage luarea aminte cu o inspirată metaforă: „Două propoziții atribuite lui Cehov ne așteaptă, ca două halte de istorie literară obligatorie, înainte de a ne apropia de stația terminus: povestirea *Studentul*... Prima este o mărturie aparținând lui Ivan Bunin. Iritat de trimiterile, invariabile în critica timpului, la ipohondria și apatia firii sale, Cehov i-ar fi mărturisit mai tânărului său prieten: <<Ce fel de pesimist sunt eu, când dintre toate lucrările mele cel mai mult îmi place *Studentul*?>> A doua o datorăm fratelui mai mic al lui Cehov, Ivan Pavlovici; întrebat fiind, care dintre povestiri îi plăcea lui Cehov mai mult, ar fi răspuns: <<*Studentul*, fiindcă o socotea cea mai finisată>>”.

Această capodoperă, „construită aproape din nimic (evenimentele, dacă evenimente se pot numi, se consumă doar în afectivitatea personalului- reflector)”, având nu mai mult de trei pagini, este comentată separat de autoarea ediției Cehov, care relevă mai ales adecvarea perfectă a stilului la tema prozatorului. Tot separat, Sorina Bălănescu analizează, citând și puncte de vedere ale unor exegeți ruși, povestirile *Un duel* și *Călugărul negru*. Cele trei, desigur nu întâmplător selectate și comentate apoi în amintitele *Repere*, împreună cu alte douăzeci, formează substanța volumului al V-lea din ediția de o exemplară ținută academică a Sorinei Bălănescu, care printr-o fericită coincidență apărea în vara în care se împlineau 95 de ani de la moartea lui Cehov, dar mult prea târziu dacă ne gândim că primul volum fusese editat cu nu mai puțin de 13 ani în urmă (1986). Să ai norocul să ți se ofere o ediție critică de asemenea importantă și să nu o tipărești într-un timp rezonabil e o adevărată dramă. O dramă din păcate definitorie pentru o cultură precum cea românească postdecembristă. În această epocă s-au găsit bani și editori pentru o cantitate imensă de maculatură. Cohorte de refulați, de ambușatori, de profitori ordinari și-au publicat în mult răbdătoarea limbă română producțiile lor penibile, inclusiv amintirile de doi bani ale unor infractori de drept comun deghizați în disidenți, revoluționari, rezistenți etc., dar din ediția operei unuia dintre cei mai mari scriitori din toate timpurile au apărut cinci volume în...13 ani! De ce mă refer aici la volumul al V-lea? Fiindcă cele 23 de povestiri cuprinse în el, scrise între anii 1891 și 1894, sunt – precizează Sorina Bălănescu într-o *Notă explicativă* – „texte emblematic pentru proza cehoviană de maturitate”. Versiunea românească a lor o datorăm mai multor traducători: Otilia Cazimir, Nicolae Guma, Anda Boldur ori Ștefana Velisar Teodoreanu. Între aceste „texte emblematic” se află ceea ce s-ar putea numi și capodopera capodoperelor în proză ale lui Cehov – *Salonul Nr.6*, punctul cel mai înalt al valorificării în planul creației sale epice a terifiantei experiențe care a fost pentru el călătoria în îndepărtata insulă Sahalin – „spațiul celor mai cumplite suferințe pe care le poate suporta un om liber sau un rob” – de unde s-a întors cu vaporul prin India și Ceylon.

Plecarea la capătul pământului a lui Cehov, „care era o fire echilibrată, care nu se privise până atunci ca om de acțiune, avea o sănătate subredă, nu era un aventurier, nu-l ispitesc riscul, se hotărâ greu să se miște din loc”, i-a surprins pe cei ce îl cunoșteau.

Călătoria îl desprinde pe omul și medicul

Cehov din ceea ce el credea că este normalitatea unei vieți mediocre și banale, iar penru scriitor constituie o fundamentală inițiere. Întors la Moscova, Cehov îi scrie unui prieten, cum aflăm din prefața Sorinei Bălănescu intitulată sugestiv *După Sahalin* – „Pot să spun: Am trăit. Mi-ajunge! Am fost și-n iad, căci așa mi-a apărut Sahalinul, dar și în rai, adică în insula Ceylon!”

Din călătoria care a durat opt luni, trei luni și trei zile și le-a petrecut numai pe insula proscrisilor, muncind acolo până la extenuare. S-a întors „ca după o boală grea și lungă”. Dar „lumea o găsește mai frumoasă acum, însă oamenii i se par lipsiți de simțul smereniei și al dreptății, prea adesea greșind – din superficialitate? din grabă? – în aprecierea propriilor fapte, dar mai cu seamă, a faptelor celorlalți” – notează Sorina Bălănescu. La data călătoriei Cehov avea 30 de ani! O vârstă potrivită pentru o asemenea fabuloasă experiență, dar mult prea mult sau mult prea puțin pentru un scriitor care mai avea de trăit nici paisprezece ani.

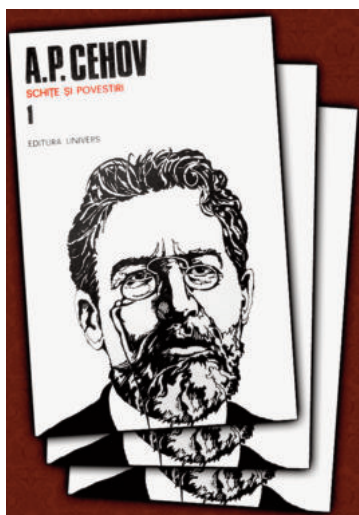
Astăzi, după peste o sută douăzeci de ani de posteritate cehoviană, ar putea să ne mire că dintre „textele emblematic”, nu *Salonul Nr.6*, ci *Studentul* era cel mai preferat de Cehov. Adeseori marii scriitori, îndeosebi ei, îi surprind pe critici și chiar pe cititorul de rând cu aprecierile privind propria lor operă sau, mai ales, cea a confrăților. Nimic nou în asta. Un exemplu din contemporaneitatea noastră este Gabriel

García Márquez care a afirmat nu o dată că *Dragostea în vremea holerei* este cel mai bun roman al său. După ce timp de vreo două decenii susținuse că *Toamna patriarhului* este romanul pe care îl consideră culmea creației sale. Firește că *Toamna patriarhului* este o carte mare. Dar a-i da dreptate lui Márquez ar însemna, implicit, să admitem – nu-i așa? – că *Un veac de singurătate* nu se ridică la nivelul celor două romane amintite! Se confirmă încă o dată că uneori, dacă nu chiar de cele mai multe ori, marii scriitori, marii artiști parcă nu știu ce fac. În cazul lui Cehov o mărturie a unui contemporan al lui, criticul

Nikolai Leskov, consemnată de Sorina Bălănescu: *Salonul Nr.6* descrie în miniatură caracterele și rânduieșile noastre în genere. Salonul nr.6 e pretutindeni... Nici Cehov nu știa ce a scris (mi-a mărturisit-o chiar el)”

Oare când spunea *pretutindeni*, Leskov se referea numai la Rusia secolului XIX? Mă îndoiesc. Salonul nr.6 este cu adevărat pretutindeni, în înțeles absolut. Lumea în care trăim este un uriaș Salon nr.6. De el nu scăpăm și nu vom scăpa nici refugindu-ne în Cosmos, pe alte planete, decât doar „apucați de mâini și de picioare” și aruncați în neant ca Andrei Efimîci. Poate că dacă existențialiștii ar fi citit mai cu luare aminte nuvela cehoviană, și-ar fi aruncat condeiele și s-ar fi retras să-și lucreze grădina precum eroul unui alt mare clasic universal ca și Cehov... Spun asta, și pentru că nu o dată constatăm că tocmai scriitorii – adică prozatorii, poeții, dramaturgii – sunt cei care îi înțeleg mai bine pe scriitori. Și, repet, nu neapărat criticii, mai ales cei înarmați cu grile și statistici, cu periodizări, ierarhii și canoane, cu diverse teorii care, dacă nu sterilizează, măcar colmatează, ci chiar și cei cu intuiție, sensibilitate și mai cu seamă cu talentul de a exprima. Atât există, cât exprimă, zicea Călinescu.

În anii '80, Adrian Păunescu publica în revista *Contemporanul* un grupaj de reflecții și sentințe sub titlul *Gânduri despre Cehov*. Citez aici doar două dintre cele ce au legătură directă cu nuvela la care m-am referit: „Neplăcută e, când citești Cehov, doar senzația de gâtuire, că nu mai poți ieși din lumea în care-ai intrat”. Cu atât mai mult, cu cât, zicea poetul: „Fiecare casă de pe pământ are, într-unul din pereții ei, ascunsă, o ușă care dă în salonul nr.6”.

cosmogramme

Leo BUTNARU

De la antropologie la gloatologie

...Ea are ceva ereditar, fenomenologie studiată în linie de subiect zisă: de la antropologie la *gloatologie*. (Iar a spune generație/generații e un mod de a mai împuțina, parcă, gloata sau a o diversifica oarecât.)

Dar, oh! iată totuși cum, perpetuum, din frumuseți individuale se creează urâciunea gloatei!

Și cum arată? – așa, de-a latul, în față – cam un kilometru, doi și mai mulți kilometri de mutră otova. Altfel spus, prostie en gros. Iar când unii înși țin să se evidențieze din gloată, se creează impresia că deja se adună o gloată și mai mare. (Ajunsă la dispersie, gloata devine publicul larg... Adică e tot ea, însă într-o formă oarecât modificată.)

Iar dacă cei din urmă ajung cei dintâi, înseamnă că gloata pe care o aveau în față a fost călcată în picioare. E poziția cea mai inofensivă, când, în numele prezentului neguros, politicienii făgăduiesc gloatei viitor luminos. Iar în politică, mai totdeauna gloata are un vot consultativ-punitiv: urletul (de aprobare sau dezacord). La azulul urletului apar tot alți și alți politicieni-„proroci”, încât se face strâmt până și în pustiu (unde se vorbește aiurea, zice scriptura). Iar când nu prea sunt (...să admitem, dar e greu de crezut) politicieni-oratori, care să-i vorbească aprins, mobilizator, pe mutra de sute de metri lățime a gloatei se așterne plictisul ce-i scoate și mai mult în evidență ignoranța. (De altfel, când privești gloata, ceva anume, neidentificat, nu-ți vine în minte cum arată castravetele murat?) Cum s-ar spune, gloata este ignoranță multilateral dezvoltată. În acțiune. De-ți amintești și pentru azi potrivești: În comunism, era periculos să ai dreptate – veneau doi și te ridicau, iar un altul te-ar fi lichidat. În democrație, e periculos să ai dreptate – poți fi devorat de gloată. Ceea ce te face să-ți zici că chiar prietenii sunt buni și „eficienți” doar luați aparte. Adunați împreună, ei ar aduce – pardon – a mică sau mai măricică gloată, sau a miting contra a... etcetera.

Gloata patriotardă se teme cel mai mult de un adevăr ce i s-ar spune în față: Dispersarea! Fiecare să înceapă serios a munci! Și a studia! Deoarece gloata este imbatabila dovadă că mintea puțină unește mai ușor și pe mai mulți decât deșteptăciunea.

Însă asta e, nimic de făcut: ca și opinia publică, ceea ce se numește caracter național ține de mulțime, de gloată, nu de personalități.

Deloc puțini oameni nu-și pun problema libertății personale. Dacă unii din ei și-ar pune-o, gloata umană ar fi mai mică. Gloata care, congenital, își este proprie stăpânitoare de robi, ea nefiind decât poporul pierdut în el însuși. Pentru că, din păcate, de când dăinuie el, poporul nu a fost, nu este și nu va fi în stare să expulzeze gloata sau gloatele din sine.

În linia ideatică *antropologie* – *gloatologie* e de constatat că, de când lumea, a existat gloata „clasică”, iar de la un timp apărut și atipicul... om-gloată. Astfel că prin lume, prin bulucuri, prin strânsuri fără sens și sensuri umblă de haram omul-spam.

Ah lume, lume, cam asta ți-e soarta: Cu cât rămân mai puțini Oameni, cu atât e mai mare gloata...

...Astfel că, dragă cititor, pentru ca să te descurci cu oamenii, nu intra în gloată. Fiindcă de ai ghinionul să fii înghesuit în cuprinsul bulucului, nu-ți mai e dat norocul să găsești poteca pe care să fugi de tine sau să te întorci la tine însuși. Iar propriul tău crez depinde de ceea ce dorești să faci: să te „evidențiezi” în gloată sau să te rupi de ea. Pentru că a vieții omeneste înseamnă să trăiești mai departe de înghesuială... letală. A ieși în lume înseamnă să știi a evita gloata.

Prin urmare, atenție, Omule, Cititorule: de ești de unul singur față în față cu gloata, opune-te din răspuneri să nu te faci zero! Chiar dacă mulțimea îți urlă, blasfemator, din spate.

Urletul gloatei pe omul forte îl ajută să facă și alți pași înainte, spre ce are în suflet și în minte.

Expres cultural numărul 12 / decembrie 2023

Constantin CUBLEȘAN

relecturi subiective

„În capcana limbajului mă-nvârt ca o fiară”

(Ion Stratan)

Între optzeciști pe care *Cenacul de luni* i-a format și i-a impus (volumul **Aer cu diamante** a brevetat, ca să zic așa, prin cei patru fondatori ai acestuia: Ion Stratan, Mircea Cărtărescu, Traian T. Coșovei și Florin Iaru – 1982), gruparea, poate ar fi de spus: mișcarea poetică, în haloul postmodernismului, care a schimbat nu doar modalitatea de exprimare dar și percepția liricii tinerei (la ora aceea) generații, Ion Stratan (1955-2005) este un laborios jongleur al cuvântului, demers pe care nu doar că-l urmează cu teribilă spontaneitate, dar și-l asumă ca pe o componentă organică a propriei ființări: „În capcana limbajului mă-nvârt ca o fiară/ – deși nu-mi pasă prea mult ce-i afară –// Mai mănânc o consoană, un pleonasm/ Conjug verbele vechi, ce-mi dau astm// Și păstrez concordanța timpului între/ Ce s-a-n întâmplat și ce era să se-ntâmples// De nu erai, de nu eram, de n-am fost/ Și găsesc în toate acestea un rost// Fără rest cum cuvintele însele/ Au venit și mi s-au plâns, Plânsele”

(**În capcana limbajului**). Nu atât cuvântul în sine cât construcția cuvintelor în poem este neobișnuită. Repetițiile, jocul de cuvinte, chiar pauzele sunt procedee frecvente într-un discurs ludic ce pare ermetic, încifrat: „Dincolo de aici și de acum,/ dincolo de acolo,/ dincolo de dincolo,/ și dincolo de deasupra,/ dincolo de dedesubt,/ dincolo de început,/ dincolo de cuprins,/ dincolo de încheiere,/ dincolo de aer,/ dincolo de foc,/ dincolo de pământ,/ dincolo de apă,/ dincolo de trecut,/ dincolo de prezent,/ dincolo de viitor,/ dincolo de spațiu,/ dincolo de timp,/ dincolo de suflet,/ dincolo de inimă,/ dincolo de spirit” (**Lob**). În acest sens, observația lui Mircea Cărtărescu este corectă: „torsionează limbajul la toate nivelurile sale ca să exprime un inexprimabil profund, de natură metafizică și religioasă”. Rezonează

astfel, ca manieră a expresivității lirice, cu *formula* lui Nichita Stănescu, din care comentarii îi reclamă descendența. În acest mod meditează despre moarte și viață, despre timp și timpul istoriei etc.: „Avem timpul cărării, umblării, vederii/ chiar și-al greutății (cereți-l pe-al mării)/ avem timpul florii și timpul defacerii/ Dar nu timpul unic, suprem, zis al coacerii/ Avem timpul calului înainte de naștere/ Sau timp suspendat într-o minus cunoaștere/ Avem de-ajuns timp pierdut, timp găsit/ Și chiar pentru unii timp fără sfârșit/ (De fel se livrează sub forma istoriei/ Naștere-moarte, en gros, și memoriei/ Îi rămâne foarte puțin. Puțin țințirim)” (**Magazinul de Timp**).

Încă de la început, Ion Stratan a fost considerat ca un lider al optzeciștilor. A publicat numeroase volume, fiecare dintre acestea propunând perspective de abordare tematică oarecum diferită, caracterul ludic al discursului fiind apreciat ca o modalitate proprie de exprimare, individualizându-l în peisajul postmodern autohton; el impunându-se mai ales prin inventivitate barocă, cu evidente rezonanțe avangardiste: „În spatele casei melancolice putem observa/ un bulldozer care trage cu frânghii de sentimente/ casa în trecut. Pereții ei de nostalgie, / plafonul din regrete și podeaua din remușcări/ sunt smulse într-un trecut imemorial cu o forță demnă/ de o cauză mai bună. Dar ea rămâne casa/ melancolică, făcută din stinghii ca un apus de soare/ din piloni ca diminețile înlăcrimate și din grinzii/ ca suspinurile. Curtea casei melancolice

conține umbre/ de persoane trecute, un leagăn sculptat în/ amintire și alei pentru pașii întorși la ființa/ dragă. Pietrișul casei melancolice este mărunțit/ fin de un mal du siècle,/ iarba crește ca imaginile visului într-un coșmar de dor, iar boschetele/ sunt tunse precum persoana dorită în timpul satisfacerii/ depline a serviciului militar. Deschide, deschide/ fereastra/ pentru ca șuvoiul nostalgiilor să inunde/ piscina părăsită.// Ici, acolo, câte un canar” (**Casa melancolică**). Ceea ce nu exclude angajamentul de reflecție asupra condiției existențiale în actualitate: „Până să spunem adevărul/ avem de trăit această minciună// până să trăim această minciună/ avem de spus acest adevăr// nu ieși din cercul/ pe care l-ai desenat// copil *allegro*, *ma non troppo*” (**Moarte în copilărie**). Acest scurt poem figurează în sumarul volumului **Lux** (1992) și citit la radio, într-o emisiune din noiembrie 1993 (preluat în antologia **Urechea vorbitoare** (2019). Volumul acesta, alcătuit de Călin-Andrei Mihăileanu, este de reținut în mod aparte întrucât cuprinde poeme pe care Ion Stratan le-a selectat însuși din propria-i creație, acestea sugerând starea de spirit a ultimilor ani în care se simte copleșit de singurătate („sunt mai singur decât un păianjen cu picioarele tăiate” – **Trei mâini drepte**), meditando stăruitor la condiția trecerii din viață în moarte: „Viața asta, moarte înceată/ Și viața cealaltă, o moarte iute/ Nu mai pot, nu mai vor pe-ncercate/ Primat să-și dispute// Nu mai vrea lumea cealaltă să se opună aici/ Și nici existența nu vrea să mai pară un gol de furnici// S-au săturat existențele/ de atâta vid// Haide și tu, prag între dănele/ Să luneci avid” (**Moarte înceată**).

Sentimentul morții domină melancoliile, cu meditații filosofice asupra acestuia, dovadă deplină fiind volumele în care poetizează tocmai această premoniție: **O zi bună pentru a muri** (1995), **Mai mult ca moartea** (1997), **De partea morților** (1998), din acesta revelator e poemul intitulat chiar așa, *Viața și moartea*: „S-a înecat Budha cu un/ bob de orez - spun bătrânii./ Binecuvântat fie Budha/ binecuvântat bobul, binecuvântați/ bătrânii./ Binecuvântate cuvintele care/ ne dau voie să vorbim despre/ moarte. Atăția prieteni am acolo,/ încât nu știu dacă sunt/ mort sau sunt viu./ Visez uneori că istoria se repetă/ viața se repetă/ vorbele se repetă/ Alteori nu visez, ca un pumnal/ sfâșiind o mătase mă trezesc/ cu rouă pe piept/ Ca un cuțit, ca un pumnal/ strălucește gheața în inima/ mea./ Am iubit, am urât/ și n-a fost destul./ Unde ne duci viață Saturată de timp/ Mă bucură copiii crescând/ Mă întristează bătrânii murind./ Aici stau, între două anotimpuri/ cu crucea pe piept și hainele/ Puse în rânduială./ Părul crește, unghiile cresc/ Dar n-am timp să observ asta./ Vinul trece, apele rămân/ Dar n-am timp să observ asta./ Viața trece, numai moartea/ rămâne. Dar n-am timp să/ observ asta”

În ciuda tuturor aparențelor, opera lirică a lui Ion Stratan este profund tragică, de un fatalism deprimant, exprimat sub masca teribilismului ludic („nimeni nu știe unde se află lumea –/ adresa exactă, timpul și locul// nimeni nu știe nimic/ și acel nimic se face// tot mai mare până cuprinde totul,/ totul – sau ceea ce ocupă locul// totul” – **Moartea la Paris**), sub zodia căruia i-a fost, de altfel, și sfârșitul.

AL. CISTELECAN

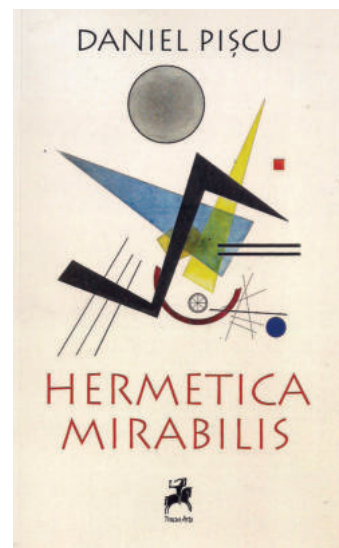

Ermetisme ludice

Daniel Pișcu e cel mai excentric și mai exotic optzecist. Nu pentru că n-ar apela și el la destule procedee și proceduri optzeciste, ci pentru că le folosește într-o ludică ermetizantă în care s-a prins singur în capcană. La nevoie, se poate spune cum e făcută poezia lui Daniel, dar asta nu ajută prea mult la scoaterea vreunui sens ori la traducerea în inteligibil. (Firește că marchez aici o limită personală pe care n-am de gând s-o transfer și asupra altora). Secvențe care fug una de alta, jocuri lexicale, aluzii de rafinament erudit, totul pe un fond ludic și totul contorsionat până la absurde sau absurde, cam asta e rețeta eficientă. Daniel nu e un poet care se vrea înțeles, ci un poet cu pasiunea provocării intelective și a exploziei de fumigene. Chiar dacă e vorba de o scenă domestică – doi bătrâni odihnindu-se într-un parc – iar poemul pare a porni o meditație despre melancolia trecerii timpului, scena se desface în acte minuscule care subminează – cel puțin aparent – orice coerență descriptivă ori reflexivă, spartă în bucățele care sar cît colo față de pre-textul inițial, amestecînd gravele și ludicele într-un mănunchi din care firul

reflexiv abia se mai vede iar cel descriptiv pare cu totul compromis de răsucirile ludice: „Cei care vin de dincolo aduc cu ei secunde./ Nu vă apropiați, nu clătinați bărcile de unde./ De dincolo, deja, au venit clipe/ Și au trecut odată cu fumul din pipe.// Un bătrîn s-a oprit la copilul din leagăn/ și tot ca el de ingenuu meargă-n/ Lacrimi de vînt, ochi roșii după/ Floarea ofilită sub timpul din lupă.// Mai mare se face durerea pe bancă./ Bătrîna se pierde în pulbere, parcă./ Cuvîntul și el mai mult se mîhnește/ Sub tăcerea plecată în lacrimi de pește.” (*Cei care vin de dincolo*). Cu toate răsucirile și deviațiile de la aparenta promisiune, sensul reflexiv plutește pe deasupra versurilor asemeni unui pumn de ceață împrăștiat. E, de altfel, modul lui Daniel de a duce incoerența (sau coerența) doar pînă la sugestia unui sens, nu pînă la determinarea lui. Sensuri precare, ce abia par să se înfiripe, conturează el, nu sensuri trasate net.

Asta dacă nu cumva – ceea ce se întîmplă tot mereu – se lasă în voia eufoniilor și stîlcește slovele ca să iasă muzica: „Anul Nou în cavou,/ a urat infidelul pistol./ Rîse bobul de rou,/ floarea crescuse tiptil./ Afară s-a fost înnoptat,/ ochiul se stinge din drum./ Totul trebuie vindecat/ Anul Nou, în flori și Acum.” (*Floarea crescuse tiptil*). Ar părea că peste Daniel vine un vers eclatant – prin muzicalitate ori carismă aforistică – și căruia poetul îi înjghebează un spațiu de locuț prin simpla efervescență a eufoniilor. Dacă din această joacă se ajunge la alăturări de tip suprarrealist, cu atît mai bine, Daniel nu refuză tangentele la suprarrealism; dacă nu, lasă doar principiul ludic să zburde: „Fără job/ De mîncat/ Pe-apucat/ De avut/ De-nceput/ De strîns/ Și de plîns/ Doar o carte/ Numa-o parte/ Fratelui din Marte/ De la o dischetă/ Pîn la bicicletă/ Pîn la trotinetă/ Pîn la motoretă” (*Job*). Astfel de pîlpîiri ludice, fără suflu, se aprind tot mereu, umplînd ultimul volum – *Hermetica mirabilis* (Tracus Arte, 2023) – de artificii. Nici senzualele n-au la Daniel alt regim decît tot cel ludic, dar aici desenul e mai conturat cu inefabile, pe un fond de umor: „Pe o magnolie tristă/ să te privesc precum un VIP într-o revistă/ fotografiindu-ți sinii/ cum numai purii/ privind Cenușăresei nurii” (*Am încercaimatt...*). Nu ncape vorbă că principiul progresiei ludice, animat eufonic, merită un premiu și un omagiu, pe care Daniel i le și aduce: „Rima nu-i o crimă/ Rima este-o primă/ Dată celor treji, viteji/ Celor fancy, breji/ Care trec și peste timp/ Ajungînd într-un Olimp/ Ce-i barem major/ Făr de-ocol minor.” (*Rima*). Daniel e, desigur, dintre cei fancy și breji.

Cristina SCARLAT

cartea de poezie

Ramona Müller, Numele meu este altul¹

DECUPAJE ALANDALA

Un autor (fiecare volum) e o partitură pe care fiecare cititor o *cântă* diferit, o solfagiază altfel decât un altul.

Un autor se propune lumii într-o formă din care cititorul naște alte forme, alte lumi – o patrie de sensuri - dibuind-o pe cea originală, ascunsă în subterfugii de semne, metafore, imagini, capcane și plase ale limbii pe care autorul le are în bagaj. Patria de semne a unui autor poate fi – sau nu – aceeași cu a cititorului. Lăsat (ochilor) lumii, orice autor se rescrie și se poate citi prin ochii cărora se oferă prin lectură. Un volum e o sumă de texte pe care autorul le propune. E autonom. O *opera aperta* din momentul în care cel care semnează volumul îl trimite spre lector.

În calitate de cititor, ideal ar fi să faci abstracție de poet ca persoană fizică și să încerci să-l deslușești din suma textelor sale, din nevăzute dar bănuite alte texte, ascunse vederii ochilor, deschise vederii / lecturii lăuntrice, personale – diferită de la cititor la cititor. Certificând, astfel, că *numele lui este altul*, că opera îi conferă o nouă identitate.

Bagajul biografic preluat, topit, diluat, reconfigurat în limbajul textelor, ar trebui filtrat de cititor prin grila personală, dincolo de filtrele canoanelor sau ale criticii literare, pentru a elimina interferențele și notele personale de lectură ale altora. Contactul cu un autor / volum prin lectură nu face decât să configureze rețelele de comunicare cu subterane de sensuri, generând lumi. Altele decât cele pe care le propune autorul. Căci

LUMEA E ALANDALA

„ (...) torci frica în fiecare zi / chirchit în poziția fetusului / fără să îți dai seama că legi / cel mai înalt tsunami / din mijlocul lumii / de cordonul ombilical al eu-lui tău (...)” („alandala”, p. 19). Poetul, în *lume*, este un vânător care-și monitorizează propriile reacții cu mediul, de care este legat *omibilical*.

NUNTIRE CU LUMEA. ÎMPĂRTĂȘANIA DIN LUMESC, PREA LUMESC. GUST DE FRUCTE AMARE

Și – nu-i așa? - „și dacă pâinea se vrea mireasă / și dacă vinul roșu / cade la învoială cu fructele verii / sufletul meu / tot se mai oprește azi / să asculte ploaia // volute lichide se despletesc / prin manșetele orizontului // în paharul cu apă / chiar și setea / își îngheață așteptarea / frământ aluatul zorilor / și sorb de două ori / din sângeriul dimineții / în colțul buzului viața mea se luminează” („printre picături”, p. 21). Împărtășania în zodia lumescului va avea nu gustul sfinte împărtășanii, ci al fructelor amare din potirul de împărtășanie cu lumescul. Volumul *Numele meu este altul* este despre suma de definiții și de accente (poetice) pe care autoarea le are față de propriile experiențe cu ea însăși, cu lumea, cu așteptările.

CÂND UNIVERSUL SE NAȘTE PRIN CITITOR

Ramona Müller livrează cititorului partituri personale, ale căror descrieri glisează între zodia nimicului și zodia plină de sens a unei lecturi asemănătoare aruncării năvodului: un pescar cu state de plată vechi în pescuirea sensului va găsi povești (cu cântec) al căror portretul îl vor conduce la pescuire de perle, salba finală fiind pe măsura experienței de pescar / cititor / cunoscător de texte. Provocarea autoarei la lectură e un fel de ademenire personală pe un anumit coridor al unui palat de sticlă (gheață?), unde cititorul ar fi ispitit spre descifrarea într-o anumită cheie de lectură a partiturilor propuse. Cititorul năvălaș – în sens pozitiv – va fi, bineînțeles, ademenit să caute perla cea de din mai adâncuri. Cititorul – pescar, ca și autorul, își așterne sufletul de cititor pe foaie. Textul înțelegerii sale, un altul decât cel al poetului, vibrează, și el, ca portativ / salbă pe care se înșiruie perle. Mai mult sau mai puțin veritabile. Cititorul

veritabil n-are cum să nu se regăsească în partituri precum: „bulevardul plin de castani răstoarnă / clepsidra asfaltului / e timpul când zboară / claviaturi albastre din portativul pietonal / în loc de note și refren / ochi de pisică și clipuri de ceară // poetul dezleagă cuvinte încrucișate / vertical cerul încape într-o garsonieră / orizontal pământul liniștește / prea multe cimitire / orașul obosit tresare la ora zero / oră la care poetul urcă în turnul cu ceas / pe urma secundelor neîncepte / și odată cu cea dintâi bătaie din univers / își așterne sufletul / pe foaie (...)” („când castanii înfloresc”, p. 28). Textele autoarei par un fel de infuzie de of personal, mascat în voaluri poetice, în care nu are cum să nu se strecoare, grație ADN-ului special pe care îl filtrează în sânge poezii, scenarii precum imaginile în oglindă, în care și cititor, și poet, par a-și citi propria poveste. Cititorul pare a îmbrăca, el însuși, cămașa poetului care, confesându-se, spune că „în fiecare taină există cu totul altceva / asemenea generalilor fluturi / cu epoleți de unică folosință / (...) dincolo de pleura ferestrei / zâmbetul / întors de lună / s-a dezinfecat / se face târziu mult prea devreme” („ventilații”, p. 91). În fiecare taină – de text – există un alt text. Cel chemat să îl nască este însuși cititorul.

PERSONAL SPRE GENERAL

Deși textele autoarei Ramona Müller par confesiuni drapate în mătăsuri poetice, un fel de jurnal al unui autor ajuns *la o anumită vârstă*, volumul de față dăruiește multe texte – ferestre prin care cititorul privește în alt diapazon lumile pe care textele, ele însele, le deschid în alte chei lecturii: „de-a lungul și de-a latul drumului băcărit / se înșiră bălăriile fără garduri / uși cocoșate / și case fără umbre // timpul vorbește aceeași limbă cu mine / dar ridică neputincios din umeri / fântânile nu mai au apă / să își strige setea (...)” („acasă e pur și simplu”, p. 34).

E unul dintre volumele pe care parcurgându-le, ca și cititor, îți creează impresia că autorul vrea să-și conducă cititorul spre o anumită cheie de lectură. (După cum fapt, asta este intenția oricărui autor, indiferent în ce limbaj și-ar croi punctea spre lume. Oricât de alambicat, speranța lui e că, undeva, dincolo, e cititorul perfect, destelenitorul de sens, pescarul ideal). Dar, fiindcă genul de lectură *alandala* poate avea efecte neașteptate chiar pentru autorul însuși (care, culegător de perle fiind, le culege din plasa cititorilor-pescari, cu multe surprize, probabil, ca bonus), gândul autoarei, din acest punct de vedere, nu a fost atins. În schimb, surprizele de lectură nu se lasă așteptate. Asocierea de imagini și plantarea unora cu scop precis în grila cititorului nasc tablouri de sens în chei neașteptate. Lectura *alandala*, pe sărite, secționarea unor opere / volume pe felii de lectură poate da nota definitorie a unei lecturi. Nu infuzia de informații biobibliografice, ci lectura personală, directă, nemijlocită a cititorului cu partitura, indiferent în ce limbaj aceasta e confecționată.

Ramona Müller e o autoare care nu face decât să deschidă ferestre într-un scenariu pe care, deși și l-a închis (cel puțin așa ar părea să sugereze Nicolae Georgescu, semnatarul textului introductiv al volumului)² iese altfel. Lectura e o naștere de sens, o nuntire, o trecere dincolo de rama scrierii. O rescriere. Textul nu e decât o *opera aperta*, un născător de lumi. De profunzimea cărora sunt responsabili, e adevărat, și autorul de text, și cititorul. Ce rezultă din nuntirea, prin lectură, a colaborării acestora e, evident, o surpriză. Pentru amândoi. De aceea, din această perspectivă, am putea avansa ideea că pentru fiecare autor este valabilă afirmația *Numele meu este altul*.

¹ Ramona Müller, *Numele meu este altul*, Editura Creator, Brașov, 2021.

² Nicolae Georgescu, „Arta de a trăi”, în vol. *Numele meu este altul*, ed. cit., pp. 5-10.

Ionel BOSTAN

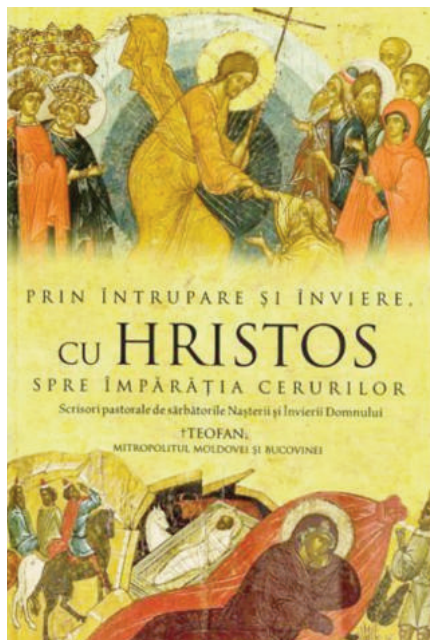

Pastorale de sezon

„Unul dintre colindele de Crăciun, reluând spusele Sfintei Scripturi, o înfățișează pe Maica Domnului «cântând din casă-n casă, ca pe Fiul ei să nască».

Nimeni nu o aude, nimeni nu o primește. Doar o peșteră rece din apropiere o găzduiește...”

(I.P.S. Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei)

Două decenii la rând, Înaltpreasfințitul Teofan, ca Mitropolit în Oltenia și în Moldova, a comunicat de Crăciun și de Paști cu preoții și credincioșii prin 40 de scrisori pastorale. A inclus în textele respective frământarea proprie, dar mai ales cea a creștinilor ortodocși din Eparhiile amintite (Oltenia și Moldova/ Arhiepiscopia Craiovei și cea a Iașilor), în timpul posturilor premergătoare celor două mari sărbători ale creștinătății. Cu certitudine, mărturisirea cuprinsă în aceste pastorale aduce multiple răspunsuri la întrebările creștinilor. Tocmai de aceea, respectivele scri-

sori pastorale - adresate clerului și credincioșilor - au fost adunate într-un volum distinct (Prin Întrupare și Înviere, cu Hristos spre Împărăția Cerurilor, autor: Înaltpreasfințitul Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Editura Doxologia Iași, 2020, număr pagini: 342, ISBN: 978-606-666-927-6). De altfel, înaltul prelat ne spune că „Sărbătorile Nașterii și Învierii Domnului Hristos sunt cele mai potrivite momente pentru un episcop de a fi în legătură cu preoții și credincioșii parohiilor, precum și cu viețuitorii sfintelor mănăstiri... De Crăciun și de Paști sunt adresate scrisori pastorale prin care ierarhul împărtășește învățătura Bisericii celor alături de care formează poporul lui Dumnezeu din eparhia în care este prim-slujitor.” Lucrarea editorială în discuție redă Scrisorile astfel (titluri/succesiune): Împreună cu Hristos în mileniul III/ Învierea lui Hristos — lumina și sensul vieții noastre/ Am găsit pe Mesia (care se tâlcuiește: Hristos)/ Învierea lui Hristos — învierea și viața noastră/ Emanuel — cu noi este Dumnezeu/ Învierea lui Hristos — pacea lumii/ Nașterea Domnului — unirea omului cu Dumnezeu/ Învierea lui Hristos — Lumina tuturor/ Familia creștină/ Sfintele Paști — învierea păcătoșilor/ Nașterea Domnului — mântuirea creației/ Cu Hristos, prin suferință, spre Înviere/ Nașterea lui Hristos — renașterea Europei unite/ Învierea lui Hristos — fundamentul existenței umane/ Omul, pelerin spre Împărăția Cerurilor/ Învierea lui Hristos — nădejdea lumii/ Nașterea Domnului — judecata cea iubitoare a lui Dumnezeu pentru lume/ De la moarte la viață prin Hristos cel mort și Înviat/ Nașterea Domnului — nădejdea lumii/ Sfintele Paști — trecerea omului de la întuneric la lumină/ Hristos — liman în furtunile vieții/ Sfintele Paști — puterea învierii morților/ Copiii — bucurie și frumusețe în familie/ Hristos cel Înviat — temelia unirii între Dumnezeu și oameni/ Emanuel — Dumnezeu este cu noi/ Dumnezeuiasca Liturghie — trăire a tainei Învierii/ Prin încercări, către Nașterea în Hristos/ Învierea lui Hristos — biruința vieții asupra morții/ A vieții în duhul Betleemului/ Iisus Hristos — Bucuria cea veșnică/ Pentru noi S-a născut Prunc tânăr, Dumnezeu Cel mai înainte de veci/ Împreună cu Hristos, de la moarte la viață/ Nașterea Domnului — întâlnirea omului cu Dumnezeu cel Viu/ Învierea Domnului — trecerea de la robie la libertate/ Nașterea Domnului — taina creștinului mărturisitor/ Învierea lui Hristos — taina unității noastre/ Nașterea lui Hristos — sensul vieții noastre/ Din tărâmul morții în tărâmul vieții celei adevărate/ Dumnezeu vrea să lucreze pururea în toți cei la Întrupării Sale/ Învierea lui Hristos — biruința asupra morții. Dorim să încheiem această scurtă prezentare tot cu un citat din I.P.S. Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei: ”În această zi a sărbătorii Nașterii Domnului, gândul meu se îndreaptă către voi, creștinii... Înveșmântați în bucuria colindelor de Crăciun, priviți cu nădejde înainte și abordați mai curajos problemele vieții personale, ale vieții de familie, ale țării! În greutățile zilnice, nu lăsați deznădejdea să vă cuprindă sufletul! Da, vremurile sunt grele, sărăcia este cruntă, nemerniciile sunt numeroase... Resursele interioare ale națiunii române sunt însă bogate, pentru că își au izvorul în Hristos, de la Care românii, în vremuri de cumpănă, au primit salvarea.”

Galina MARTEA

restituiri

Alexandru Ciorănescu și meritele sale în cultura mondială

Printre scriitorii români care au produs o influență pozitivă sau, mai bine zis, o contribuție semnificativă în literatura și cultura universală se regăsește și renumitul profesor universitar, savant, comparatist, istoric și literat *Alexandru Ciorănescu*. Născut în Moroieni, Dâmbovița, România, 15 noiembrie 1911 (decedat 25 noiembrie 1999, Santa Cruz de Tenerife, Insulele Canare, Spania), Domnia sa de-a lungul vieții a ocupat funcția de diplomat-atașat cultural la Ambasada României din Franța, a susținut teza de doctor în filologie la Universitatea din Sorbona, a fost profesor universitar (*cursuri: limba și literatura română, franceză, italiană și portugheză; literatura comparată*) la universități din Franța și Spania (*Universitatea din La Laguna-Tenerife, Insulele Canare; Universitatea din Lyon, Universitatea din Grenoble*), dar și secretar de redacție la revista *Le Livre* și în calitate de cercetător științific la *Centre Național de la Recherche Scientifique* din Paris, publicist la postul de Radio Europa Liberă din Paris, oferind și interviuri pentru emisiunea *Controverse-Confluențe Est-Vest* al acestui post de radio din Munchen, condusă de redactorul Crisula Ștefănescu; iar în Insulele Canare a fost membru al Institutului de Studii Canariene în cadrul căruia a condus Secția de bibliografie și istorie, precum și fondatorul catedrei de literatură comparată în cadrul Universității din La Laguna-Tenerife; nemijlocit fiind un mare scriitor în calitate de romancier, dramaturg, critic și istoric literar, traducător. Între timp obține titlul onorific de *Doctor honoris causa* al Universității din La Laguna.

Important de menționat, Alexandru Ciorănescu a editat unicul dicționar etimologic complet al limbii române – „*Diccionario etimológico rumano*” (7 ediții, 7 fasciculi, Tenerife, Universidad de La Laguna, Spania, 1958 - 1966), ulterior respectiva lucrare a fost reeditată în 2001 la București într-un singur volum. Scriitorul, istoricul și specialistul în studiul limbii și literaturii spaniole Dumitru Copceag îl califică astfel pe Alexandru Ciorănescu: „*un Corominas rumano: la mayor autoridad en materia de etimología*” („*Corominas român: cea mai înaltă autoritate în etimologie*”^[1]). Aflându-se mereu în albia scrisului, Alexandru Ciorănescu pune în lumină lucrări de mare pondere: o monografie în limba spaniolă privind barocul – ilustrând stilul artistic predominant în sec. XVII-XVIII ce se caracteriza prin ornamentație excesivă – „*El barroco o el descubrimiento del drama*” („*Barocul sau descoperirea dramei*” (Editorial Universidad de La Laguna, Spania, 1957; iar în anul 1980 lucrarea în cauză este editată în limba română în România prin contribuția traducătoarei Gabriela Tureacu, Editura Dacia, Cluj-Napoca); în calitate de editor și traducător publică ediția completă în limba franceză a operelor lui Cristofor Columb – „*Oeuvres de Christophe Colomb*” (Edition Mahn-Lot-Marianne, Paris, 1962); o complexă bibliografie a literaturii franceze din secolul al XVI-lea – „*Bibliographie de la littérature française du XVI-e siècle*” (Paris, 1959); traduce în limba franceză celebra operă a lui Dante Alighieri „*Divina Comedie*” („*La Divine Comédie*” (Edition Rencontre, Lausanne, Elveția, 1968), cât și un număr imens de alte lucrări în dramaturgie, istorie, traduceri etc. Sub pseudonimul Alexandre Treize, Alexandru Ciorănescu în 1963 publică în limba franceză romanul „*Le Couteau vert*” („*Cuțitul Verde*” (Editura Gallimard, Paris), un conținut literar foarte interesant ce descrie inocența umană. În contextul dat, profesorul universitar și criticul literar Mircea Anghelescu relatează următoarele despre renumitul scriitor român: „Personalitatea și opera profesorului Alexandru Ciorănescu n-au rămas necunoscute și necomentate în țară, cum n-au rămas nicăieri în lume; un număr semnificativ de specialiști au scris în ultimele douăzeci de ani despre diferitele sale opere și cercetări, iar Universitatea și Academia l-au chemat în rândurile lor: doar onorific, dată fiind vârsta omagiatului la vremea când aceste instituții s-au putut manifesta. Nu omagiile și nici comentariile nu îi lip-

sesc acestei figuri emblematice de român european, ci însăși substanța, materia perenă pe care se întemeiază admirația noastră: cărțile sale. Nu numai că au rămas inedite cărți importante (al doilea volum al memoriilor sale, un studiu despre Renaștere, eseuri etc.), dar – cu excepția câtorva foarte meritorii, dar prea rare apariții, ediții și traduceri – opera sa așteaptă o operație concertată și bine gândită de reeditare, fără îndoială selectivă, care să o pună la îndemâna adevăraților beneficiari, a tinerilor cărora profesorul Alexandru Ciorănescu a știut întotdeauna să le vorbească. Scriitorul, comparatistul, istoricul literar Alexandru Ciorănescu, membru de onoare al Academiei și profesor onorific al Facultății de Litere din București, s-a stins din viață acum zece ani, în Tenerife, unde își petrecuse ultimii patruzeci de ani ca profesor la Universitatea din La Laguna. Pentru a omagia această figură de savant umanist – celebră în lume, dar încă prea puțin cunoscută la noi –, Facultatea de Litere a Universității din București și Asociația de Literatură Generală și Comparată din

România organizează în Capitală, la începutul lunii noiembrie, un colocviu cu participare internațională. O manifestare similară va organiza, la Tîrgoviște, Universitatea Valahia și Asociația Scriitorilor Tîrgovișteni, iar Editura Bibliotheca din Tîrgoviște va lansa o bibliografie completă a operei savantului și un volum de Eseuri europene.”^[2]. Pe bună dreptate, operele distinsului scriitor român Alexandru Ciorănescu sunt de o valoare imensă în literatura și cultura europeană/ mondială, respectiv pentru meritele Domniei sale în orașul Santa Cruz de Tenerife, Spania, o stradă îi poartă numele, acest lucru fiind respectul și grațitudinea enormă față de acest distins istoric, comparatist, geograf al Insulelor Canare.

De o cultură aparte, provenind dintr-o familie de intelectuali – tată Ion Ciorănescu, director al școlii primare din comuna natală și autor de manuale destinate învățământului special pentru școlile de surdomuți din țară; frații fiind poetul Ioan Ciorănescu, matematicianul Nicolae Ciorănescu, chimista Ecaterina Ciorănescu-Nenițescu - membru titular al Academiei Române, ziaristul George Ciorănescu – , Alexandru Ciorănescu s-a impus cu multă pasiune în arta scrisului, în cele din urmă lăsând în patrimoniul cultural universal lucrări originale de mare pondere, acestea fiind în număr de peste 400, inclusiv studii de literatură comparată, traduceri, romane, creații despre istoria românilor/ istoria spaniolilor, dicționare, articole etc., la rândul lor toate având menirea de a fi opere literare inedite atât pentru cultura română, cât și pentru cultura altor popoare.

Astfel, Alexandru Ciorănescu prin intermediul operelor sale, care au motivat și îmbogățit literatura universală, a izbutit cu mult succes să impresioneze pozitiv publicul român, francez, spaniol, italian și nu numai, în rezultat prin personalitatea sa punând în atenție aportul scriitorilor români și al literaturii române în cultura mondială. Ca urmare, dovedea este că scriitorii români alimentează constant cultura universală cu hrană spirituală de calitate, alimentul ce servește în dezvoltarea umană. Așa fiind, discursul despre aportul literaturii române în spațiul culturii universale este și va fi mereu un subiect notoriu care merită a fi abordat în deplinul sens al cuvântului. Respectiv, notoriu este și faptul că literatura, ca artă socială, stimulează în mod favorabil acțiunea realizată în ansamblul de valori spirituale, parte integrantă a fenomenului de cultură – cultura influențând pozitiv orice domeniu de activitate publică, în același timp motivând continuu procesul civilizației umane.

1. <http://dictionnaire.sensagent.com/Manuel%20Jal%20C3%B3n%20Corominas/fr-fr/>
2. Mircea Anghelescu. „*Alexandru Ciorănescu – după zece ani*”, Observator Cultural, 10-09-2009. <https://www.observatorcultural.ro/articol/alexandru-cioranescu-dupa-zece-ani/>

engrame critice

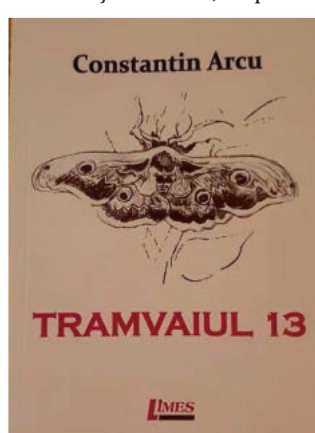
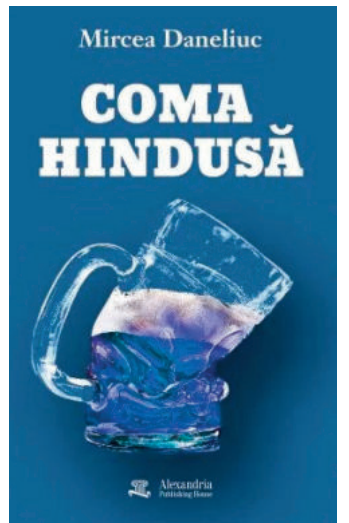
Liviu ANTONESEI

Daneliuc, Arcu și romanele pandemiei

Fără îndoială, pandemia a lăsat multe urme, de tot felul, medicale, demografice, economice, în mentalități și comportamente, dar a lăsat urme și în literatură. Mai întâi în poezie, că poezii sînt mai gingași probabil, apoi și în proza scurtă. Am citit destule volume de poezii de la debutul acestuia încoace, marcate de temă, am citit și multe povestiri, precum și antologii cu zeci de autori de proză sau mărturii. Cum e și firesc, la roman, lucrurile au mers altfel, romanul cere timp și multă muncă, poate unele sînt în curs de elaborare, poate altele stau încă la dospit. Dar două deja au apărut, asta dacă nu mi-or fi scăpat altele! Primul aparține lui Mircea Daneliuc – *Coma hindusă* (Ed. Alexandria, 2021) – marele regizor și probabil cel mai important prozator apărut după 1990 în România. Cum vedeți, a apărut devreme, cînd fenomenul, deși noi ne obișnuisem cu el, era încă în plin avînt. Este un roman care mizează pe sarcasm, dar are și insule de umor și ironie, care împletește două deliruri, cel al personajului principal, tînărul general de poliție cu pensie nesimțită, și delirul lumii în care acesta trăiește, care este și lumea în care trăim și noi, cititorii, dar și personajele. Un roman pe care nu-l lași din mînă pînă nu termini lectura. Un roman foarte puternic, cum sînt în general romanele lui Daneliuc. Dar despre acest roman excepțional am vorbit pe larg cu criticul Ion Bogdan Lefter într-o emisiune televizată a *Cafenelei critice*. Vreau să mai amintesc că pe scriitor pandemia nu l-a tulburat excesiv, ba chiar la ținut în formă, anul acesta a publicat *Covorul roșu*, un roman de cu totul altă factură, dar la fel de bun. Voi trece prin urmare la celălalt roman pandemic.

Constantin Arcu a revenit la roman după un ocol de vreo trei cărți de călătorie – foarte atașante de altfel - și o antologie de autor din literatura sa deja apărută. Și a revenit în forță, în formă, cu un roman strașnic dedicat pandemiei. Da, îmi plac unele cuvinte de origine slavă! Nu știu care din cele două romane este mai bun, avem doi scriitori diferiți, cu viziuni diferite și deosebirile de stil au și ele însemnătatea lor. Dar dată fiind comunitatea tematică, unele comparații privind *modus operandi* pot fi făcute. Dacă Mircea Daneliuc șarjează aproape non-stop, lasînd o plajă uriașă celor două deliruri, Arcu, fără a ocoli delirul, mai fiecare pesonaj are delirul său, ca să nu mai vorbesc de al cel al lumii lor, lumii noastre, lasă suprafețe destul de mari și pentru o proză de observație și analiză de factură cît se poate de realistă. De altfel, romanul este în parte și unul cu cheie și m-am amuzat să depistez personaje publice în personaje fictive, ba chiar și onomastica m-a înveselit. Scriitorul reușește să treacă în revistă cam tot ce s-a întîmplat în cei doi ani și ceva și prin optica, să-i spunem, normală, de la psihoza indusă populației de politrucii nepricepuți sau rău-intenționați la măsurile de protecție nu doar adesea aberante, dar care se mai și schimbau de la zi la zi la alta și la afacerile mirobolante – măști, izolete, vaccinuri ș. a.m.d. Aparațiile oficiale, cum ne și amintim, au primit în contrapondere nesupunere, revolte, precum și nenumăratele teorii ale conspirației. Nu este uitată nici lupta inegală dintre oficiali și nesupuși, în care cu excepții rarissime, oficialii aveau sprijinul cvasi-absolut al media. Constantin Arcu sondează bine lumea aceea pe dos în care am trăit mai bine de doi ani și o ilustrează pe măsură – înlănțuirea dintre lumea politică, cea a afacerilor și media, lupta pentru putere pe spinarea valului de îmbolnăviri și de morți etc. Binevenite sînt și privirile aruncate în trecut pentru a fixa mai bine portretul unui personaj important al zilei sau important în economia

romanului. Nu știu dacă Constantin Arcu are un plan o saga, dar fiii unui personaj, Oreste din *Faima de dincolo de moarte*, un roman anterior, din 2001, sînt protagoniști în cel de acum. Da, un roman strașnic!

Cum spuneam, am bănueli rezonabile, că mai sînt în lucru romane la tema molimei chinezești, poate unele deja trimise la tipar, și le aștept cu interes. Problema este cum se vor situa acestea în relația cu cele două deja apărute, care au ridicat ștacheta foarte sus... Dar e bine să existe emulație!

Adrian ALUI GHEORGHE

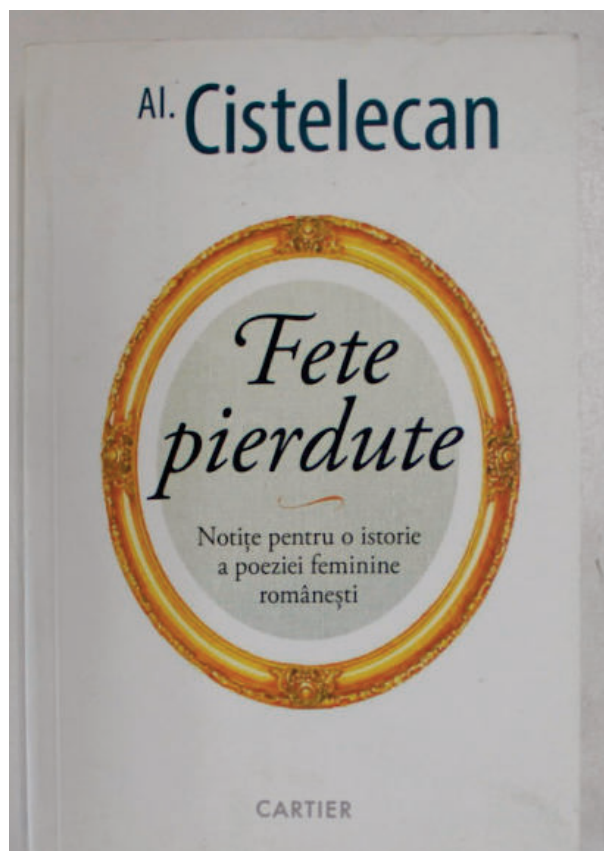
Cu Al. Cistelecan, în lumea „fetelor pierdute”

După ce a convins lumea literară românească de faptul că este un critic serios, cu „expertiză”, care poate striga oricând catalogul cu poeții valabili ai literaturii noastre, Al. Cistelecan a trecut la nivelul următor, al degustătorilor de poezie rară, care nu mai sunt interesați de poezia în sine, ci mai mult de „sinele poeziei”. Și cum nu poți vorbi tot timpul despre *toată poezia* și despre *toți poeții* care se manifestă în România, Al. Cistelecan a ales să vorbească, mai nou, despre poezia feminină, considerând că în istoriile literare (și chiar și în dicționare) „are loc un adevărat holocaust feminin”. Acest culoar, lăsat liber de critica literară, îi permite lui Al. Cistelecan să dea coerență unui filon poetic expresiv, divers, bogat numeric, la care se adaugă satisfacția de a crea premisele pentru „o istorie a poeziei feminine românești”. Volumul *„Fete pierdute”* (*Editura Cartier, 2022*) adună „poveștile” a (exact) o sută de poete, cele mai multe dintre ele dispărute demult de pe orice radar al criticilor sau al cititorilor, ale căror cărți, apărute în tiraje discrete, se mai găsesc întâmplător prin biblioteci publice sau private. Mai mult, Al. Cistelecan nu se ocupă, în această carte, pe care o parcurgi cu adâncă melancolie, de poetele care s-au afirmat după război, când a existat o oarecare democrație „de gen” care a pus în valoare femeia, ci se oprește la anul 1947, ultima poetă din carte fiind Ștefania Zottovici-Rusu, la volumul *„Caii anilor”*, care este „un curs de marxism în versuri” (*după Al. Piru*).

Al. Cistelecan privește fenomenul poetic feminin al perioadei (aproximativ) 1860 – 1947, pe care „o ilustrează”, mai mult istoricește, cu oarecare îngăduință pentru valoare. Cartea este un spectacol care are de toate: inocență, melancolie, tristețe, vanitate, speranță, disperare, sinceritate, patinat în gol, viață, moarte, umor voluntar, umor involuntar etc., cam tot ce poate exprima poezia pe lumea asta. Multe dintre „protagoniste” cântă pe strune lirice deja cunoscute, altele deja uzate, din acest motiv evoluția lor stârnește surâsuri înțelegătoare pentru eventualul „vizitator” al paginilor de poezie. Nu altfel se comportă criticul, care apare asemeni unui evaluator de piese vechi într-un anticariat, la care nu contează materialul din care sunt fabricate piesele, ci doar cantitatea de viață și istorie pe care le incumbă. În momentul în care le evaluează și din punct de vedere practic, descoperă că multe dintre „piese” nu mai sunt de folos, drept consecință le aruncă din nou în grămadă, redându-le nimicniciei.

Prima poetă re-descoperită de Al. Cistelecan în carte este Gabriella I. Anastasiu, autoare a unui singur volum de versuri (*„Versuri”*), apărut postum în anul 1927, autoarea murind la nici treizeci și șase de ani, în anul 1926. Cum scrie Gabriella? Criticul, după ce desprăfuiește câteva pagini de poezie, citând ilustrativ, concluzionează: „Ca performanță de artă poemele merg pînă-n pragul epitetului și fac alegorie în cel mai metodic și mecanic fel”. Cum scrie Gabriella I. Anastasiu? Iată o probă: „Deci lasă-mă stingheră și tristă cum am fost/ Și stai în nepăsare la calda mea chemare/ Iubirea pentru mine de-acum nu-și are rost/ Sub greu noian de lacrimi simt sufletul cum moare”. A doua poetă re-descoperită este, în accepția criticului, „puștoaica absolută” a poeziei românești, Madeleine Andronescu fiind aplaudată la apariția cărții de debut (*„Zilele Babii”, 1942*) cu șarje de adjective critice de Nichifor Crainic, de Perpessiciu, de Mircea Bogdan, de alții, care salutau „o valoroasă operă lirică”, „un real talent poetic”, „o apariție labirintică și misterioasă” etc. Numai că poeta se oprește la prima carte, puseul adolescentin, cu insolentele sale verbale și de gestică poetică nu mai găsesc combustie și pentru o urmare în poezia noastră. Al. Cistelecan, la atâția ani de la debutul fetei, consideră poezia acesteia „purtătoare de lirism de pură zbenguială”, refuzul maturizării este jucat „cu retorica bâzdăcurilor de adolescentă cam fandosită, dar care nu vrea în ruptul capului să plece din mirajul inocenței”. Cum scrie Madeleine Andronescu? Iată o probă cu care criticul își ilustrează demersul: „Dacă-n tîlneam prin spații vreo cometă/ Cu coadă lungă și înflăcărată/ Eu nu fugeam, ci o luam de-odată/ Suflând în ea, cum suflă în trompetă ...”. Altă poetă, care seamănă pur și simplu Anșă, scrie, după cum spune criticul, „trufandale agramate” (*„Poezia vieții”, 1937*), iar alta, Valentina Antonescu – Sion (*„Versuri patriotice”, 1925*), are „prea puțin talent” dar la care „sinceritatea ar fi trebuit, probabil, să acopere toate lipsurile”. E limpede că Al. Cistelecan nu este adeptul zicalei că „despre morți numai de bine”, în poezie nu este ca la „parastăsul” în care toți morții sunt egali.

Recunosc că desprăfuirea cărților de poezie este pasionantă, probele materiale ale unei epoci vorbesc pe limba celor care le descoperă și le pun în valoare, pe când probele scrise vorbesc chiar pe limba celor care le-au însăilat. Iulia Al. Aricescu, de exemplu, autoarea volumului de poezii *„Salcâmul meu. Versuri”* (1935), este destul de directă: „De ale mele versuri, nu știu alții ce gândesc/ Eu mi le socot de bune fiindcă-mi trebuiesc”. Și aceasta, deoarece trăiește și scrie numai după inspirație, poeziile le primește de undeva: „Mă iertați de osteneală, nu scriu dinadins! / Au venit făcute gata, eu numai le-am prins”. Citind-o, însă, parcă preferi despre o epocă „să vorbească” probele materiale care se exprimă fără cuvinte. Altă poetă, Nicoleta Bănicioiu, autoarea unei singure cărți de *„Versuri”* (1937) este, după părerea criticului, o pătimașă care ar vrea să își trăiască sentimentele năvalnice dar „nu are cu cine”, iar în privința harului, „nu are cu ce”. Altă poetă, Antoaneta Bodisco, „era atât de frumoasă încât (...) tulbura toată strada și răsucea toate capetele după ea”. Au admirat-o Alexandru Busuioceanu, Emil Cioran, Mircea Eliade, Ion Dragu care s-au constituit, vorba lui Al. Cistelecan, „într-un ciopor admirativ”. Alexandru Busuioceanu, atașat cultural al României în Spania, îi dedică o poezie atât de inspirată, încât Vincent Aleixandre declară „că ar fi vrut să fie scrisă de el”. La așa frumusețe, mai contează cum scrie? Iată o probă din singura carte apărută în anul 1970, la Roma, *„La apus de cuvânt”*, în limba română: *„Viața-ntârzie amețită în valuri. / Clipa e somn*

și mirare și preget! / Visul mângâie o tristețe de algă. / Farmecul lumii se topește în mare. / Ochiul bolnav de ostrov și lumină / Caută umbra în odihna din mълuri ...”. Oricum, nu-i chiar rău. Altă poetă este Lucia Boroș căreia, spune criticul cu oarecare cinism, „sinuciderea i-a reușit abia din a doua încercare”, pe când Elena P. Brancu, care scrie poezie „despre credință”, primește verdictul critic nemilos: „Așa cum zicea Iisus: nu tot cemi zice mie Doamne-Doamne e poezie”. Mai departe, Verona Brateș („autoare a trei plachetuțe timide”) este „o friguroasă”, pe când Doina Bucur (care a umblat în „Voiaj” de la Buhuși la Tokio) este, în poezie, „o terapeutică”. Margareta Budălănescu scrie în singurul volum „Neliniști și neîncredere” (1932) „definiții înzorzonate metaforic”, iar pe Suzana Bulfinsky „o chinuie fulguranța iubirii, scurtimea ei”. Cităm, spre ilustrare: „Și-n taina tristului noroc / S-o stinge viața mea, / Dar să-ncețez a te iubi / Zadarnic voi cerca”.

Diagnosticile critice ale lui Al. Cistelecan sunt, de cele mai multe ori, etichete care au umor, blândă ironie, ceva nostalgie, destulă înțelegere pentru lucrurile atât de perisabile/ vulnerabile cum sunt poezia și viașarea, pe culoarul poeziei românești acestea întâlnindu-se cel mai adesea. Ileana Busuioceanu este „mussoliniană”, Cornelia Buzdugan-Hășeganu este

„poeta muzicuță” fiindcă își psalmodia versurile la lectură, Olga Caba scrie poeme „ca trase la rindea”, iar Ana Carenina (chiar așa!) are lira „acordată pe durere”. Ronsarda Castro (soția lui Ben Corlaci, autoare a trei cărți de versuri) este cuprinsă de „zarva inimii și de râvna durerii”, Lelița Catrina (sic!) face naveta pe un drum „care merge de la lacrimi și plânsete, la icoane și mătănii”, Voichița Cercel este „o bacoviană care a riscat prea mult”, iar pe Lucilla Chițu „nici Michiduță nu ar putea să o facă o mare poetă”, deși îl invocă adesea faustic. Prima „poetă patrioată” este Sofia Cocea, Ana Conta-Kernbach este „un suflet lacom de durere”, Maria V. Cosma este „o poetă de strănă”, iar Cornelia din Moldova „este o poetă atât de naivă încât ar trebui mutată cu un secol în urmă, ca să poată avea un context corespunzător”. Reluăm, pentru bună dispoziție, câteva versuri din opera Cornelinei din Moldova (*din volumul „Câte au fost”, 1916*): „Și de-acu... Să fim cuminți! / Nu te mai uita la mine, / Ochii tăi mă scot din minți / Și pe urmă... știi ce vine”. Caliopi Dimitrescu este „grafomana absolută”, „e un talent natural al gafelor și nătângiilor”. Versurile ilustrative, din volumul *„Cheia pierdută”* (1930) sunt edificatoare: „Tristă stam într-un colț / Gândindu-mă la săracii ce stau pe la porți / Inima mi-a spus în taină / Trimite-i la a lor mamă”. Și, completează criticul: „Asta, cu trimiterea la mamă, sper că nu este vorba de expresia atât de consacrată la români!”. Maria Flechtenmacher are „liră de patrioată”, Veturia M. Florențiu este „o floralistă”, Mia Frollo are „religia suferinței”, Elena P. Iosif este „o tristimaniacă”, iar Georgiana Mircea Cancicov scrie „o cântare de parastas”. Sunt, în carte, o mulțime de destine care exced simpla prezență în cărțile de poezii, Al. Cistelecan insistând, în multe cazuri, pe anecdotica înșoțitoare, de multe ori mai valabilă decât opera în sine. Ana Luca, „poeta păcatelor paradisiace”, de exemplu, este, conform jurnalei lui Eugen Lovinescu, „certăreată, iritantă, mereu pusă pe harță, sărită”, vine la cenaclu cu fiica, Ada, care este „rău mirositoare”. Eugenia Mureșeanu este „o eroină a propriei biografii”, fostă soție a lui D. D. Roșca și iubită a lui Lucian Blaga, care apare în romanul *„Luntrea lui Caron”* întruchipată în personajul Octavia Olteanu. În viața lui Blaga, Eugenia a luat locul Domniței Gherghinescu-Vania, care tocmai îl părăsise pe poet. Silvia Paulian-Gilort este „o fumătoare”, singura poetă din literatura noastră care a dedicat poezii acestui viciu: „Te-aprinde și arzi iar fermecată țigare, / Cu plutinde arome-nmuate-n descântec, / Să simt tot, mângâierea ta-n vrajă și cântec, / Când voi bea pătimaș ființa ta-n dogoare ...” (*din volumul „Făclii în ceață”, 1933*). Ana Vogel este supranumită „bârfitoare”, poezia sa „are o sintaxă improvizată, laxă, e vorbă-lungă și amestecă toate într-un ghiveci de picanterii și fapte diverse”. Și mai spune Al. Cistelecan: „Dacă ar fi scris azi și ar fi publicat pe facebook, sunt sigur că Ana ar fi primit destule laude (...) fiindcă genul ei este destul de apropiat de unele formule minimaliste”.

Domnița Gherghinescu-Vania produce „mari seisme și ravagii senzuale în literale române”, fiind considerată „ultima muză funcțională din poezia română”, a frânt inimi și suflete „și la rând și de-a valma”, Șerban Cioculescu numind-o „fenomenul Domnița”. Adoratorii, cu mai multe sau mai puține șanse, care „au făcut pelerinajul la Domnița”, au fost Arghezi, Blaga, Enescu, Nae Ionescu, Corneliu Baba, Ionel Teodoreanu, Vladimir Streinu, Ion Vlasiu, Petru Comarnescu și mulți. mulți alții. Într-o scrisoare către Ștefan Băciu, ea însăși spune, între altele: „Dragă Ștefane, am Blaga, am vlagă ...”. La așa viață pasională, mai contează cum scria? Oricum, toți adoratorii o vedeau „genială”, unul dintre ei chiar declară că este „poezia absolută”.

Evident că nu putem reține într-o cronică toate numele de poete din *„Fete pierdute”*, o sută de destine se reflectă însă în „întinsul literaturii noastre”, cu mai multă sau mai puțină vigoare. Impresia finală este aceea că Al. Cistelecan scrie o poveste despre deriziune și speranță, despre viață și moarte, despre cât de inconsistentă pare să fie poezia în istorie (și în viață), cu toate acestea nimeni nu îi poate lua șansa de a depune, la un moment dat, mărturie despre epoca în care s-a manifestat. De asemenea, poate fi reiterat vechiul îndemn de la Ion Heliade-Rădulescu citire, „Scrieți, băieți (fete) orice, numai scrieți!”, fiindcă peste un secol sau mai devreme, poate apărea un critic solitar care să ia la scuturat cărțile, cu nostalgia cu care revelează curtea bunicilor de altădată, din care mirosul de trandafiri de atunci este mai puternic în memorie decât cel din realitatea imediată.

Nicolae Manolescu și cele „două critici” (II)

Cutuma scrisului cotidian, supraviețuind câmpul literar, se deschidea, inevitabil, și revizuirilor, criticul știind prea bine că nicio concluzie nu poate fi definitivă. Chiar dacă texte de altădată, probând o lectură estetică („pariul pe estetic”), trec, cu ajustări, în *Istorie*, conservând mai vechi dispute. Cum ar fi, bunăoară, lupta cu grupul protocronist („berbecele protocronist”, zice Manolescu), având în Mihai Ungheanu „antipodul doctrinar”, constatase Dan C. Mihăilescu, toată tevatura pornind „de la un anumit moment încoace”. Acest binom adversativ avea ca punct de plecare teza lui Edgar Papu, un „satelit naiv”; controversata teză, confiscată și exploatată ideologic, definea „fața culturală” a naționalismului ceașist, Ungheanu fiind „un protocronic activ”. Și un admirator declarat al lui Călinescu, recunoscându-i „sensul astral”, chiar dacă scrisul său nu avea un astfel de sigiliu („orgia călinescianismului”), interesat doar de marile mize, contabilizate frust.

Critica noastră a cunoscut multe perechi adverse, începând cu rivalitatea Maiorescu-Gherea. Călinescian la începuturi, în anii '60, când „divinul critic” era figura tutelară, om al regimului și, totodată, victima lui, Nicolae Manolescu, mândru de apartenență, iubea gustul pentru paradox și libertatea spiritului, nesuportând pederteria. Dacă „fantomaticul” Titu Maiorescu, abia recuperat, de o neistovită actualitate, avea un rol simbolic, tandemul belicos Lovinescu / Călinescu va fixa canonul (1937, 1941). Încât, inevitabil (și) lovinescian, deși influența „clandestină” a Istoriei călinesciene a fost „Biblia generației” sale, Manolescu, prin suplețe și dezinvoltura talentului (versatil), îi continuă pe amândoi, angajând o nouă bătălie canonică. Corvoada foiletonistică asigurase magistraturii manolesciene notorietate și credibilitate, chiar dacă „moșirea” canonului, știe toată lumea, e operă colectivă. E de mirare că Alex Goldiș susține că Manolescu „va fi consacrat de cronicile sale”, mai puțin de *Istoria critică*, de parcă consacrarea abia ar urma să vină. Or, „pontificatul critic” (din care, firesc, *Istoria* își trage substanța) l-a impus demult și definitiv. Și cum, din cele șapte volume de *Teme* (1971-1988), a apărut recent o severă antologie, într-o a patra ediție, se cuvine să poposim și asupra „efemeridelor” (cum le numește criticul), conjugând hedonismul (plăcerea lecturii) cu risipa de idei. Mereu provocator și delectabil, fără morgă didactică, scrisul manolescian își dezvăluie, aici, „al doilea versant” (cf. Răzvan Voncu). E preocupat, sub aparența gratuității, de pedagogie literară și metodă; îmbină, prin subiectivizare, proza confesivă cu reflecțiile de natură teoretică, glosând despre lectură, literatură și personajele ei; în fine, descoperă „cu alți ochi”, lucruri fixate, știute, oferind „decupaje de viață intelectuală” (cf. Mircea Mihăieș). Avem, la recitare, surpriza unor „exerciții de libertate”, textele reunite în acest ultim volum, cu excepția a două titluri (*Căsătorii din interes* și *Imagologia*), fiind scrise înainte de 1989. Cât despre „ipoteza năstrușnică” a lui Mihăieș, convins că dacă regimul comunist ar mai fi durat, Manolescu s-ar fi lăsat de critică (ca „abandon complet”), ea, fatalmente, s-a confirmat doar în sensul „întâmpinării”. Din fericire, avem marea sa *Istorie* (care, probabil, n-ar fi putut să apară; oricum, nu în versiunea „amfibologică”, cu incursiuni acide în istoria culturală).

Drumul de la foiletonism, permițând sondarea materiei magmatice la construcție ar fi, s-a spus, o direcție profitabilă în critică. Cronicar de mare audiență, critic inventiv, versat, infatigabil, Nicolae Manolescu este un recordman în materie, impunând nu doar prin longevitate sau curiozitate intelectuală. Cronicariatul manolescian vâdește finețe, stil artist, inteligență elastică, libertate de exprimare, plăcerea ludicului. Dar foiletonistica sufocă lecturile de plăcere pentru cele „silit”; pionieratul lui Manolescu, satisfăcând orgoliul de a „face opinia”, crează ocazia cronicii, chiar dacă – la prima vedere – merge à contre-cœur. Criticul avea fobia culegerilor, nu era ispitit să adune în volum(e) producția risipită în paginile revistelor. Sub haina umilinței, mimând îndoiala și sficiunea, ghicim un imens orgoliu: cel a fi primul și de a nu greși niciodată; ceea ce, omeneste vorbind, nu e cu puțință.

Fatalitatea tropismului către artă transformă – în cazul Manolescu – cultura în formă de viață. Criticul e stăpânit de plăcerea de a scrie, dezvoltă liber, în aceste *causeries*, materia, scriind, de fapt, despre sine; „invenția de sine” sigilează textul, risipind jovialitate malițioasă și cultivând – aparent – democrația îndoielii. Criticul se dezvăluie; autoritatea celui cu vocație de mentor nu impune tiranic un tipar. Mai mult, interesat de preservarea tinerții spirituale, luptând cu dogmatismul care osifică gustul, criticul se contaminează la rândul-i; „întâmpinarea”, ocupată cu cernerea valorilor, se vrea până la urmă o critică de direcție. Or, critica lui Nicolae Manolescu e gustată ca literatură. Libertatea interpretului de a muta accentele

virează spre o infidelitate care, în multe ocazii, nu probează doar creativitate critică, ci înseamnă chiar îndepărtarea de text. Forțând textele prin stoarcerea paradoxului, inoculând obsesii moderniste, aripile largi ale criticului nu încap în „rama” operei; încât, toate textele lui Manolescu seduc, dar unele afirmații pot fi contestate.

Un „ghid” în domeniul romanului se dorea *Arca lui Noe*, probă de creație critică. Judecând prin prisma intereselor pe termen lung ale criticului, acest eseu închinat evoluției romanului românesc, jonglând cu inter-relații, era o verificare a instrumentelor. Știuta teză, animând istoria „din prezent către origini”, presupune și chiar necesită astfel de sondaje și preparative. Aici, atent la prefacerile diacronice, Manolescu e interesat, pe urmele lui Gérard Genette, de o istorie a formelor literare, jalonând istoria internă a romanului nostru. Instalată într-un „prezent lărgit”, criticul era preocupat de schema fenomenului (structuralizând) și de carnea istoriei (epica), observând că drumul strict cronologic ignoră datarea și condiționarea lecturilor (opinia contrară, insinuând un nivel zero al ei, ar fi – desigur – o pură iluzie). E drept, sub aspect tehnic, chestiunea nu e rezolvată și N. Manolescu va face uz de criteriul cronologic într-o manieră personală. Încât trilogia în discuție, excitând interesul criticului pentru proza românească dinaintea romanului (adică pentru un teritoriu puțin cutreierat) nu e o lucrare de istorie literară propriu-zisă. Scrisă seducător, *Arca lui Manolescu* nu e un manual pentru uzul bucheriștilor.

De aici trebuie plecat pentru a stăvilii euforia necondiționată ori cerneala neagră a iritării, ambele revărsate din belșug, din motivații extraliterare. Că N. Manolescu se bucură de o uriașă notorietate, fiind un comentator tenace și avizat al literaturii noastre, nu mai încap îndoială. Adevărat maratonist al genului, cu o bogată experiență foiletonistică, N. Manolescu poate fi un model. Degustând plăcerile infidelităților critice, eseistul propune o ipoteză pe care mulează materia examinată. Cum opera dormitează în pura ei ambiguitate, o lectură inteligentă este o lectură donatoare de sens. Sensul criticului este introdus în concretul literaturii iar predilecția pentru paradox (insațiabilă) face din critica manolesciană echivalentul invenției, plonjând în realitatea infinită a operei. După N. Manolescu, istoricul literar ar fi un ins fără talent; așa fiind, Manolescu nu va face, bănuiam, istorie literară, sedus dimpotrivă de critica creatoare, captând viața operei în pulsațiile ei inefabile și recreând emoția; scopul criticului e de a o face plauzibilă, favorizând percepția. Nicolae Manolescu este un ingenuos iar apropierea sa (structural, de neconceput) de riguroasa sociologică – total neașteptată, chiar dacă niște precedente existau. *Arca* eseistului s-a aventurat în apele sociologiei, apropiere pe care însuși Manolescu o anunța (vezi *Puțină sociologie*, în *Tomis*, nr. 4/1972). Deși, în alte ocazii, ne avertiza că „are un dinte împotriva sociologiei”...

În pomenitul articol, criticul îndepărta pericolul unei confuzii, practică cu osărdie la noi: cea de a identifica studiul sociologic al literaturii cu sociologismul, fie el vulgar sau subtil. Convins că și cea mai pură descriere a unui fenomen literar ne trimite la sociologie, acaparat de „priza la obiect”, Manolescu refuză raportarea la con-

text. Firește, reflexul literar ca formă de atitudine și ideologie este un reflex istoric; dar a-l privi doar în sine (pentru Manolescu literatura fiind, pe bună dreptate, o conștiință a realului), înseamnă a descifra întâmplător semnele socialului, surdinizând observațiile de acuitate sociologică. Plus iluzia unei istorii „interne”, mascând un autonomism imposibil de fapt, ignorând contextul în care se varșă.

Arca lui Noe pleca de la ambițiosul plan de a fixa un sistem, investigând selectiv, după criterii holomerice (fără ca argumentul valoric să cântărească decisiv!), istoria speciei la noi. Pretenții de întemeietor mai afișă N. Manolescu și în alte ocazii; să ne amintim de rolul fundamental (real!) rezervat sieși în relansarea criticii estetice. Să ne amintim apoi de observațiile mai vechi ale lui Adrian Marino (întâmpinând *Contradicția lui Maiorescu*, în *România literară*, nr. 35/1970), care rămân, vai, valabile și pentru șirul cărților scrise de atunci încoace de foarte activul critic: voluptatea ideilor voit paradoxale, cultul provizoriului și al relativului. Spirit relativist, Manolescu rămâne de o suspectă consecvență. E drept, *Arca lui Noe* se dorea o demonstrație inversă și câteva voci au semnalat deja conversiunea ori chiar excesul sociologic. Așa să fie oare? Vom sesiza că reverențele grațioase și afabilitatea unora sau – dimpotrivă – vocile coclite ale altora priveau mai puțin trilogia, fiind adresate criticului. Nu e vorba însă de o înversunare primitivă sau de culpe fan-teziste, cum credea M. Zăciu, produse de inimițiile lui N. Manolescu. În discuție punem aici premisa lucrării și soliditatea bazei metodologice.

S-a observat, de altminteri, că în câmpul sociologiei romanului nostru, inițiative vin din toate direcțiile; una dintre ele, neașteptată, a fost cea a lui Nicolae Manolescu. Devotatul lecturilor infidele piruetează spre pozitivitatea sociologică. Longevivul cronicar, inteligent și iubitor de paradox, dă prin *Arca lui Noe* nu o istorie a romanului și nici o teorie a lui; din moment ce „caută să degajeze chipul Romanului analizând romane” va face sociologia romanului; tonul sociologic e de îndată resimțit. Dar sociologia pretinde un întins repertoriu de exemple, fiind știința multiplului. Nicolae Manolescu ignoră amănuntul și mânuind un „structuralism popular” (cf. Cristian Livescu), construiește trei capete de serie, metaforic denumite (doric, ionic, corintic), cu aserțiuni-pilon ce nu consonează (fazele de evoluție ale romanului și etapele dezvoltării burgheziei), interesat fiind de perspectiva narativă. Este drept să recunoaștem meritele acestei întreprinderi; din păcate, atât cronicile nihiliste cât și tămaierile entuziaștilor au privat această lucrare, la timpul potrivit, de o receptare calmă. Alex Ștefănescu observa că animozitățile au împiedicat chiar primirea ei „așa cum se cuvine”, întârziind concluziile verosimile.

Oricum, era vorba de un proiect tentant, ambițios și dificil, reușind a fi ceea ce și-a propus să fie: un eseu. Credem că sinteza manolesciană avea și un scop demonstrativ: mai puțin a prototipurilor în evoluția formelor românești, cât, mai ales, a putinței autorului de a se ridica la asemenea cuprinderi panoramice. Deseori, până la *Istorie*, i s-a contestat lui Manolescu aptitudinea pentru construcții critice de largă respirație. Încât, împătimitul cronicar probează contrariul, devenind autor de monografii după ce a vestejit „prejudecata monografiei”, aventurându-se în încălcate probleme sociologice. Negreșit, lucrarea se înscrie ca un moment imposibil de ignorat. Cum era de bănuie, N. Manolescu este și aici un imaginativ. Știuta febră a speculației, aptitudinea de a valorifica ideile critic, mobilitatea privirii – rapid vizibilă în analizele fine și comentariul sagace – storc concluzii care dau validitate discursului la nivel interpretativ, microstructural; dar N. Manolescu pozează în teoretician și preocupat de materia aluvionară a romanului românesc, așezată într-o perspectivă integratoare, dă, finalmente, o schemă inoperantă. Triada emblematică funcționează discutabil și atacabil. În stare pură nu pot fi aflate, oricum le-am botezat; e vorba deci de coexistență și interferență, deși N. Manolescu strecoară ipoteza succesiunii. Dincolo de orice discuții pătimașe, trebuie să distingem între analizele aplicative, cu numeroase observații acute și tipologia propusă. *Arca lui Noe* place prin scriitură și jocul ideilor; dar contrariată prin stridențe sociologice. N. Manolescu plusează, seriile sale literare trebuie luate *cum grano salis*, observa amical Paul Cornea, sacrificând de fapt seriile sociale. Ingenios, el refuză rigiditatea nuanțând, dar e pândit de primejdiiile laxismului. *Arca lui Noe* rămâne o istorie deghețată a structurilor românești; semnatul ei, mănă de ispita sintezei, produce observații prețioase, pe orbita speculației eseistice. El se mișcă lejer, nu e stânjenit de presiunea factologică și propune o terminologie accesibilă.

Dan Bogdan HANU

Suburbii subterane

Post(st)ări (secțiuni contemplative prin actualitatea de proximitate)

* Parcul acesta, marele colector unde, de peste cincizeci de ani, se aștern în straturi lichide vîrstele mele fosilizate. Aparentă doar, dispunerea lor freatică ține de o simbolistică leneșă, comodă, captivă sofismelor. De fapt, ultima vîrstă e întotdeauna matca în care celelalte se împletesc aleator în același duct. Și-n același duh. (iunie 2021)

* METAMORFOZE (se făcea că...) (11.03.2021) Posibil ca inocența să fie cheia acestei transmutații. Inocența lor, a cîinilor răspunde cumva unei Arcadii intermitente, prin reflexie, face pandant cu aceasta. O Arcadie care m-a însoțit pînă la un punct, vie, atîta vreme cît o anume îndărătnicie – bizar dublată de dibăcie! – de a persista în iluzie, a cristalizat apetitul și aptitudinile de a mă pune în rezonanță cu lumea. Apoi, doar ca engramă anamnetică. Se pare că am făcut abuz de cel mai impalpabil organ al omului, memoria. Așa cum ei fac de cel mai impalpabil dintre simțuri, mirosul. Așa devine realitatea o sumă de puncte de fugă ale ficțiunii, așa se clădește aceasta din urmă, din resturi, așchii, străfulgerări, ajunse, cu timpul, resurse. Căci, da, cîinii sînt depozitarii acelor stări aurorale din vremea cînd încă nu-mi trecea prin cap să mă gîndesc la ei, nu-și făcuseră încă loc în viața mea, ei sînt seifurile, atractorii unde memoria își adună refugiile, nevoia tot mai apăsătoare de a străbate drumurile pînă în/ la acele locuri unde într-un trecut mai depărtat sau mai apropiat, am iubit ceva sau pe cineva, acum fire întinse spre fantome, proiecții. De fiecare dată, umbra mea ține în lesă tot mai multe umbre. Fire care se lungesc, se scâmoșează, se subțiază, ca și cum aceeași haină, pe care o îmbraci în fiecare zi, ți-ar deveni tot mai largă... Am urcat astăzi străduța aceea în pantă, am răsuflat ușurat cînd am văzut iarăși cîinele acela bătrîn, lăptos, din curtea unei case delabrate, părăsite, în care o singură dată am văzut un om în vîrstă. Uneori îmi pare că sînt singurul care îl vede, că e una dintre nălucile predestinate, pesemne că și necesare. L-am surprins ca mai mereu, de cîte ori nu picotește în cușcă, învîrtindu-se derutat, cu picioarele depărtate, aproape înțepenite, făcînd cîteva pași, oprindu-se apoi brusc și intrînd în acel tangaj, ca și cum și-ar lăsa corpul să-și amintească unde trebuie făcut pasul următor, încercînd să-și hrănească mai departe, tot mai anevoios, echilibrul precar, iar bocetul acela intermitent, pentru că nu mai este demult un lătrat, ci doar un reziduu instinctual, un monolog stins, o răbufnire fără destinație, un șuierat gutural, așa cum uneori se întîmplă să scoată vîntul în rafale și mi-a părut a fi însăși viața mea, o limbă pe care n-o mai înțelege nimeni ori, poate, n-am știut-o decît eu, lăsînd-o dezlegată printre șiruri de butaforii și manechine...ecoul nu-mi amintesc să i-l fi auzit vreodată...

PS. Update 28.05.2021. Se mișcă după o geometrie care va fi fiind însuși crepusculul metabolismului. Icneste, scoate gemete spasmodice, descrie rotocoale ceva mai largi la început, apoi tot mai strînse, pînă se învîrte în jurul său. Ca un sfredel nesigur, încercînd să deschidă adîncimile, centrul identității, omphalosul, cochilia moale, nesfîrșită. Retragerea, ca orice poveste la vedere, rămasă nespuse... Nu l-am mai văzut începînd cu ultima zi a lunii Mai. A reușit să găsească sorbul izbăvitor. Avea 21 de ani, vîrstă înfloritoare pentru om, aiuritoare pentru o viață de cîine. Oare un suflet de cîine n-o fi avînd cumva mai mult de 21 de grame? În ultimele săptămîni, trecînd de cîteva ori în suișul acelei străzi scurte, pe care mi se întîmplă să cobor foarte rar, strada Gîndu*, cu casele ei vechi, scufundate în curți somnolente, care vor să fie lăsate în pacea unui timp care mai avea răbdare, despărțiți de prezența reticulară, impersonală, a gardului, i-am survolat agonia de Robinson uitat pe un continent pustiu, dincolo de marginile căruia vîiește orașul. Mereu în altă parte, viața își împinge mai departe caravana reconstituirilor = suma restituirilor ratate. Mozaic de spații goale, neînsuflețite. Orice act de sensibilitate, de participare afectivă, devine, prin „benevolența” tutelară a memoriei (eternal „special guest”), complicitate la crimă.

Oare o stradă numită Gîndu, poate cea mai mediteraneană dintre străzile Iașiului, putea fi altfel decît în pantă? Străzile fac (și sînt o bună) parte din topografia vizibilă a gîndurilor, iar acest nume îmi pare cel mai frumos, mai nobil, pentru o stradă, deși, recunosc străzile și îmi sînt familiare după cu totul alte semn(alment)e particulare, cîinii, marca locurilor ajunse, cu timpul, hărțile absenței...

* Cîndva, cu mai bine de patruzeci de ani în urmă, (b)unicul meu (matern) îmi servea o definiție a omului, una care transcende confiniile caracterologice. Și care stă în picioare și acum, tocmai pentru că nu se voia o definiție, ci doar, poate, o șarjă fugoasă. „Fiecare își apără propria nebunie”. Cam așa, într-adevăr, dincolo de nebunia fiecăruia, nu se află, nu rezistă nimic, nicio formă de viață.

ȘARJE, SCHIJE, ȚÂNDĂRI, AȘCHII (iunie 2021)

- Bestiar, hibridi: Mărul dogmatic & Oul discordiei (cu variațiunea îndelung atestată și omologată istoric, osul discordiei).

- Din recondiționări se întrupează actualitatea...cum poezia din reconstituiri!

- Vîrsta? Cu timpul, haina tot mai neîncăpătoare a vieții.

- De cîte ori privesc un cîine în ochi, îmi amintesc cît (mi-) a mai rămas din libertate.

- Avea pentru administrație o admirație străină de orice prescripție.

Un cec în alb pentru un viitor negru.

- Simularea ocupării în forță a forței de muncă VS. Ratarea cîmpului muncii.

- Cu medicii e invers decît cu preoții. E de făcut ce fac ei, nu ce spun. Morala: nu crede, pune mîna și cercetează. În limita jocului disponibil. Adică pînă la șoc.

- Harta Bacăului se însănătoșește. Oaza din Tipografilor – Cuza Vodă a fost redată deșertului.

Gellu DORIAN

Părerii tranșante despre romanul românesc

Cînd criticii literari importanți tac, apar înlocuitorii lor și emit părerii despre ceea ce, într-o situație normală, ar trebui să se pronunțe cei care au această menire. Fie că unii critici literari obosesc sau au ajuns la o saturație care nu le mai deschide pofta, nu numai spre lectură, ci nici spre a emite măcar opinii despre ceea ce mai reprezintă un segment din literatura din care fac parte, fie pur și simplu și-au încheiat activitatea și privesc cu pasivitate spectacolul la care ei nu mai iau parte. Și atunci dai peste cîte o sentință a unuia sau altuia, în general nu de profesie, dar, în special, să zicem, experimentat în producerea unor scrieri mai mult sau mai puțin primite cu atenție de crticii literari, sentință care îți creează un disconfort mai devastator decît canicula.

În cazul de față, am văzut cîteva opinii ale unui prozator, fie pe pagină tipărită, fie pe facebook, despre starea romanului românesc, în comparație cu romanul străin, care intră pe masa cititorilor prin generozitatea

unor edituri care pun pe planul doi romanul autohton. Pasămite romancierii români, puțini la număr după opina celui în cauză, el însuși un romancier remarcabil, nu ar fi atît de bine înșurubați în tradiția scrierii acestui gen de literatură ca romancierii, de exemplu, ruși sau chinezi, care ar reflecta cu o mai mare acuitate specificul acelor literaturi care se trage din existența neaoșă a personajelor și situațiilor românești create în acel spațiu. Cele cîteva exemple de mari romancieri români con-

firmați de istorie ar trebui să-i convingă pe cei care se află în situația celor care nu se anclanșează în tradiția romanului românesc atunci cînd se așază la masa de scris, că actualul romancier român, în afară, eventual, de el și de încă vreo doi-trei, este în afara actului de creație de valoare, care contează. Lipsa unor instrumente specifice scrierii romanului – „că romanul e treabă grea”, opinează cu accent cel angajat la o analiză la sînge a realității triste a romanului românesc actual – este evidentă, mai cu seamă, la Mircea Cărtărescu, că ne place ori nu, cel mai în vogă prozator român atît în plan intern cît și în plan internațional, care, în proza emisă pînă acum, n-ar fi reușit decît „să mintă”, să înșele o lume, cu o abordare mult prea personală, ieșită din sfera, mică de altfel, a romanului adevărat care se scrie cu eforturi doar de cei ce cunosc regulile epicului, ale naratologiei, ale construcției unei schelări beletristice durabile, așa cum numai el, probabil, le deține și, cu mici excepții, unii dintre preferați, ca regretatul Șerban Tomșa, nici într-un caz Gheorghe Crăciun sau Mircea Nedelciu, niște autointitulați postmoderniști, fără nicio valoare literară.

Nu acuz aici pe nimeni și nici nu apăr pe nimeni, dar, în situația în care scriitorii români sunt și așa scindați în falii tectonice aflate mereu în seism de grad mare, să vii tu, din poziția unui, posibil, frustrat, deși prozator de reală autenticitate, și să pui niște jaloane între ce e bine făcut și ce nu e bine făcut în romanul românesc, unul atît de puțin promovată și pus în valoare chiar la el acasă, înseamnă să pui gaz pe foc în mijlocul unor arduri care, deși mocnite, transformă totul în cenușă. Dacă aceste opinii ar veni să scoată, cu argumente clare, în evidență golurile, deficiențele, lipsurile romanului românesc, asta ar putea fi cu adevărat o

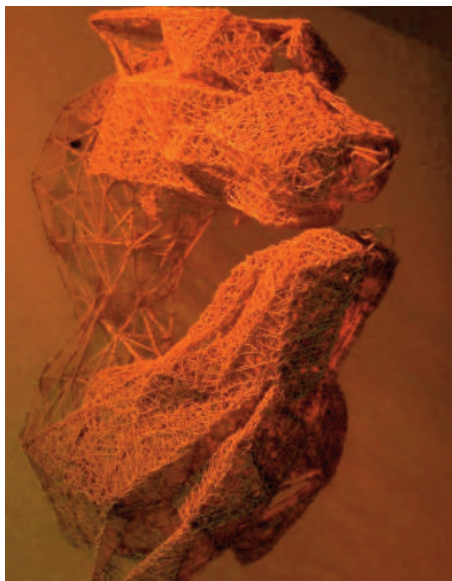
contribuție la reșezarea lui în linia marii tradiții a romanului românesc, de la Rebreanu, Sadoveanu, Marin Preda, Eugen Barbu și Țoiu, ca să-i enumăr și eu doar pe acei prozatori puși în evidență de analistul în cauză, pînă la ultimul aspirant la afirmarea în plan beletristic. Dar nu este deloc așa, ci, dimpotrivă, o faci doar pentru a lovi acolo unde succesul este evident, chiar dacă, să acceptăm, în el s-a investit și se investește mai mult decît în oricare alt scriitor român. Dar, cred, nici asta nu este atît de important, dacă, să acceptăm, aceste eforturi s-ar face în detrimentul literaturii române, ori, așa cum se sugerează, doar în detrimentul unora sau altora care ar fi mult mai meritarii. Negreșit, sunt destui prozatori români – unul dintre aceștia ar putea fi chiar el, analistul justițiar în cauză, care ar putea fi promovați la fel de insistent pe cît este promovat Mircea Cărtărescu, care, și prin tenacitatea lui, și-a cîștigat un culoar peste tot în lume, greu de cîștigat acum de oricare alt scriitor român –

, care ar merita să iasă la fel de glorioși în lume. Teama, sau știu și eu, repulsia congenitală, patologică în esență, că el, Mircea Cărtărescu, ar putea să ia Premiul Nobel pe nemeritate – iată că și anul acesta a fost sărit! –, îi dă analistului în cauză fiori de moarte. Așa cum am observat că o scriitoare de-a noastră, cu deschideri largi spre o istorie concretă a romanului românesc, de departe, din lumea democrației cu adevărat, unde etica și estetica sunt una și aceeași, suferă de aceeași circumspecție,

în ce-l privește pe Mircea Cărtărescu, punînd în pagină opinii, unele pertinente, altele revoltătoare, despre proza acestuia, care, în cea mai mare parte, nu ar fi proză, ci cu totul altceva, în cele mai multe locuri lipsită de valoare literară. Dacă așa se fac serviciile pentru literatura română, cum să avem vreo speranță în receptarea acesteia în lume, așa cum receptăm noi tot felul de cărți de aiurea, unele demne de citit, altele doar pentru că sunt în vogă și susțin o rețetă de succes?!

Pe lîngă aceste opinii tranșante, mai apar și unii comentatori, ei înșiși scriitori – unul dintre ei chiar foarte bun! –, cărora le e greu să creadă că pot fi, în afara lor, și alți scriitori de valoare. Unul este chiar foarte tranșant, spunînd că romanul lui este singurul roman adevărat din literatura ultimilor treizeci de ani, care reflectă cu totală cuprindere starea de fapt a jalniciei României post-decembriste. Oare n-o fi aflat de el analistul despre care am pomenit mai sus, că nu l-a trecut printre preferații lui? L-o fi prins, cine știe, invidia și a înghițit în sec.

Nu cred că tăcerea unor critici literari importanți a creat acest gol în care se aruncă astfel de opinii, ci pur și simplu propensiunea acestora din urmă spre insultă, spre jignire, spre a crea o stare de disconfort într-un domeniu și așa mîncat, ros și pe dinafară și din interior, face ca părerea despre starea romanului românesc contemporan să fie analizată și pusă în pagină de astfel de inși. Colecviul romanului românesc, de anul acesta, cu tema „Arta romanului”, cît și eminsiunea „României literare” de pe TVR Cultural, cu tema „Actualitatea romanului”, nu au lămurit cu nimic mai mult decît a încurcat ițele opinentului al cărui nume sper că l-ați depistat din rîndurile de mai sus.

Nicolae TZONE

Maxy și „patria europeană”

Suntem tot în 1924, în toiul pregătirilor pentru vernisajul Marii expoziții internaționale de la București. M. H. Maxy publică un articol extraordinar de pătrunzător în care face o sinteză a întregii mișcări europene de avangardă, „Demonstrația plastică Internațională a Contemporanului”¹. Redăm finalul: «Mișcarea de azi, elaborare continuă, în situația europenească, cu reprezentanți de la noi în jurul „Contemporanului”. / Contactul cu publicul, în disproporția mijloacelor lui cu timpul. / Expoziția organizată de noi pentru luna Decembrie, / 1) *fără* bunăvoința pecuniară a nici unui mecena, / 2) *fără* liste de subscripții, / 3) *fără* a tapa fondul ministerului artelor, conform tradiției, / ci o demonstrație a mișcării comune și simultane de la noi și din celelalte țări ale patriei europene.”

Fotografie (fragment):
Tristan Tzara, M. H. Maxy, Ion Vinea (1915)

Pe urmele lui Vinea, și el atrage atenția disproporției uriașe dintre importanța acestui eveniment și pregătirea publicului românesc („Contactul cu publicul, în disproporția mijloacelor lui cu timpul”). Dar, cu totul remarcabil este aducerea în prim plan a sintagmei, „patria europeană”, considerând această manifestare, capitală pentru avangarda românească, drept „o demonstrație a mișcării comune și simultane de la noi și din celelalte țări ale patriei europene.”

Oare Maxy să fi fost atins de lauda de sine sau chiar să nu aibă proprietatea termenilor? Pentru că dincolo de formularea fără echivoc pe care am menționat-o, cum și era cazul, foarte apăsător: „patriei europene”, mai sunt în fraza aceasta și cuvintele, referindu-se la mișcarea de avangardă: „comune” și „simultane.”

Este afirmația unui om mândru de apartenența sa la avangarda românească, neumbrită în nici un fel, nici măcar aluziv, de vreo adiere de sentiment periferic.

De ce să nu dăm crezare faptului că știa, fiind în mijlocul evenimentelor la ora desfășurării lor, cu exactitate ceea ce spunea? Că termenii utilizați nu erau ero-nați?

Era o minte limpede, pătrunzătoare și chiar dacă excelența sa era de regăsit în pictura sa, atunci când scria o făcea în termeni de rigoare și exactitate.

În anul următor, 1925, publică amplul articol „Tendințele noi în artă: Cubismul și constructivismul”², care nu și-a pierdut nicio clipă importanța: «În alte țări ca și la noi, indiferent de epocă, orice producție artistică nouă e primită cu dispreț și socotită anarhică. Sforțările artiștilor nu intră în interesul marelui public, care ia parte la o atare mișcare ca pietenii de pe plajă la bucuria înotătorilor. Se poate oare pricepe gustul și adâncimea mării din stropii valurilor? A lua dintr-un început o atitudine ostilă oricărei manifestațiuni de artă contemporană pentru simplul motiv că acea manifestație n-ar corespunde imediatei noastre puteri de pricepere înseamnă să repetăm încăpăținarea stupidă a generațiilor trecute față de toate curentele noi. E destul să amintim rumoarea ce a produs „Gioconda” care desfcută de haina divinității, apăsătoare ca un simplu portret omenesc; sau îndrăzneala socotită și azi încă ca o nebunie, a pictorului englez, „Turner” care pictase cel dintâi pomul în verde spre deosebire de ceilalți pomi bruni ai pictorilor predecesori. Ar fi banal să amintim că astfel de procese s-au întâmplat mult mai aproape de noi. Cazul „Wagner” în muzică, cazul Cezanne în pictură, când esteți, muzicanți, pictori și public de ambele sexe au dus lupte pătimașe contra atitudinilor noi în artă, ca mai târziu înșiși defaimătorii lor să-i ridice la ranguri deosebite. Sunt încă la noi pictori, nu din cei ce simulează contactul cu arta, ci pictori bătrâni cu renume în arta românească

care consideră încă astăzi pe Cezanne un neputincios. Nu mai vorbesc de cazul Luchian, de cazul Iser care a fost înjurat de toți ca în cele din urmă să li se ridice osanale.»

Remarcă, în continuitatea poetului Ion Vinea, „încăpăținarea stupidă a generațiilor trecute față de toate curentele noi”. Arată, o dată în plus, că publicul și, în genere societatea românească a timpului sunt cu mai mulți pași înapoi față de arta nouă, „comună” și „simultană” cu arta nouă europeană.

În articolul său, una din secțiuni, intitulată „Publicul și noua mișcare”, face o trecere în revistă coerentă a situației interne a avangardei noastre: „Constructivismul adresându-se spiritelor avansate spectatorul e rar. Și cu cât e mai rar, importanța lui față de mișcare crește și-i dă un rol de o relativitate puțin obișnuită. Sforțările artiștilor moderni au avut la bază mișcarea de epură a dadaismului, care denigrând până la exces orice manifestare de artă contemporană (e vorba de 1915-1916) a cutremurat spiritele înaintate și a curățat atmosfera de toxinele legilor academice. / Spiritul combatant al lui Marinetti a produs singura manifestare vitală și a precizat ruptura cu trecutul. Dacă lirismul dulcegăit de încă o bună parte din pseudoartiștii vremurilor noastre are încă un suficient succes la publicul nostru, nu ne vom întreba cine sunt artiștii și care e publicul transformat în Mecena de la război încoace. / La noi arta nouă are în fruntea ei pe cea mai frumoasă și adâncă personalitate de la Luchian încoace, pe maestrul Constantin Brâncuși, care departe de noi, în metropola Parisului își permite luxul să înfrunte pigmeii conlucrând cu noi [s.n.], fie la expoziția noastră, fie alături de noi în revista „Contemporanul”. Împreună cu cel mai subtil dintre poeții noștri[,] dl. Ion Vinea, cu răzvrătitul Ion Barbu, cu Marcel Iancu[,] unul dintre protagoniștii mișcării dadaiste, alături de universalul Tristan Tzara, cu dl. Matei Teusch[,] cu d-na Militza Pătrașcu, cu muzicantul Mihalovici, de la Paris, cu dansatoarea Lizica Codreanu, cu Brunea, cu Voronca, cu Costin, cu Călugăru, cu Corneliu Mihăilescu, cu Brauner, cu Ro[] mișcarea noastră crește indiferent de opiniile, dacă le putem crede contradictorii, ale tuturor neadeptilor. / Când poeți de talia lui Lucian Blaga[,] când filosofi de talia lui Tudor Vianu, scriitori ca Eugen Iliotti găsesc că problema pusă de noi prezintă un deosebit interes, când în arhitectură Magdeburgul e constructivist grație sforțărilor uriașe ale arhitectului Tăut, când la Weimer există cea mai formidabilă academie de artă modernă din Europa, când în teatrul lui Tairoff, când în cabareturile rusești de la Chauve-Souris și Oiseau bleu decorurile și întreaga tehnică teatrală e schimbată grație mentalității și estetice moderne, când expoziția de artă decorativă ce se va deschide în primăvară la Paris va statua sforțările comune moderniste, avem noi timpul să ne minunăm sau să ne înfuriem de atitudinea puțin onorabilă a acelor din jurul nostru care din neputința sălbatică ne dau târcoale injurioase?[s.n.]”

Această pledoarie doctă, cu trimiteri limpezi la situațiile factice concrete, ar trebui considerată, fără nici o reținere, ca o filă de neînălțat din istoria obiectivă a avangardei noastre, pe care astăzi, la aproape un secol scurs, încă nu o avem.

Horia Igiroșanu, cronicar plastic, este unul dintre acei „neputincioși sălbatici” de care pomeneste M. H. Maxy, ce atacau virulent și constant artiștii de avangardă. Scria acesta în „Clipa”, anul II, nr. 51 din 1 iunie 1924, p. 3, în articolul „Salonul Oficial”: „Nu înțeleg ce caută la salon trăsniții: Marcel Iancu, Maxy, Deutsch Mattis și alții care se scaldă în aceeași apă? / Mai ales nu înțeleg de ce au fost amestecați cu câteva talente reale în aceeași sală? Cartea de vizită ce le-o dă actualul comitet primindu-i în salon, le va servi de pașaport și certificat de bună și cuvioasă purtare. E prea mult ce li s-a acordat!”

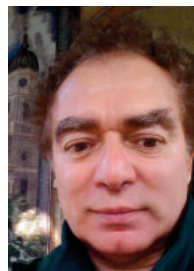
Tot el este autorul unui alt articol, „Au prins curaj trăsniții”³, cu totul și cu totul odios: «Aproape trei coloane bine îndesate ocupă în „Cuvântul”, cotidianul românesc și plin întotdeauna de sănătate sufletească, vesulul pictor modernist Corneliu Mihăilescu, interpretul fidel al marionetelor, paiatelor multicolore și di-forme. / [...] D-sa anunță într-un sfârșit de frază că: „arta modernă, din fericire și spre onoarea oficialității române, astăzi e întronată și atotstăpânitoare în Salonul Oficial”. Care artă? A d-lor Marceluș Iancu, Maxy sau Melița Petrașcu, morți întru domnul și pentru vecie prin excluderea lor din rândurile artiștilor? [s.n.] / Oare se închipuie dl. Mihăilescu împreună cu dl. Medrea, reprezentanți ai artei moderne, ce au pus stăpânire pe „Salonul oficial” ca pe o piață de zarzavat? / E ridicol, caraghios, pe cât de dureros și josnic, acest tipăt sălbatec de pretins triumf.»

¹ *Contemporanul*, anul III, nr. 49, noiembrie 1924, p. 2

² *Foaia Tinerimii*, anul IX, nr. 5, 1 martie 1925.

³ „Clipa”, anul IV, nr. 135, din 13 mai 1926, p. 3.

Lucian MERIȘCA

Valentin Flandorfer / Conan Reed - Scutul focului. O carte plină de lumină

... Prin comparație cu muzica senină a acestei cărți, toate celelalte din biblioteca mea sunt (doar) gălăgie!

Mai întâi, să spun că ader la ideea de “clean fantasy” lansată de V. Flandorfer! (Chiar eu, împreună cu prietenul meu Cristian Hrisu, suntem bucuroși că am reușit să scriem un roman SF de acțiune și ușor distopic..., cu foarte puțină violență și erotism și - rețineți! - nici un mort, timp de 275 de pagini! Deci, ca să parafrazăm, ...un fel de “clean distopy”!)

Romanele semnate sub nickname-ul literar Conan Reed - creează nu numai imagini din lumi noi, ci și o suită de noțiuni noi, cu care trebuie să te obișnuiești. Dar asta într-un mod simplu, natural, în familie, ca-n povești!... Ce ți-ai mai putea dori, într-o lume CURATĂ?... O carte care se citește așadar cu plăcere - ceea ce azi se întâmplă mai rar.

“A fost odată, ca niciodată... o vreme când părinții le ziceau încă povești, copiilor...” “Joaca este de departe cel mai important lucru din lume...” Punând la treabă imaginația, cartea aceasta este cel mai potrivit cadou pentru un copil - și aceasta nu e puțin lucru, dimpotrivă! “Scutul focului” nu e un roman pe care să-l citești cu greutate, încrâncenat, ori să stai cu grija că, după colțul unei pagini, te pot lovi imagini sau termeni șocanți.

Atmosfera de târg medieval de basm este reușită (“Transa Adevărului”). Greu de crezut până nu citești, dar politica apare și în basme. Deci nu am spus “basmele în politică”... asta e altă poveste! Lumea fantastică nu e prin Transilvania, ci undeva prin Moldova illo tempore, normal, de aceea bătrânii magi vorbesc aici cu “oleacă”... Iar la pagina 34 citim: “Dacă devenea neplăcut pentru mine, puteam să-mi scot brățara și să părăsesc această lume”. Ei, cine nu și-ar dori așa ceva?... (Asa fac eu când am vise care nu-mi mai plac...) Filtrarea realului sub influența ahkisului (comunitar) este și ea o invenție inedită și convingător expusă. Iar poveștile povestitorilor din carte sunt și ele apetisante!

Fără îndoială, romanul acesta este exact ceea ce își dorește să fie: o aventură fantastică într-o lume fantastică - bună pentru a maturiza un copil, dar la fel de bună, desirabilă pentru a... păstra copilul din noi, din fiecare.

Apare printre rânduri și ceea ce eu numesc “ghid de metafizici practice”. Pagina 84: “Te-ai pus pe tine, și pe noi în același timp, în mare primejdie. Ai privit în viitor! Asta ne este interzis!... Te rog să nu te joci cu puteri pe care nu le înțelegi.”

Autorul nu ezită să se și auto-ironizeze, postmodern, atunci când bandiții din Munții de Veghe spun că ei nu au auzit niciodată de Barian cel Viteaz, sau semeț, îndraznet, neînficat. ...

Logica urieșească este impecabil descrisă, și anume cum să le confecționezi capcane cu albastrele, uriașilor care îți ies în cale... Conan Reed dă dovadă de o inventivitate deosebită în logica lumilor fantasy... Dar deloc de neglijat este talentul său de a povesti clar și de a compune dialoguri naturale, pentru acea lume. Pag. 99: “- Ei bine, mie îmi place șeful nostru... La urma urmelor, este un bandit și trebuie să ia o grămadă de hotărâri. Nu are timp de farafastăcuri.” Politică în basme, cum v-am spus!

Un volum pe care îl citești cu plăcere pentru că oricine, indiferent de vârstă, se întoarce cu plăcere pe tărâmul copilăriei. Dar discuția despre copilărie și copilăreală, din carte, este cât se poate de serioasă! Pe de altă parte, vraja pierderii celei mai dragi amintiri, de la pag. 142, e cea mai prețioasă mostră de sensibilitate literară. “Pentru a-ți aminti ceva uitat, va trebui să te lepezi de cea mai dragă amintire pe care o ai. Vraja funcționează așa: în timpul vrăjii, te gândești la cea mai fericită clipă din viața ta. Apoi, vei uita acea clipă - pentru totdeauna! În schimb, îți vei aminti ce uitaseși. Scara timpului - este și ea o găselniță simplă și de efect, precum alte gadgeturi non-tehnice, ci fantasy, din carte. Aventuri numai bune pentru adolescenții dintre noi sau din noi! Un scenariu cu multe întorsături, pe gustul fiecăruia - care provoacă scene umoristice, precum transformările reciproce între personaje, cu întreprinderi sau imixțiuni în lumi care nu le erau destinate.

Pe de altă parte, descrierile de Natură, fie ea și Fantastică, sunt puncte forte și fac întotdeauna deliciul cititorului, care se mai relaxează după întâlnirea cu atâtea personaje, atâtea lumi și atâtea aventuri. Imagini credibile, naturi feerice. Câteodată, aventura te duce fără voia ta, ca pe un tobogan, în natura lumii copilăriei - din care cu greu revii la realitate. La realitatea “oamenilor mari”... Brățara fermecată, Ahkis, este chiar această carte care te transferă în lumea strălucitoare a basmelor. Flăcările dragonilor reîncarnați și aurul lichid al comorilor subpământene - doar fac parte din povestea noastră!

Epilogul este cel care clarifică lucrurile și împacă lumile... Adrenalină + magie = aceasta este rețeta ezoterică a romanului! De fapt, magia cuvintelor..., la care Conan Reed, ca un inițiat din vremuri intemporale, are acces timp de 237 de pagini... și încă vor urma!...

“Scutul focului” rămâne cea mai luminoasă dintre cărțile care mi-au fost trimise spre lectură și recenzie în ultimul timp.

Radu CANGE

Însoțitoarea

Scriitorul ajunsese la senectute. Poate nici nu știa cum și mai mult ca sigur că nici alte lucruri nu-l mai interesau. Timpul i se strecurase printre degete și se risipise pe jos, nu mai putea fi adunat. Și acest fapt îl lăsa rece.

Cu umoarea lui de motan zbârlit, veșnic posac sau aproape și chica bogată, veche - un fel de retrofiziură, nu de puține ori trecea drept vaga-bond, în plimbările prin cartierele mărginașe. Demult târa un picior și de-mult era cunoscut ca fiind Șchiopul, poreclă ce devenise al doilea său nume. Puțin îi păsa. Se vedea/visa mergând pe urmele unor filozofi greci - păi altfel cum? -, din care credea că, pe ici pe colo, pricepuse câte ceva.

Ataraxia ! Pentru el era aproape un cuvânt magic pe care îl descoperise încă din tinerețe și unde, în restriștea lui, se retrăgea ca un animaluț blând și bătrân sub leneșul amurg.

Învățase să-și trăiască viața la bătrânețe? Conta mai puțin. El știa doar atât: îi plăcea să întârzie prin cârciumioarele învechite, singur, ca o idee uitată, pe care stăpânul o mai caută din când în când. Dar ideea poate că murise sau poate își găsisese loc, cu oarecare relaxare acolo, undeva. Eu, poreclitul, își mai spunea el, adăugându-și porecla la un nume - care ? -, nutrea pentru sine gânduri deșarte și, printr-o nevăzută forță, i se păreau a prinde contur într-un dialog cu diferite personalități în vogă de pe alte me ridiane. Și totuși, ataraxia, în forul lui interior, se lăfăia. Poate nu era adevărat, dar el această scuză și-o găsea că, putând să gândească, se află în ea, într-o însoțitoare. Și mai credea că toate sistemele filozofice nu sunt nici pe departe originale - nu știm cum ajunsese la această concluzie - în țările lor și că, prin conexiuni neștiute, fuseseră aduse de o lege universală, de un destin al ideilor, până la urmă, și împlântate în respectivul teritoriu, de unde se puteau bucura cei interesați și, mai ales, cei pasionați. De aceea, - sau pentru acest motiv - de multe ori își uita paharul plin și pleca spre o altă destinație ori spre a avea norocul să întâlnească pe cineva cu care ar fi putut înfiripa un dialog, să poată reconstitui, printr-o șansă nesperată, o infimă particică din agora anilor două mii cinci sute înainte de el, de viața lui și a altora. Desigur că era aproape imposibil acest lucru, această întâmplare, într-unul din cartierele în care se tot învârtea, sau în alte suburbii, căci ataraxia, în tumultul unui furnicar, nu ar fi avut prea multe șanse.

Și devenirea lui... Când credea... în ce? Într-un poem sau într-un eseu. Într-o modalitate a gândului, când pianul putea fi un talant, dar și talantul un pian la care, și peste care, trebuie să te apleci, cu pasiune. Talent/talant/pian însoțite de o mulțime de improvizații care să te reprezinte, cu un limbaj propriu ție - o aventură a visurilor tale încă nu pe deplin visate. O aventură îndrăznească sau poate nu; poate doar timidă, așa, ca un record pe care tu, în intimitatea spiritului tău, gândești că o dată/odată ai să izbutești performanța. Când aduni sunete și litere, înnobilezi talantul, îi simți istoria nu numai de tine trăită, e veche de mii de ani, dar înțelepciunea ne-a adus-o sub ochi, și harul, mult puțin, l-ai câpătat, și chiar nu se prea știe de unde. E o sărbătoare simțită și petrecută numai de tine, în făptura sufletului tău, în egoismul spiritului tău care, acesta, te îndeamnă să pășești pe poteca curcubeului, să te înscrii și tu pe boltă. E o tentativă, un zbucium, mai mult sau mai puțin simțit, poate ca prima idilă adolescentină, ori ca o boare, sau și mai bine, asemenea unui zefir la un mal unde depărtarea nu poate fi stăpânită nici măcar cu ochiul. Dar acum, tu stăpânești doar o singurătate - și e a ta, este proprie ție. Încerci mândria de a fi stăpân pe un teritoriu dăruit, fără chitanță, fără notar. E un noroc cu care alții nici nu au ce face. Îndurător, parcă, se uită la tine, nu să-l răsfăți, ci, să ai grijă de el, să-l respecti atâta cât i se cuvine.

Clapele pianului tău au început să se facă auzite. Cu sfială uneori, poate încet, cu oarecare pregnanță. Începi să ai partitura ta. Nu, nu aplauze ai vrut. Doar undeva, în spatele unei săli închipuite, un copil, recunoscându-și în tine urma purității sale, să te aplaude, așa încât să nu deranjeze pe nimeni. Tu ești singurul care l-ai văzut și l-ai auzit. Te vezi în el. Simți și trăiești în el. El, copilul, părăsește, într-un târziu, sala. Cu o amintire, cu o jucărie sonoră pe care nu o poate împărți nimănui și poate nici nu vrea. Nu-și dă seama că acest lucru/stare s-ar putea numi egoism. Dar este un egoism ușor, suportabil, care nu apasă, care nu obligă, care nu trezește invidii - sau așa ar trebui să fie. Este tocmai lucrul care ție îți lipsea. Poate ai cântat numai pentru el; poate ți-ai recitat poemele numai pentru el. Poate puritatea lui cu a ta s-au întâlnit. Poate că unul altuia v-ați furat câte ceva. Să se numească asta împlinire? Nu știu, nu am cum să o clarific și nici să o certific. Rămâne așa un fel de contract; să-i spunem empatie ce s-a petrecut/întâmplat într-o secundă sau mai multe? Rămâne ca o nehotărâre duioasă între copil și fosta-ți copilărie. N-ai de ce să te jenezi. Nu te știe nimeni. E ca și cum partitura a

luat sfârșit. Recitalul tău a făcut pe cineva să tresară. A fugit, în sân, cu bucuria bucuriei tale. Nu numai tu ai furat ceva de la el. Și el de la tine. Te rog să ai încredere în discreția copilului. Nu te va divulga niciodată. Să fii sigur de asta. Este, dacă vrei, tacita voastră înțelegeră. Și când ai să-l mai întâlnești? Poate niciodată, ori, poate, într-o altă renaștere a ta, pe care nu vei mai avea putere să o deslușești. Poate într-o reîncarnare a muzicii pianului, a acelei muzici pe care ai interpretat-o, sau - și de ce nu - în poemul fără de sfârșit al vieții tale. Pentru că, acum, ești un om matur. Ai încercat doar - și norocul ți-a surâs - o evadare în regăsirea purității. Și te gândești totuși : la ce bun visătorii? La ce bun zbuciumul lor?

Scriitorul se născuse dintr-o mamă cu un bun simț genial și dintr-un tată... care tată? A face o incurșiune în viața acestuia nu ar avea niciun rost. Cert este că, fiind copil, svusese o mătușă ceva mai îndepărtată care-l tachina cu drag și care îl cam poreclise. -Avea să pățească și o a doua poreclă.- Încă de pe atunci se observase că obrazul drept al micuțului era puțin mai închis la culoare, nu în totalitate, dar mai erau și câteva mici pete. De aici, ghidușa și draga mătușă îi găsise, să zicem, acest nume impropriu. Da, și după ce îl necăjea puțin, ea îl întreba, pentru că îl vedea bosumflat, cam ce și-ar fi dorit. Copilul cerea una din cutiile strălucitoare și viu colorate în care, pe vremuri, se aflase cafea sau cine știe ce bunătăți. Numai că tușica, știindu-se vinovată, pune în mai toate dulciuri și ceva bănuți. La urmă, se împăcau. Și împăcat se simțea și acum cu amintirea celor ce fuseseră mama și prea buna lui mătușică.

La o mai atentă introvertire, scriitorul se gândea că nu neapărat actorii deosebit de talentați ar fi fost în vederile lui ci, mai ales, mimii și chiar credea despre aceștia că exprimă cu mult mai mult și mai profund propriile lor trăiri în cele interpretate. Așa credea sau aproape, mai ales atunci când încerca să-și ascundă obrazul pământiu, deși legătura dintre actorii respectivi și obrazul său, sau mai bine zis comparația, nu prea ar fi avut ceva în comun, dar un oarecare joc era. Ori-cum, își dădea seama de neîndemânarea sa. Trebuia totuși să recunoască faptul că uneori prea cocheta cu sine, încercând să dea o altă față umorii sale ori sufletului său. Mai în glumă, mai în serios, credea că acest joc putea fi interpretat ceva mai profund. Până la urmă, suntem înclinați a-l bănuși de un răsfăț al unui bătrân păpușar.

Ataraxia ar fi fost cerul purtat după el, pe care îl ducea ca pe un fluture diafan ce, căzuse sau nu, pe unul din umerii săi. Poate se simțea bine. Acest cer îl găsea, uneori, în paharul de vin alb uitat pe o masă, undeva, într-o grădină de vară, neștiută decât de el, sau în seara rătăcită într-o îndepărtată perdea de stele. Ori chiar în zbenguielele unui câțel jucăuș ca o picătură clipocindă dintr-o ploaie de vară. Așa era el, vagabondul ataraxiei, agățat de un funigel, purtat de acesta ca o mamă iubitoare de propria-i progenitură.

Oare disimularea lui, aceea cu jocul părului alb și lătos nu făcea parte din viață mai mult decât credea ? Ce ataraxie ? De unde ? Sfârșea acest scriitor și bătrân vagabond cu capul pe o masă, acuiat într-un local poate primitiv, prietenă fiindu-i pălăria de care nu se putea despărți, pachetul de țigări aproape întreg, eșarfa de care nici nu avea nevoie, dar care se agăța de gâtul său ca o amantă disperată ce nu voia cu niciun chip să-l părăsească.

În zori, insomniac al zilei, se trezea cu vreo câteva minute strecurat din vreo grădină, înainte ca vreun aburit de ospătar să-l poftască, mai civilizat sau nu, acolo unde însemnatul ar fi trebuit să aibă ce face, chiar dacă nu avea.

Se mai gândea că demult nu mai văzuse marea, valurile spărgându-se de țarm, pescărușii neliniștiți, dar arare ori sau niciodată un albatros. Muzicile și ele adormite în noapte, însoțite de ultimii îndrăgostiți care își căutau un adăpost. Dar goni cu oarecare cruzime această scenă și se afundă tot mai mult în drumul său ca într-un troian de zăpadă, în plină vară, închipuindu-și-l, totuși, pe Demostene la malul mării, cu pietrele în gură, oare nu se înșela, mai târziu devenind unul dintre cei mai mari oameni politici și, în egală măsură, orator. Vechea Eladă, obsesia lui, îl oprise în drumul spre ea, chiar lângă locul unde trebuia să ajungă.

Clipocilă, botezat chiar de el, scriitorul, alb ca un ghemotoc, îl lătră voios. Scriitorul nici nu și-a dat seama când căzuse și când câțelul nedumerit adormise pe una din mâinile sale care, treptat, începuse să se răcescă.

Scriitorul se cuibărise în moarte ca un pui într-un ou, pui ce nu izbutise să spargă coaja acestei lumi nefericite.

Măiestrie spirituală

Paradoxistica lui Cioran e pusă la lucru: *specialist în problema morții*, a reușit să-i fie subtil și abil *practician*. Măiestria exersării propriei existențe - asta-l captivează și pune la încercare pe oricare moralist. Confruntând pe viu teroarea tenebrelor de la capătul vieții, nu teoretice, abordate cu o strânsă intimitate, el refuză fascinația admirativă a filosofiei școlarești și academice, întors înspre omenescul oricărei doctrine.

Nu s-a dezis vreodată de pasionala artă a căutării înțelepciunii, doar că o transgresează coborând în rădăcinile-i abisale metafizice, pe care puțini mai îndrăznesc acum încă a le numi „spirituale” cu rost. La o vreme de vulgarizare carnavalescă a *eterului*, maimuțarit cum doar o extremă autoritate își permite a accepta, împacată din respirația altei ordini a lumilor.

Așa îmi explic cel mai simplu notorieta-tea pe care a dobândit-o în perioada creației de limbă franceză. În care a adus rafinament, *esprit de finesse*, excelent naturalizat, dar mai deloc geometria spirituală a răsturnării propriei gândiri. S-a chinuit a camufla uneori aproape penibil ca să nu abjure convingerile tinereții, edulcorându-le sofisticat spre a nu fi iarăși pândit de amenințarea altui surghiun.

Succesul îl datorează în bună măsură edecului stilistic al limbii franceze, la care a tras din greu, cârtind des-eori. Poate că și măiestriei spirituale aparte exersate în răspăr prin cărțile-i revoltate, rupte de logici comune și conformisme irelevante pentru ordinea mai presus de înțelepciunii cu anume parfum metafilosofic.

Aici deja mă resimt împresurat de nevoia pătrunderii unei problematice pur românești. Dificultatea clasificării și cuprinderii lui Cioran în regnul cam îngust al unei îmbătrânite, demodate, desuete ambiții sistematice a filosofiei, mai pregnantă parcă la noi decât aiurea, subliniază iarăși ceea ce deja am calificat drept *Complexul Cioran*. El reflectă slăbiciunea culturii române față cu universalitatea. Adică lipsa de încredere în propria valoare pe fondul echivalării prea rapide a diferenței cu nesemnificativul și inferioritatea, în loc de a găsi acolo marca de preț a originalității, curajul asumării altei măsuri pentru nou.

Eseistul pornit din Rășinari nu aduce cu adevărat nimic nou filosofic în perioada franceză. Cel mult se echilibrează retoric, ascunzând pe cât scoate la suprafață cu mai multă atenție și grijă să nu scandalizeze enorm, total. Ceea ce, s-o spunem, de altfel, e mult mai greu într-o cultură a liberei cugetări dominante, cum e cea franceză. Mult mai secularizată, mai îngăduitoare cu asalturile îndârjite la fundamente și fundamentalisme deopotrivă, perimate ideologic odată cu supozițiile lor metafizice de relativ egală măsură.

Reinventarea e strict lingvistică, pur stilistică, iar triumful raportat spune până azi că un român lipsit de o formație francofonă profundă a frizat succes și valoare deopotrivă țesându-și pur și simplu o nouă armură a cuvintelor mai bine alese. Mai șlefuite din toate punctele de vedere, al sonorității, sensului și semnificației. Și atât!

Nu e bagatelizare aceasta. Fiindcă sunt rezultatele muncii titanice a unui individ trecut, așa zice, de prima, fulminanta tinerețe, care a răbdut până spre extrema maturitate, cu orgoliul fantastic de care dă tot timpul dovadă, indu-

bitabila confirmare franceză a intrigantei valori.

Ceea ce ar trebui să ne frapeze în continuare este, însă, acel subtil dialog la care Cioran își provoacă aproape că magic cititorul. Este bine cunoscut faptul că se întâlnea pe stradă sau prin parc cu oameni dornici să discute „deschis”, democratic, despre cărțile lui. Confruntare acceptată des.

Spune situația aceasta ceva deosebit despre căutarea mai curând „spirituală” decât aplicat filosofică la care opera lui va continua să ne îmbie neobosit? Aș zice că da. Cu gândul prim la autori și lecturi cu tentă pronunțat mistică, „inițiativă”: Meister Eckhart, budism, Dostoevski, Pascal, iar în ordinea mai „filosofică” a acestei explorări, Șestov, Bergson, alături de toată filosofia vieții.

Dintr-un unghi ca acesta, *despărțirea de filosofie*, refuzul sistemului, orgoliul unicității desăvârșite de ființă în autorul eliberat de zgura oricărei scolastici, traduc în concret calea interioară a scotocirii după absolut. Iar Cioran e un maestru spiritual impunându-se cititorului avid în chiar actul lecturii cărților lui ce dizolvă magistral umbra misticii, captivându-i odinioară tinerețea, în haloul moralismului sceptic de superbă finețe și adâncime a nuanței. El nu e nici-cum înțelept, nici pe calea dorului de aceasta și-a impus categoric a nu rămâne, fără a se putea depărta prea mult vreodată de ea. Cel puțin prin cuvinte, dacă nu întotdeauna și prin fapte.

E momentul aici a afirma că arta aceasta, ce dă naștere și moșeste esența căutătoare a ființei prin noi, presupune și impune o abisală întrebuintare instrumentală, tehnică, tehnologică chiar, a interpretării. E o hermeneutică ce trece numai prin subiect dincolo de el, prin rădăcinile-i ancorate de cer și pământ, axele orizontului din care și-ar putea meșteri oricine răscrucea.

Asta e singura explicație necesară celui ce ar vrea să priceapă de ce cultura română tot ezită a-l situa pe Cioran între clasici. Fiindcă a oripilat cu un text total neinspirat ales a figura într-un manual de filosofie? Poate ar fi mai simplu să acceptăm o explicație a unui străin, alt discipol, tot prin intermediul lecturii, al aceluiași Meister Eckhart:

„Maestrul ofensează, dacă trebuie, structurile de existență ale unei comunități, dar nu legea ei vitală. Însă el trebuie, pentru a o servi pe aceasta, să deranjeze uneori ordinea stabilită. Maestrul nu este, așadar, un model de om bun sau un exemplu de cetățean docil, ceva ce ar putea sau ar trebui imitat.

Maestrul este întotdeauna un original care nu poate și nici nu trebuie imitat. Într-o formă individuală unică, el reprezintă mărturia a ceea ce are o valoare umană universală.” (Karl-fried Graf Dürckheim, *Chemarea maestrului spiritual: sensul îndrumării spirituale pe calea către sine*, Herald, București, 2019, p. 88)

Complexul Cioran ar putea îngloba această ofensă, combinând-o cu ceva și mai grav: evidența dureroasă a faptului că nimeni nu se oferă a furniza un tipar, un model, un clișeu facil de mimat și urmat, spre atingerea aceleiași ținte a universalității. Și mai incomodă din pricina asocierii unui succes mondial cu valoarea greu de făcut să dispară sub praful schimbării de epoci.

Buturuga mică...

– Iubi, acum că am hotărât să ne unim destinele pentru eternitate, putem să ne tăvălim, a înghesuit-o tânărul pe Raluca, s-o sufoce.

Ea s-a desfăcut din îmbrățișare și l-a împins pe Darius cu toată puterea, vorbindu-i hotărât:

– Nu, nu putem să ne tăvălim!

– De ce faci mofturi, dacă eu te iubesc până în vârful unghiilor? s-a supărat dumnealui.

– Nu e vorba de mofturi, dar eu nu accept decât o singură nuntă, nu s-a lăsat Raluca.

– Nu te înțeleg, iubițico. Cum adică? s-a arătat bosumflat Darius.

– Mă, tu pe ce lume trăiești? l-a repezit fecioara. Tot ce e înainte de cununie se cheamă destrăbălare și întinare, iar eu vreau să pășesc în biserică așa cum sunt în momentul acesta. Acum pricepi, iubițel?

– Ne-mpiedicăm de niște chestii minore, când eu fierb lângă tine ca un cazan sub presiune, a ridicat el tonul. Tu ai să fii tot aia și nu alta, ce te crampezi într-o prostie? Hai să ne simțim bine ca doi iubiți ce suntem pe vecie.

Darius a dat năvală a doua oară și a trebuit respins din nou cu toată puterea.

– Ești rea! a împuns-o el cu vorba și privirea.

– Te-ai subordonat unei porniri și inversezi rolurile și nici nu-ți dai seama de eroare, ori nu-ți pasă! l-a apostrofat tânăra. Ia, spune, tu la nuntă ai să-ți pui floare albă în piept?

– Bineînțeles..., a mârâit nemulțumit.

– Și știi ce semnificație are? nu l-a slăbit Raluca, ținându-l la distanță. Ca și coronița și voalul miresei, a adăugat.

– Asta-i tradiția, a răspuns Darius, de parcă ar fi descoperit America.

– Tradiția e ca cei doi tineri să se prezinte în fața Mântuitorului neprihăniți și încă spovediți, i-a explicat Raluca. Numai că astăzi cei mai mulți păstrează doar jumătate din tradiție care nu mai înseamnă nimic. Adică, își bat joc de tradiție și de ei înșiși. Așa cum încerci și tu acum. Dacă mă iubești, o să ai răbdare, ai să vii la părinții mei, ai să mă ceri ca un băiat de treabă și așa, cu floare pe piept și în piept vom pași dinaintea Sfântului Altar pentru unire.

– M-ai amețit cu pretențiile tale! s-a zborșit Darius din nou, năvălind a treia oară, de data aceasta hotărât să obțină ce vrea. Eu nu mă împiedic de niște vorbe, așa că ai să mi te supui, că acesta-i rolul femeii, dacă încă nu știi! Cununia poate să mai aștepte până când iau eu o hotărâre... și n-am nevoie de părinții tăi... Atât, noi doi!...

Cum era preocupat să-i tragă pantalonii, Darius a sughițat, și-a lăsat mâinile în jos și s-a prelins la pământ, strâmbându-se de durere.

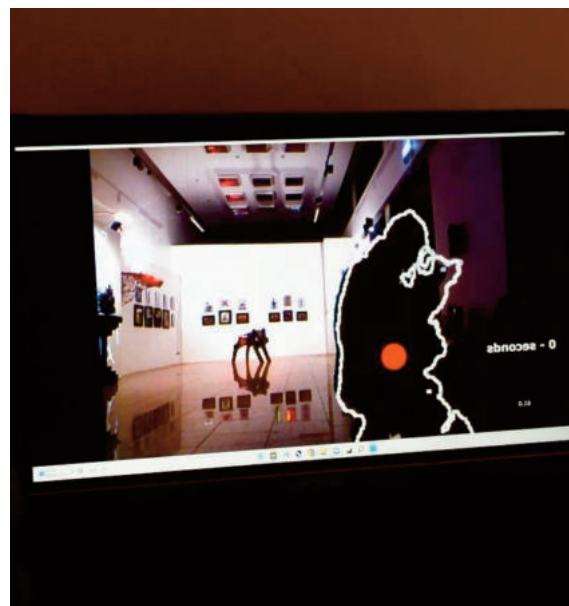
– Ce faci, iubi, nu-ți mai trebuie tăvăleală? s-a aplecat asupra lui Raluca, aranjându-și ținuta. Ce băiat cuminte!...

– Ești o scorpie..., a îngăimăt el, fără să-și fi revenit.

– Iar inversezi rolurile, Darius cel viteaz! s-a depărtat puțin Raluca. De fapt, tu nu voiai nuntă, ci numai tăvăleală. Poate-mi mărturisești aici de câte ori ai procedat până acum la fel și apoi le-ai abandonat ca un berbec ce ești! nu l-a iertat fecioara.

– Ce-ți pasă? a încercat dumnealui să se ridice.

– Ai dreptate, chiar nu-mi pasă, așa că de azi nu ne mai cunoaștem, iubițel-mielușel...

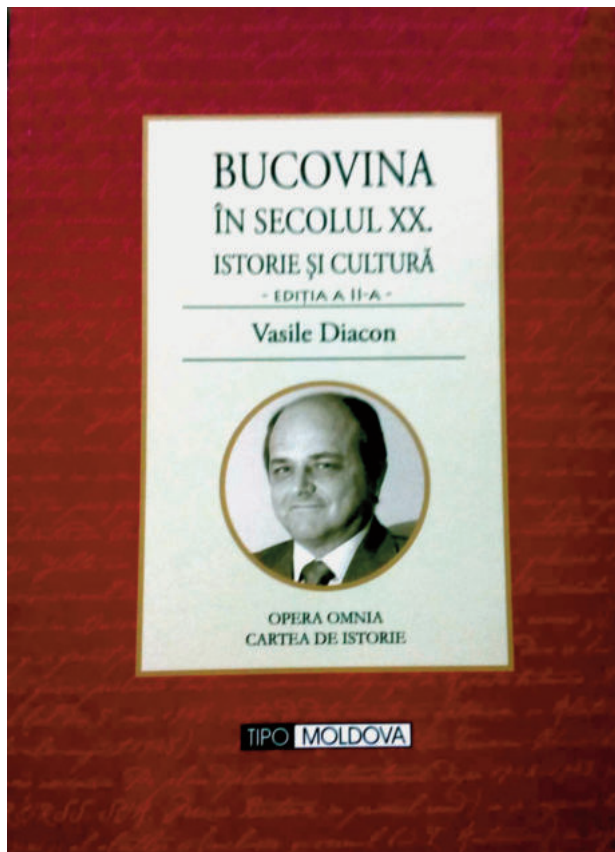

Vasile AIOANEI

Vasile Diacon, un român topit după Bucovina

În Iași, lucram deja de vreo zece ani ca ofițer de investigații polițienești, când mi-a fost dat să-l întâlnesc pe Vasile Diacon. Era managerul Fabricii de bere „Zimbru”, fostă întreprindere socialistă, emblematică pentru industria ieșeană. Și n-am ajuns acolo după vreun protocol, cum cred că se aștepta managerul de cum i s-a spus că-l caut și mai ales din câte-am înțeles eu, din mesajul lui non-verbal, când i-am întâlnit pentru prima dată privirea. Îl căutam pentru „discuții operative”, cum le spuneam noi consultărilor cu persoane cheie din domeniile de activitate ce făceau obiectul verificărilor, fără de care n-am fi putut concluziona puncte de vedere pertinente.

Pentru că din Fabrica de bere „Zimbru” începuseră să muște nemilos grupări de interese din zona Bacăului lui Viorel Hrebenciuc. Pentru privatizare cică, în fapt, pentru acapararea pieței de desfacere și valorificarea activelor imobiliare, în beneficiul cui nu trebuie. Știam amândoi asta cu mult înainte de a ne fi întâlnit, iar eu, unul, l-am preferat pe directorul general Vasile Diacon pentru analiza stărilor de risc, pentru că știam deja în ce parte a baricadei se află. Și de atunci ne-am împrietenit, descoperind unul în celălalt dragostea de țară.

Vasile Diacon avea în vorbă însă ceva apăsător la pronunțarea cuvintelor, accentul bucovinenilor, așa că n-am ezitat să-l întreb încă de la început:

– Sunteți sucevean, domnule director? O anume intonație a cuvintelor îmi sună familiar. Și eu sunt sucevean, din Câmpulung Moldovenesc! Și-apoi îmi dau seama și după nume, căci numele acestea care nu mai au vocala în coadă sunt nume din Bucovina, ciuntite de coloniștii austrieci la transcriere, cărora nu le suna bine terminația. Și-așa ați reușit să vă numiți *Diacon* în loc de *Diaconu*, la fel cum și pe bunicul meu l-au transcris *Burduhos* în loc de *Burduhosu*.

– Eu sunt din Stulpicani!, îmi spune Vasile Diacon, ridicându-se în picioare și venind spre fotoliul unde mă așezasem confortabil pentru a-mi strânge încă o dată mâna. Da, așa este!... chiar acum scriu o monografie despre Stulpicani, Ostra și Frasin. Voi scrie și despre Câmpulung Moldovenesc, o perlă a Bucovinei!

Și-am tot vorbit despre Bucovina, despre Iași, despre noi, că rar mi s-a mai întâmplat ca aproape să uit pentru ce anume căutam vreun manager. Despre fabrică și traficele certificatelor de acționari în Programul MEBO am discutat pe final, la fel de sinceri unul cu altul. Ne-am mai întâlnit și am mai discutat despre acest subiect de câteva ori, am băut până la urmă și o bere bună, ca să-nțelegem mai bine ce pierdem. Pentru că, oricât ne străduiam noi, tăvălugul privatizărilor frauduloase nu-l puteau opri decât guvernării, în baza atâtor sesizări și informări pe care

le-am tot făcut. Și poate că nici ei nu puteau, jucau turca doar, ca să mimeze „interesul național”. Industria românească trebuia să dispară, ca tribut al aderării și integrării în structurile euroatlantice, preț pe care l-au cerut multinaționalele, finanțatoare ale acestor structuri. Iar pentru că nu am reușit, va rămâne de-a pururi o mare dezamăgire pentru amândoi, la fel cum va rămâne, pentru toți cei care mai simt românește, prăbușirea în întregime a industriei României.

L-am întrebat la prima întâlnire dacă-i sucevean și nu așa, dintr-o dată, dacă-i bucovinean, pentru că în Iași mă obișnuisem eu însumi să spun că-s sucevean, că-s din nordul Moldovei și nu din Bucovina. Aceasta pentru că un reputat intelectual mi-a trântit odată în față:

– Și tu-i tragi cu Bucovina? Nu tot moldoveni sunteți și voi? De unde spuneai că ești, din Câmpulung Moldovenesc? Se răsucesc Ștefan în mormânt când v-aude!... Mai terminați, măi, cu aerele astea imperiale!

– Cum să nu fim moldoveni, domnule Profesor!... îi răspund eu. Ne spunem bucovineni, tocmai pentru că suntem cei mai moldoveni dintre moldoveni și ne place să credem că și foarte buni români. Avem însă anumite particularități, pentru că a trebuit să mergem pe un drum care, oricât ni l-au iluminat austrieicii, nu era al nostru. Și-apoi, dacă ne-au spus *bucovineni* fără măcar să ne-ntrebe cum ne-am dori denumirea, conformiști și noi, ca tot românul, ce să mai spunem acum că suntem, ca lumea să știe că n-am dăinuit în Vechiul Regat?

– Ei, așa mai vii de-acasă, băiete, îmi spune profesorul. Și-am lăsat-o baltă amândoi.

Întâmplarea aceea, pe care n-am mai putut-o uita, nu numai că mi-a reconfigurat pretenția de bucovinean, am avut întotdeauna grijă ca această auto-identificare cu locurile mele de baștină să nu fie percepută ca o epatare, amintindu-mi de fiecare dată *Letopisețul Țării Moldovei*, unde cronicarul Grigore Ureche ne spune că toți suntem români și „de la Râm ne tragem”!

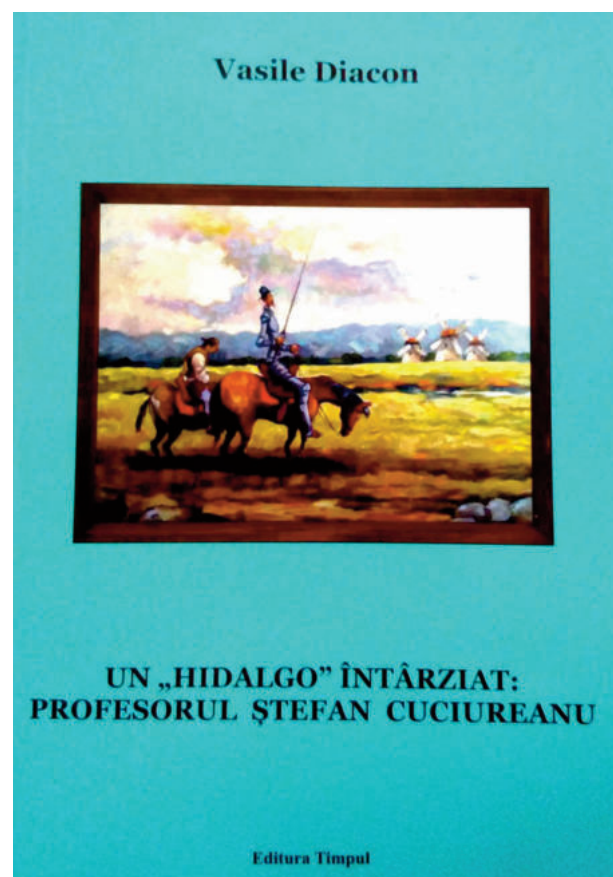
Toate aceste lucruri le surprinde și le dezvoltă magistral profesorul Vasile Diacon în cărțile sale despre Suha Bucovineană, care-au ajuns să placă până și descendenților foștilor coloniști austrieci, care se mândresc cu ceea ce a scris și despre dâșii. Pentru că Vasile Diacon are un mare atu: creează și completează istoriografia țării sale cu respectarea adevărului istoric, descrie faptele și evenimentele, pe care le cercetează așa cum s-au petrecut, cu o răbdare și o tenacitate admirabile. Vasile Diacon nu reinventează istoria și nu se reinventează pe sine!

Bucovinenii pe care-i evocă Vasile Diacon au făcut un pas înainte în interacțiunea de un secol și jumătate cu Imperiul Habsburgic, în ce privește dezvoltarea economică și chiar propășirea culturală. Pentru că aici s-au făcut simțite influențele organizării și mentalității nemțești, iar românii s-au străduit să asimileze tot ce-i bun în însușirea meseriilor și în administrarea obștilor. În același timp, românii de aici, la fel ca și românii transilvăneni, au dus o luptă acerbă pentru păstrarea identității naționale. Când au ocupat această parte de țară, austrieicii i-au găsit pe țărani bucovineni cu turmele de oi. Le-au spus că trebuie să crească de-atunci încolo cornute mari, pentru că nu mai sunt sub turci, iar la Curtea imperială nu se consumă carne de oaie. Mulți dintre ei s-au conformat, la fel de mulți însă au plecat cu tot cu turmele lor de oi în Vechiul Regat. Ca în locul lor austrieicii să colonizeze rușii greco-catolici, cehi și polonezi catolici, tipțeri austrieci evangheliști. Și mulți la număr, până ce românii, din majoritari, au ajuns minoritari pe pământurile lor strămoșești. Acestor coloniști, monarhii austriece au aprobat să li se facă biserici și catedrale din piatră, edificii ce străjuiesc și astăzi în toată Bucovina, pe când românii nu li s-a aprobat, multă vreme, decât ridicarea bisericilor din lemn.

Românii bucovineni nu s-au lăsat însă nedreptățiți, ne mai spune Vasile Diacon în cărțile sale, și în vremuri de emancipare socială, culturală și națională a celorlalte națiuni din imperiu au luptat și ei pentru drepturile lor, fiind recunoscuți ca națiune de sine stătătoare. Iar Bucovina, ca rod al luptei patrioților români, a fost scoasă din proprietatea Galiției, unde fusese alipită după raptul teritorial al Imperiului Habsburgic din 1775, și i-a fost acordat statutul de ducat, adică de provincie autonomă.

În scrierile sale, Vasile Diacon nu evocă doar particularitățile românismului din Bucovina, pe care-l are el însuși în sângele ce-i curge prin vene, ci își omagiază, tot în stilul său inegalabil, mentorii pe care i-a întâlnit în desfășurarea „foii de parcurs” a vieții sale de literat și om al cetății. „Nicio calitate nu va aduce unui om atâția prieteni, ca admirația sinceră a calităților altuia”, spunea reputatul sociolog american Charles Spurgeon Johnson. Și câtă dreptate îi dau, gândindu-mă cât de mult îl onorează pe Vasile Diacon, iar prin scrierile lui cât de mult ne onorează pe toți, evocarea personalităților și creațiilor unor titani ai culturii Iașului, ca Ștefan Cuciureanu și George Popa. Ce-aș fi știut eu, dacă Vasile Diacon, prin scrierile lui, nu mi-ar fi spus și despre dâșii, ca să-mi umple sufletul de bucurie că sunt român?!

În cartea pe care i-a dedicat-o, *Vasile Diacon, un model intelectual contemporan*, Victor Iosif reușește cum nu se poate mai bine să-i sintetizeze întreaga activitate și operă, cummul aprecierilor de care s-a bucurat de-a lungul impresionantei sale cariere puse în slujba cercetărilor istorice, etnografice, literare. E un gest de recunoștință pe care Vasile Diacon îl merită, pentru că nu o spune doar Victor Iosif prin însăși scrierea sa, care îi sintetizează viața și opera. O spun toți cei care l-au întâlnit și pe care i-a impresionat de-a lungul vieții sale, prin dăruirea pe care a avut-o întotdeauna pentru cuvântul scris. O spun autoritățile locale din Stulpicani, comuna sa natală, și din Municipiul Iași, loc unde un cărturar de talia sa a ales să se stabilească, care l-au onorat prin acordarea titlului de Cetățean de onoare al comunităților respective.

A evocat în cariera sa mari personalități, pe unele dintre acestea numindu-le pe drept cuvânt „homo universalis”. Cred că-i rândul lui acum să i se spună „homo universalis”, ca o recunoaștere pentru munca titanică pe care a depus-o în slujba adevărului istoric și a românismului, pentru că mai cred că acest OM, cu calitățile lui, în orice domeniu și-ar fi propus să activeze în viață, ar fi fost „uber alles”. Da, e un timp al lui acum, pentru că Vasile Diacon nu mai poate, spune academicianul Valeriu D. Cotea, să rămână sub „o umbrelă largă... trecând discret printre oamenii de cultură ai Cetății... un păcat îndreptat împotriva propriei imagini”, să păcătuiască și de acum încolo! Ne revine nouă obligația de a-l omagia, pentru că prin cărțile pe care le-a scris putem ști mai multe și mai bine despre cum ființăm noi, despre reperele pe care le avem în istorie și cultură, fără de care românii n-ar putea sta la fel de mândri în rândul celorlalte națiuni ale lumii.

Vasile FLUTUREL

Constantin Mănuță - 75

Un poet cu satu-n glas

„În satul meu doinește poezia,
una visează seara dup-un nor;
Alături dorm țărani cu câmpia
Și li se pare noaptea visul mai ușor.”
(Constantin Mănuță)

Născut la 21 decembrie 1948 la Mogoșești Iașului, poetul Constantin Mănuță ar fi împlinit în acest an 75 de ani, din care, în peste 50, preocupărilor cotidiene de apreciat dascăl de românească limbă și dilingent activist cultural le-a adăugat, cu grija unui gospodar care vrea să lase ceva trainic în urma lui, și pe aceea de slujitor consecvent la curtea prințesei Poezie, efort concretizat în mai multe volume de versuri cu titluri bine alese, sugestive și o tematică variată. Dacă ar fi să exemplificăm, o putem lesne face amintind măcar câteva dintre ele: *Din toate rănilile sufletului* (volum de debut), *Orele umbrei*, *La răsărit de cuvânt*, *Steaua de cucută*, *Instanță grea*, *Zidit în zbor*, *Înzăpezit sihastru*, *Melancolie de stea*, *Cocor de fum*, *Neliniști astrale*, *Un crin se roagă*.

Adept convins al frumuseții, echilibrului și cantabilității versului clasic (majoritatea poemelor sale sunt scrise în această manieră), Constantin Mănuță și-a pus pana în slujba acestuia, demonstrând că are ceva de spus prin rime și ritmuri și a făcut-o cu harul și cu sânguina unui real îndrăgostit de magia Cuvântului. Însuși o mărturisește în mai multe din poemele sale, dar mai ales în *La răsărit de cuvânt* (un fel de profesiune de credință), poemul care dă și titlul unuia dintre volume: „La răsărit de cuvânt / pe-o marmură albă / îmi încep / călătoria de seară! // Subconștientul meu / cere implorarea / păcii Duhului Sfânt...! [...] // La răsărit de cuvânt / cugetul meu / sprijină cerul!”

O călătorie prin *Fragedul contur*, antologia de autor din 2014, apărută la Editura „All Zenit” (cu un bogat și pertinent studiu introductiv de Nicolae Busuioacă și o selecție de subsemnatul) oferă cititorului un amplu portret poetic al lui Constantin Mănuță, scriitorul care a purtat în suflet întreaga viață imaginea satului natal, a copilăriei, a părinților, după ce meandrele vieții l-au determinat să devină ieșean, un citadin de nevoie, am putea spune.

Dorul de satul natal e o prezență mistuitoare pentru poet: „Mă cheamă satul înapoi acasă / Să văd pădurea-n dealuri alergând; / Lacrimi amare față mi-o apasă / Și mă trezesc în noapte suspinând... (*Condei de vânt*, vol. *Melancolie de stea*, 2007), iar alinarea acestuia se face, ca într-un ritual, în fața colii albe, doar prin vers. Satul, locul unde a văzut lumina zilei, unde a copilărit și a început a descifra tainele vieții, unde s-a mirat prima dată de nemărginirea cerului și (bineînțeles) a Universului, atrage ca un magnet, creează dependență. Spune poetul în unul din poeme: „Din clipă-n clipă mă întorc acasă, / Câmpia vine înspre mine greu; / Port satu-n suflet ca pe o terasă / Și-mi fug prin gene peștii-n eleșteu! // Aici m-atrage prispa mea de ierburi / Razele-mi cad smocuri pe la brâu; / Ce veche-i casa!... și cât de multe treburi... / ar trebui să ar ogorol de la rău! / Așa mă văd în noaptea înstelată, / Mesaje noi îmi vin din Univers, / Stau în cerdac și ca prin vis s-arată / Bătrânul tată printre nouri șters!” (*Întoarcerea la vatră*, vol. *Orele umbrei*, 1998).

Revenirea (reală ori imaginară) la vatră devine de fiecare dată un moment magic, dător de energie vitală și, implicit, creativă, atât de necesară pentru oricine: „Când m-am întors în satul meu natal / Și am văzut frunzele căzând, / Parc-a zburat din mine-naripat un cal / Și toate stelele mi-au năvălit în gând!” (*Întoarcerea*, vol. *Instanță grea*, 2003).

Absența poetului din peisaj, cauzată de strămutarea de la sat la oraș, de rarele reveniri în pragul casei natale se constituie într-o vină asumată: „M-am întors în satul din copilărie / Să-mi văd grădina de dor înrou-rată; / Toamna mă certa că am uitat de vie, / O iarbă înaltă m-aștepta la poartă!” (poemul *Trecut*, vol. *Instanță grea*, 2003) sau, și mai apăsător: „Vântul trece prin grădină, / Greu suspină-un pui golaș; / Mă apasă-o mare vină / Pentru traiul din oraș... // Satul meu era câmpia, / Arborii îmi erau frați; / De ce am mutat vecia / Și am ochii-nlăcrimați? // Nu știu de pădurea deasă, / Apă nu beau din izvor; / Stelele mă cer acasă / Să devin nemuritor... // Liniștea a fugit din mine, / Străzile-n oraș le bat; / Trece iar un dor și-mi vine / Să măntorc la mine-n sat...” (*Traicul din oraș*, vol. *Cocor de fum*,

2008). Versul „De ce am mutat vecia” ne duce cu gândul, desigur, la magistrala asertiune blagiană, privită, de această dată, din perspectivă schimbată, ca efect al acțiunii unei forțe cosmice, demiurgice, care a inversat planurile.

Nevoia de menținere a legăturii mai strânse cu tot ce a însemnat prima etapă a vieții și deseale promisiuni de a nu da uitării locurile și oamenii izvorăsc

toate din adâncurile ființei (sau, utilizând zisa poetului, „din toate rănilile sufletului”) și sunt mărturisite în ton elegiac, purtând conotații cu ființarea de dincolo de hotarul acestei vieți: „Zidit în păsări voi veni în sat / Noaptea când este cerul mai senin; / Să mă întorc de unde am plecat / În înserare s-a aprins un crin... // O vrajă grea pe tâmpile mă apasă, / În ochiul ierbii am întârziat; / Mă cheamă arborii din nou acasă, / Somnul se prefăce dor îndepărtat... // Ograda casei au cuprins-o spinii, / Stinsă-i grădina copilăriei mele; / Mă-ntorc în sat și mă latră câinii / Pe Drumul Robilor, călăuzit de stele... // În drumul meu de clopote răsună / Dorul de sat ducându-mă departe; / Numai în vise pe sub clar de lună / satul mai are leacul pentru moarte...” (*Dorul de sat*, vol. *Înzăpezit sihastru*, 2006) sau: „La gura sobei, m-aș întoarce-n sat / De amintiri cuprins, de cugetare amară; / Străbunii mei în iarnă au plecat, / Îmi face satul moartea mai ușoară?” (*Iarna apocaliptică*, vol. *Înzăpezit sihastru*, 2006)

Strâns legată de universul satului e copilăria, regina dintotdeauna a anotimpurilor vieții, și, în creația poetică a lui Constantin Mănuță, ea este o prezență deloc de neglijat, imaginea ei însoțindu-l mereu și oferindu-i constant un motiv de reală vibrație a inimii: „Mă-ntorc acasă să-mi culeg iar via / Mereu gândind la vremea de demult; / În satul meu de vis Copilăria / Un basm a fost din secolul trecut” (*Nume de poveste*, vol. *Înzăpezit sihastru*, 2006).

Unul din poemele volumului *Melancolie de stea* (2007) se intitulează, așa de frumos, *Elogiul copilăriei* și în el se simte din plin regretul poetului după anii plini de vrajă ai celei mai frumoase etape a vieții: „Te chem în gând, înmiresmat de dor, / Copilărie dragă, cine m-a învins? / Acuma sunt pasăre și mă întrec în zbor / Cu orice timp care pe mine-a nins [...] // Copilărie-crin și lacrimă curată / Te chem în gând, înmiresmat de dor; / Nu m-a răpune iarna niciodată / Cât timp în mine stelele nu mor...”

Întoarcerea în sat, revenirea acasă înseamnă și revederea locurilor sfinte din ograda casei părintești, reîntâlnirea (în plan imaginar) părinților plecați din această lume și cărora poetul le păstrează o vie amintire: „Mereu am spus că mă întorc acasă. / Îmi pasă mie, dar ce-i pasă lumii? / Mie mi-a rămas pe față o grimasă, / E timpul să-mi cinstesc străbunii. // O văd pe mama-n gardul cu nulele, / Tatăl în vis tot mânios mi-apare; / Ei locuiesc pe geana unei stele, / Nu pot din ceruri să coboare...” (*Mereu... întoarcerea acasă*, vol. *Melancolie de stea*, 2007) sau: „De ce să mă întorc acum acasă? / În viața mea se regăsesc păreri; / Satul e suflet și un dor m-apasă / S-o văd pe mama înflorită-n meri...” (*Candelă din soare*, vol. *Melancolie de stea*, 2007) ori: „Nimeni nu știe când mă întorc acasă, / Satul din mine-i încă nenăscut; / Pe ochi s-așază-o pânză de mătăasă / Să nu mai știu de visul din trecut [...] // Viii-s duși în ierburile firii / Și nu mai vin acasă niciodată; / Degeaba credeam taina răstignirii, / Părinții mei sunt nume pe o poartă” (*Nume pe o poartă*, vol. *Melancolie de stea*, 2007).

Sunt părinții pe care se cuvine să-i vedem, tot datorită creației lui Constantin Mănuță, incluși în marea masă a țărănilor dintotdeauna, caracterizați de hărnicie și modestie, credință și speranță și ocrotiți divin de tot ce-i înconjoară: „Despre țărani scriu toți poeții, / Pe soarta lor durerea e stăpână; / Ei beau tăcuți în zorii dimineții / Dorul din cer și apa din fântână... / Câmpia tandră le oferă-n dar / Păsări duioase și iubiri fierbinți; / Țărani plâng cu doina la hotar / Și se așază noaptea printre sfinți” (*Sarea vieții*, vol. *Taina din rană*, 2010).

Da, părinții au ajuns un „nume pe o poartă”, după cum ne spune poetul, iar fiul, *pro meritis*, „un nume adunat pe-o carte”, cum am putea afirma folosindu-ne de cunoscuta sintagmă arghezieană. Un nume care merită a fi pomenit ori de câte ori dorim să evocăm pe condeierii care au valorificat artistic universul rural cu toate valențele lui de vatră străbună. Constantin Mănuță a făcut-o într-o operă poetică ce are adânci rădăcini în lumea satului și în care distingem pe alocuri minunate ecouri din Goga, Blaga ori Esenin.

„Sunt un copac cu frunza de lumină” (*Metamorfоза copacului*, vol. *Cocor de fum*, 2008) și „Tăcând / am ars / ca o flacără [...] / În prelungirea / degetelor mele se înalță – tăcut Universul” (*Viața la gerunziu*, vol. *Din toate rănilile sufletului*, 1996), spunea poetul. Da, Constantin Mănuță a ars ca o flacără și lumina ei s-a alăturat celorlalte lumini de pe meridianele Poeziei, în încercarea de a face această lume, prin vers, mai bună și mai frumoasă.

Dacă timpul ar mai fi avut răbdare, poetul ar fi împlinit pe 21 decembrie trei sferturi de veac. Dar n-a fost să fie. În prima zi de aprilie a acelei sumbre primăveri a anului 2021, Dumnezeu a simțit nevoia să-l cheme la El, pentru a spori numărul barzilor din Grădina Raiului cu încă unul, făcând astfel să fie reprezentate acolo sus, în Cenaclul din Cer, și melegurile mogoștene din Coasta Iașilor printr-un nume drag tuturor celor care l-au cunoscut: Constantin Mănuță. Îl așteptau acolo nu numai confrăți de condei plecați înaintea lui la Ceruri, dar și consătenii intrați de-a lungul anilor în Eternitate. De altfel, poetul anticipase clipa în poemul *Erată pentru satul meu*, din vol. *Fior târziu* (2013): „Mă așteaptă-n cer zidiți / Toți sătenii mei de-o viață; / Cât sunt ei de fericiți / Într-o stea de dimineață...”

Dumitru VITCU

Din dragoste pățimașă pentru urbea natală: Corneliu Carp, *Casele de odinioară ale Iașilor*

(vol. I-II, Editura Pim, Iași, 2022-2023)

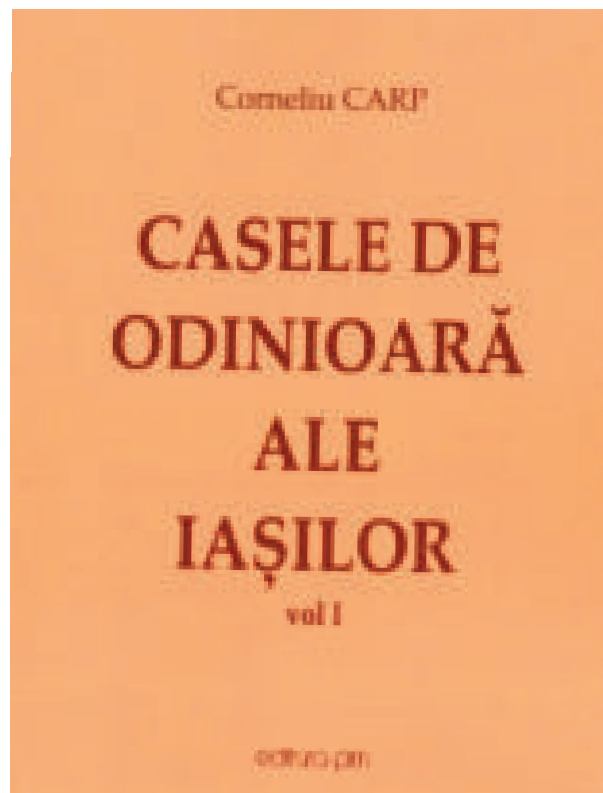
Orașul Iași, ultima reședință voievodală a Țării Moldovei până la Unirea Principatelor și crearea statului național român modern, a constituit, de-a lungul vremii, o teamă constantă de cercetare și de pătrundere în tainele existenței sale multiseculare, de reflecție și evocare, nu doar pentru istorici și literați, ci și pentru reprezentanții altor bresle sau preocupări situate în afara umanioarelor. Călători și/sau misionari străini, negustori și militari, emisari diplomatici, oaspeți ocazionali de tot felul și de toate condițiile sociale, ilustrând varii interese, au vizitat Moldova și capitala ei, consemnând – nu de puține ori – impresiile adunate, pe parcursul voiajului, despre oameni și locuri, despre tradiții, îndeletniciri și obiceiuri, despre istoria și statutul politic al țării (la nivelul de percepție al fiecăruia), informații preluate ulterior și omologate corespunzător de istoriografia românească.

Iar dacă, pentru străini, vizita în capitala Moldovei putea fi circumscrisă unor întâmplări, ordine, misiuni, interese, mofturi sau *hobby*, pentru români, cunoașterea orașului s-ar fi convenit a fi – în opinia autorizată a lui Nicolae Iorga – o obligație morală, admirabil motivată de marele istoric: „Sunt români care n-au fost niciodată la Iași, deși n-ar trebui să fie nici unul, căci cine n-a fost aici nu poate să străbată cu înțelegere foile celor mai frumoase cronici, nu se poate pătrunde după cuviință de spiritul trecutului nostru, care trăiește în acest loc mai viu și mai bogat decât oriunde aiurea [...]. În conștiința lui națională ar fi o lipsă dacă el n-ar fi văzut orașul care a fost și-și zice încă astăzi, cu mândrie, capitala Moldovei...” Și tot el adăuga, în cuprinsul unei conferințe consacrată orașului celor trei Uniri, că „Iașul este mai mult decât o ilustră capitală a Moldovei; printre zidurile sale sălășluiesc comori de artă și de istorie națională, pe care nicio altă urbe a României de azi (1937 – n.ns.) nu le posedă cu atâta îmbelșugare”. Dincolo de patetismul și exclusivismul unor expresii, ce nu trebuie corelate cu obârșia și sentimentele sale moldave, se impun realismul și temeinicia observațiilor și simbolurilor despre Iași transmise de savant nu doar pentru uzul contemporanilor, ci și al urmașilor lor. Bogăția, greu de cuprins, a surselor documentare, edite și inedite, privitoare la trecutul istoric al Iașilor, a inspirat – în chip firesc – pana multor studiosi, analiști, observatori *de visu*, admiratori și memorialiști, rezultând astfel o întreagă literatură (istorică, beletristică, memorialistică, artistică) ramificată pe varii genuri și specii, în stare să răspundă celor mai exigente așteptări și să satisfacă cele mai rafinate gusturi.

Poate părea paradoxal, dar multitudinea surselor documentare cunoscute până în prezent, alături de generozitatea produselor istoriografice consacrate temei, n-au fost în măsură încă să asigure elaborarea unei ample și necesare monografii – după modelul altor orașe, mai mult, ori mai puțin, comparabile – și nici să preocupe instituțiile de profil, decât segmentar și ocazional. Numit, perfect justificat, de Mihail Sadoveanu *muzeu al amintirilor*, ori de Lucian Blaga *o mare istorie a poporului roman*, orașul care și-a sărbătorit, nu de mult, șase secole de existență atestată documentar continuă să se raporteze, din perspectivă monografică, doar la cele două cunoscute lucrări: prima, datorată publicistului și omului de cultură, dar și de administrație publică, N. A. Bogdan, *Orașul Iași. Monografie istorică și socială ilustrată*, ediția a II-a (după ediția preambulară din 1904) *Orașul Iași – Odinioară și astăzi*, 1904), tipărită local între anii 1913-1915 și, respectiv, cea de a doua, *Istoria orașului Iași*, vol. I (până la 1862), publicată în 1980, la Editura Junimea, de un colectiv de istorici ai Facultății de profil din Iași, sub coordonarea profesorilor Constantin Cihodaru și Gheorghe Platon. Este evident, așa dar, faptul că cele două lucrări – valoroase, deopotrivă, la vremea apariției lor – nu acoperă în integralitate bogata istorie a orașului și nu doar din perspectivă strict cronologică, ci și tematică sau problematică. Nu-i mai puțin adevărat că, între timp, numeroase lucrări închină aceleași urbe – volume colective și individuale, restituții documentare, studii analitice, jurnale, cărți de popularizare, albume ocazionale, reportaje, note și însemnări cu profil istoric, cultural și artistic – au suplinit, laolaltă, lipsa unei monografii științifice actualizată, oferind astfel premisele unei viitoare și dorite înfăptuiri.

Fără a le menționa pe toate, ori a încerca o ierarhizare valorică, altminteri mai greu de realizat în

condițiile diversității stilurilor și a obiectivelor asumate de fiecare autor în parte, mă voi opri, în cuprinsul acestor pagini, asupra unei cărți relativ recente, semnată de Corneliu Carp, *Casele de odinioară ale Iașilor*, vol. I-II, Editura Pim, Iași, 2022-2023. Autorul, fără a face parte din breasla istoricilor, este inginer de profesie, cu mărturisite și dovedite înclinații de pasionat condeier, ilustrate deja prin câteva cărți cu caracter autobiografic sau memorialistic, ca și prin suita numeroaselor sale minireportaje despre Iași (transmise prin rețelele de socializare), care i-au și focalizat atenția în ultimii ani pe trecutul urbei natale. Desigur, nu este primul – și, probabil, nici ultimul – inginer ispitit de ofertanta temă a istoriei urbane; câteva alte nume de astfel de „braconieri”, cu performanțe notabile în domeniul publicisticii istorice și culturale locale, sunt binecunoscute ieșenilor: Ion Mitican, Constantin Ostap, Gabriel Mărgineanu, Mihai Caba ș.a. sunt doar câțiva dintre cei care au înfrățit graiul sec al cifrelor și dimensiunilor cu cel, comparativ, mai dulce și mai fluid, al slovelor și al metaforelor.

De astă dată, Corneliu Carp și-a propus (și înfăptuit) o amplă radiografie edilitar-stradală a orașului, fără a respecta cu rigurozitate canoanele științifice, specifice istoricului de profesie. Dacă, pentru acesta din urmă, apelul permanent la izvoare și surse documentare constituie un indispensabil postulat, pasionatul inginer, obișnuit cu munca de teren, a transformat propria-i călătorie pe ulițele și prin cartierele ieșene în veritabile anchete locale, poposind în fața (ori în preajma) clădirilor de interes istoric, pentru a afla, de la actualii proprietari – deveniți astfel interlocutori – informații despre trecutul fiecărui edificiu, despre modificările suferite în timp și despre actualul statut, ilustrat, de regulă, și prin reproducerea unor imagini foto. Vreme de aproape doi ani, conform propriei confesiuni, având asupra-i planul (preferat al) orașului Iași, realizat în 1896 de inginerul Grigore Bejan, fără a le ignora pe cele mai vechi, datorate lui G. Bayardi (1819) și, respectiv, I. Rașek (1844), Corneliu Carp a colindat urbea natală, începând cu vatra târgului, pe toate direcțiile cardinale, spre a se informa despre imobilele de mai larg interes, a consemna și reține tot ceea ce a considerat util pentru sine și pentru a face cunoscut, mai întâi, concitadinilor, dar și celorlalți cititori pasionați de trecutul orașului moldav.

A purces în „periegeza” urbană din străzile: Săulescu, Arh. G. M. Cantacuzino și Lozonschi, urmând un traseu sinuos prin cartierele centrale ale orașului (Fundatie, Independenței, Ștefan cel Mare, Cuza Vodă, Copou), spre a-și încheia primul volum de impresii, informații și evocări edilitare cu două vechi case boierești și...o statuie (Miron Costin), care, evident, excede profilului tematic. Prima dintre casele cu pricina,

aflată (ca și cealaltă) în patrimoniul Universității „Al. I. Cuza”, a aparținut postelnicului Costache Cănanău, vândută Cărmuirii spre a fi transformată în temuta închisoare *Poarta verde*, până în perioada interbelică (1925), când, iarăși „cosmetizată” sumar, a servit drept cămin studentesc *Iustin Georgescu*, apoi spațiu de învățământ renovat și integrat astăzi compexului *Akademios* al Universității. Al doilea imobil, binecunoscut ieșenilor drept *Casa Universitarilor*, are, de asemenea, o istorie interesantă de la data ctitoriei (1790), de către vornicul Iordache Cantacuzino (Canta), preluat de moștenitori și închiriat sau vândut, ulterior, unor persoane, ori instituții, până la actualul statut, datând – afirmă autorul, pe temeiul unei mărturii verbale – din anul 1950.

Lanțul confesiunilor, al amintirilor nostalgice și al informațiilor despre urbanistica ieșeană continuă, în cuprinsul celui de al doilea volum, pe același calapod structural sinuos și tehnicist întâlnit și în primul, autorul rămânând în Copoul care i-a fermecat anii copilăriei petrecuți, undeva, în vecinătatea parcului de referință al orașului, pe strada Aurora. Urcând la pas bulevardul Carol I, el și-a notat și reținut, din sursele la dispoziție obiectivele de interes istoric și edilitar (precum casele P. Mavrogheni, D. Ghica, Gh. Mărzescu, Gh. Vălescu, M. Jora, C. Catargiu, M. Singurov, N. Racoviță ș.a.) identificate însă mai puțin inspirat, *inginereste*, adică cifric („casa de la nr...”). Pentru fiecare imobil, oferă numele aparținătorilor, începând cu ctitorul, adesea și al chirieșilor, momentele sau evenimentele deosebite ale trecerii prin timp, până la actualul statut. Ancheta continuă, apoi, mai sus de Palatul Oștirii, spre zona Târgușorului Copou, unde atenția autorului e focalizată, mai curând, pe numele foștilor stăpâni (personalități ale învățământului, științei și culturii ieșene), precum Ștefan Procopiu, Constantin Balmuș, Alex. Myller, Ion Găvănescu ș.a., de vreme ce respectivele imobile nu sunt chiar într-atât de vechi, fiind construite în perioada interbelică. La fel se poate spune și despre observațiile formulate de neobositul călător și iscoditor Corneliu Carp, prin păienjenishul stradal ieșean – într-o ordine ce sfidează geografia și existența punctelor cardinale – dinspre Sărărie, către Păcurari și, de aici, înapoi spre Copou și zona centrală, pentru a-și încheia demersul tot în vechea arteră a Păcurarilor, cu alte nume de largă rezonanță istorică, științifică și/sau culturală: Alex. Beldiman, Petre Carp, Iacob Negruzzi, Th. Buicliu, Petru Verussi, Octav Mayer, C. Papp ș.a. Între sursele informative ori de inspirație, pomenite pe parcurs și utilizate diferențiat figurează valoroasa lucrare a lui Mircea Ciubotaru, *Misterele onomastice ale Iașilor*, vol. I-II (2021), câteva din studiile istoricilor Ioan Caproșu, Sorin Iftimi și Laurențiu Rădvan, ori al geologului Viorel Erhan (nicidecum Ierhan!), spre a le numi doar pe cele mai recente.

Câtă vreme, informațiile primite la fața locului au fost confruntate și corelate și cu alte surse documentare sau bibliografice, comentariile analistului – chiar dacă alunecă prea adesea în șabloane tehnice (ex”zidărie portantă de cărămidă, cu regim de înălțime...”), specifice profesiei – sunt omologabile istoriografic. Iar legăturile permanente întreținute cu câțiva dintre specialiștii consacrați în domeniul istoriei urbane (nu o dată, l-am și întâlnit pe autor în biroul profesorilor ieșeni Ioan Caproșu și Laurențiu Rădvan) au contribuit, cu siguranță, la limpezirea propriilor opinii. Semne de întrebare pot ridica doar acele aprecieri care sunt întemeiate doar pe informațiile furnizate, la fața locului, de actualii proprietari, chirieși, sau vecini și întărite nu prin date extrase din surse documentare autentice, ci prin substituții ale acestora, preluate din texte aparținând memorialisticii și istoriografiei diletante. Dar, chiar și așa, paginile scrise de Corneliu Carp – cu mereu mărturisită dragoste față de Iași – în cuprinsul celor două ample volume constituie un prețios ghid, sau îndreptar pentru cititor, indiferent de pregătirea acestuia, oferind fiecăruia șansa de a selecta și completa după nevoie, informațiile întregitoare unei optime percepții a istoriei locale, prin prisma peisajului urban. Iar imaginile foto color, care însoțesc textele explicative, îi înlesnesc recunoașterea în teren a fiecăruia dintre obiectivele ce alcătuiesc o bună parte din zestrea edilitară a orașului care, în 1859, și-a jertfit destinul politic pe altarul unității naționale.

Mihai CABA

Două veacuri întru eternitatea lui Gheorghe Lazăr

Anul acesta, pe scara irepetabilă a Timpului nestatornic care își perpetuează cu impasibilitate trecerea sa înspre abisul infinitului galactic, iată, se marchează cu majuscule cele două veacuri ale eternității celui ce a fost Gheorghe Lazăr, recunoscut în tot acest răstimp secular, **întemeitorul învățământului în limba română din Țara Românească**, atribuit de analiști și biografi însemnați încă de la 24 martie 1818, data de la care, urmare ale demersurilor sale asidue, puternic susținute, împărtășite și sprijinite de boierii cărturari, Iordache Golescu, fiu al marelui ban Radu Golescu, Iancu Văcărescu, cât și de efortul școalelor, Constantin Bălăceanu, a primit aprobarea înființării în București a primei școli cu predare în limba română, în „*limba mamei sale*”, după cum se exprima convingător, în vremea în care învățământul din Țara Românească se desfășura exclusiv în limba greacă.

Astfel, Școala de la Sfântul Sava, cum a fost aceasta denumită, cu toate că i se încredințase spre funcționare „*un local impropriu din centrul Capitalei*”, datorită destoinției „*învățătorului*” Gheorghe Lazăr, care i-a învățat cu dragoste „*pe copiii de prăvăliași, de târgoveți și ai micilor meseriași de la marginea Bucureștilor tainele științelor matematice și ale filozofiei în limba lor maternă*”, în scurt timp a devenit „*unul dintre cei mai importanți piloni ai consolidării și răspândirii culturii românești*”, după cum vor nota apreciativ numeroși biografi și exegeți, între care și Dora d'Istria, pseudonim literar al prințesei scriitoare de origine româno-albaneză, născută Elena Ghica., care istorisește că: „*Lazăr spunea auditorilor săi că nu spre Orient trebuiau să-și întoarcă privirile ci spre această antică Austonia, de unde au provenit glorioșii veterani ai generosului Traian.*”

Venise, dară, vremea ca limba română să cucerească prin Gheorghe Lazăr și Țara Românească, așa cum se întâmplase cu cinci ani în urmă, în 1813, în Moldova, când „*referendarul*” iluminist Gheorghe Asachi a înființat, cu sprijinul mitropolitului Veniamin Costachi și „*anaforea*” domnitorului Calimah, primul „*clas de inginerie și hotărnicie*” cu predare în limba română, constituind o „*premieră*” absolută în ceea ce privește începutul învățământului în limba română.

Asemenea lui Asachi, Gheorghe Lazăr a trebuit să depună o muncă imensă cu cei care susțineau că „*limba română este prea săracă pentru a exprima adevărurile științei*”, demonstrându-le contrariul. Era perioada în care cartea era o raritate, iar școala se ținea în limba greacă și alte limbi, necunoscute de popor. De aici și râvna lui Gheorghe Lazăr de a traduce cărți școlare și mai ales de a scrie propriile manuale puse la dispoziția elevilor săi, între care: „*Aritmetică matematicească*” și „*Trigonometria cea dreaptă*”, prin care a deschis „*noi orizonturi pentru un mare număr de români.*” De fapt, el introduce în cele două manuale ale sale scrise în limba română primele noțiuni matematice, precum *adunarea, scăderea, înmulțirea și împărțirea*, cât și primele noțiuni de trigonometrie: *triunghi, sinus, cosinus* ș.a. Satisfăcut de primele rezultate obținute în procesul inițiat în învățătura în limba română, Gheorghe Lazăr abordează curajos mai departe și predarea pentru prima dată în limba română a no-

țiunilor de filosofie, „*disciplină care se studia până atunci numai în slavonă și greacă.*” Dacă la orele de clasă avea permanent peste douăzeci de elevi, recrutați din păturile sociale de jos ale Bucureștiului, dornici să învețe în românește cunoștințele predate cu acea căldură însuflețitoare a dascălului lor, „*când făcea lecții de filosofie sala gemea de auditori, în capul cărora era răposatul Alexandru, tatăl ofițerilor Tell*”, după cum va nota mai târziu unul dintre cei

Gheorghe Lazăr

mai buni elevi ai săi, Petrache Poenaru, devenit ulterior un desăvârșit pedagog, inginer și matematician român, recunoscut a fi și inventatorul stiloului... *primul toc rezervor din lume.*

Despre perioada scolastică de la Sf. Sava, aflată sub înțeleapta conducere a desăvârșitului pedagog Gheorghe Lazăr, avea să se destăinuie mai târziu într-un articol publicat în 1839 în „*Curierul românesc*” și Ion Heliade Rădulescu, cel care se transferase în perioada 1818 – 1820 la școala românească de ingineri hotarnici de la Sfântul Sava, fiind elevul preferat al ilustrului pedagog: „*Lazăr a fost profesor la Sfântul Sava patru ani cu mare râvnă. El slujba sa niciodată nu și-a socotit-o drept o profesie, ci o chemare, o misioană.*” N-a fost de mirare că în 1820, apreciindu-i istețimea, „*Gh. Lazăr îl asociază pe Ion Rădulescu ca profesor-ajutor de aritmetică și geometrie*”, iar peste doi ani, în 1822, acesta îl va succeda pe Gh. Lazăr la conducerea Școlii Sfântul Sava.

După sfârșitul vieții sale din 1823, la numai 44 de ani, tot mai mulți biografi au dorit „*să facă lumină*” în biografia nu prea cunoscută a eminentului cărturar pedagog din Avrig, despovărând-o, în urma

unor asidue documentări, de unele „*inexactități*” lipsite de teme, strecurate cine știe cum în istoriografia acesteia. Între aceștia pot fi amintiți pe Avram Sădean (1914), Ioan Lupaș (1915), Onisifor Ghibu (1916), Traian Lalescu (1919), Ioan Matei (1923). În 1928 și strălucitul istoric Nicolae Iorga va reveni asupra volumului „*Gheorghe Lazăr*”, pe care îl editează în 1916, eliminând din acesta toate „*pasajele neconforme*” cu biografia lui Gheorghe Lazăr, adăugându-i în plus noi și valoroase aprecieri aduse personalității întemeitoare a școlii românești din Țara Românească. Mai în zilele noastre, în 2019, prof.univ.dr. Nicolae Isar scoate în evidență viziunea lui Nicolae Iorga asupra unor mari personalități românești, „*de la Gheorghe Lazăr la Mihail Kogălniceanu*”, socotite, deopotrivă, „*mari români ai generațiilor de la 1821- 1848*”, în volumul publicat la Editura Universitară.

Însă, toate aprecierile exprimate în vremuri mai vechi sau mai noi asupra iluminatelor personalități a lui Gheorghe Lazăr pot fi mai lesne de înțeles în toată dimensiunea lor de către cititorii interesați sau simpli curioși, dacă în continuare ne vom opri, fie și succint, asupra biografiei marelui cărturar, urmărindu-i sinuosul fir al vieții sale.

După cum afirmă o mare parte a biografilor săi, Gheorghe Lazăr s-a născut la 5 iunie 1779, în localitatea Avrig a județului Sibiu, „*fiind cel de al șaselea copil al familiei de țărani liberi, Gheorghe și Maria Lăzăroaie*”. O altă parte mai mică a biografilor, printre care și istoricul Ștefan Lupșa, consideră că nașterea lui Gheorghe Lazăr ar fi fost 5 ianuarie 1782, având întru susținere „*un protocol care atestă nașterea sa la acea dată*”. Până la urmă, neexistând în timp nicio „*informație*” personală a celui în cauză, a fost admisă „*oficial*”, nașterea sa la data de 5 iunie 1779 și ca urmare, sub semn omagial, data de 5 iunie, potrivit legii din 2007, este socotită și astăzi Ziua învățătorului.

Și în ceea ce privește perioada primelor învățături ale lui Gheorghe Lazăr au existat mari controverse între biografi, unii susținând că acesta „*a fost luat de mic în casa ba-*

ronului Samuel von Brukenthal, care i-a remarcat aptitudinea de a acumula cât mai multe cunoștințe și îl va sprijini în acest sens”, iar alții, care au destrămat această „*legendă*” biografică, susținând că „*Gheorghe Lazăr nu a studiat pe banii marelui magnat al Ungariei, ci la început pe banii românești ai familiei sale și apoi din fondul sidoxial al Bisericii Ortodoxe, oferindu-i-se o bursă pentru a studia la Viena în vederea unei viitoare cariere ecleziaste*”.

Așadar, Gheorghe Lazăr a urmat, între 1791 și 1798, cursurile „*școlii normalicești*” din localitatea natală, acolo unde învățătorul-poet Ioan Barac i-a remarcat silința pentru învățătură, iar la terminarea școlii își îndeamnă strălucitul elev să se înscrie „*în prima clasă a ciclului de gramatică al Liceului academic din Cluj (Școala Piaristă), unde va obține calificativul de eminent la toate materiile*”. După luarea bacalaureatului se înscrie la facultatea clujeană, frecventând cursuri de studii juridice și filosofice, pe care le absolvă în 1806. Pe perioada studenției, cu fonduri strâmtorate, a locuit în spații sărăcicioase, iar „*pentru a se putea întreține s-a angajat ca perceptor al familiei Gyulay Kuhn*”, după cum notează mai mulți dintre biografii săi.

În ultimul an de studii, în 1805, aflând despre rezultatele strălucite la învățătură, dar și despre situația financiară grea a studentului Gheorghe Lazăr, „Nicolae Huțovici, președintele consistoriului românilor neuniți din Transilvania, înaintează o adresă către Cancelaria gubernială de la Cluj, recomandând acordarea unei burse de 200 de florini anual studentului în cauză pentru a fi trimis să studieze teologia la Universitatea din Viena, în vederea ocupării postului de episcop al neuniților din Transilvania, care era vacant de mai bine de zece ani”.

Primind această bursă, Gh.Lazăr își poate începe în anul 1807 studiile teologice la Viena, pe care le va absolvi strălucit în 1811. În perioada studenției vieneze, pentru „rotunjirea” bursei va executa lucrări de topografie la cererea împăratului Napoleon I, ale cărui trupe ocupaseră Viena la 9 mai 1809. La Viena, pe lângă studiile teologice a mai audiat cursuri de filosofie, istorie și științe fizico-matematice. Cu studiile finalizate, se întoarce la Sibiu în 1811, „fiind hitoronisit arhidiacon și obținând un post la Școala teologică ortodoxă”, în care se remarcă prin traducerea în limba română a mai multor lucrări de învățătură, printre care și un manual pedagogic. Însă, din nefericirea situației create, „faptul în sine provoacă nemulțumirea viitorului episcop Vasile Moga, adept al învățăturii în limba slavonă”, după cum se precizează. Drept urmare, în 1815, cu toate că era considerat persoana cea mai indicată pentru postul de episcop al Aradului, numirea sa a fost respinsă de către mitropolitul Ștefan Stratimirovici, „influențat, probabil, de către Vasile Moga, ocupantul scaunului episcopal, cel care i-a interzis slujirea și tipărirea manualelor în limba română”. Mai mult de atât, spre sfârșitul anului 1815, în urma declanșării unei „anchete” disciplinare, guvernatorul Transilvaniei „l-a destituit din funcție pe Gheorghe Lazăr, punându-l sub supravegherea autorităților polițienești”, după cum atestă mai toate documentele vremii.

Dezamăgit, scârbit și surprins neplăcut de „întorsătura” situației create, Gheorghe Lazăr se hotărăște să părăsească Transilvania și la început de 1816 „fuge” la Brașov, unde o întâlnește pe Catinca Bărcănescu, „mare boieroaică a Munteniei, care, impresionată de cultura sa, îl invită la București ca preceptor al copiilor săi, nepoți ai banului Grigore Ghica.” Drept urmare, în septembrie 1816, Gh. Lazăr se stabilește în București, acolo unde la început a devenit profesor particular, iar mai apoi a mai lucrat și ca „inginer topograf pe moșia banului Constantin Bălăceanu”, dovedindu-și înalta sa pricepere inginerască. În tot acest timp, rămas statornic ideii de a promova limba română în învățământ și profitând de bunele sale relații stabilite cu marii demnitari ai

Țării Românești, care-i împărtășeau intențiile, Gheorghe Lazăr elaborează „un proiect sau mai exact < o anafora, în termenii vremii > de organizare temeinică a școlii românești, pornind, de la școala primară și până la învățământul universitar, fiindu-i admisă prezentarea și susținerea personală a acestuia în Divanul cel mare al țării, în fața domnitorului”. Din acest „punct de referință n-a mai rămas de făcut decât un singur pas”, acela din 28 martie 1818, când cu sprijinul cărturarilor amintiți, Gheorghe Lazăr a obținut aprobarea înființării primei școli cu predare în limba română din Țara Românească, Școala de la Sfântul Sava. După cum spun istoricii, aici la Sf. Sava funcționa din 1694 Academia Domnească, reorganizată succesiv de mai mulți domnitori, numai că la aceasta, „limba de studiu era greacă, iar toți profesorii săi fiind de origine elenă”.

În 1818, domnitorul fanariot Ioan Gheorghe Caragea a dispus scoaterea Academiei de sub tutela mănăstirească, „reorganizând-o sub numele de Școala Națională Sfântul Sava și l-a numit pe tânărul cărturar Gheorghe Lazăr în fruntea acesteia”, după cum stă scris în istoricul acestei prime școli cu predare în limba română.

Pentru început, în august 1818, Gh. Lazăr tipărește și difuzează „Înștiințarea vredniciei tinerimii”, conținând un apel adresat tineretului studios de a se înscrie la școala sa, numită „Academie cu știință în limba maicii sale”, ce urma să-și deschidă cursurile în octombrie, fiind organizată pe trei grupe (tagme), A - cuprinzând ciclul primar și gimnazial, B - cuprinzând ciclul de liceu de tip umanist și C - cuprinzând liceul de tip real, eventual de nivel universitar. Apelul său este imediat recepționat de un mare număr de elevi ai Academiei grecești, aflată în blocaj, dar și de numeroși copii proveniți din familii nevoiaș de la periferia Bucureștiului.

Dacă la tagma A predarea era făcută de ajutorul său, popa Pavel, tagmele B și C i-au revenit lui Gheorghe Lazăr, care predă: aritmetica, trigonometria, geografia practică, gramatica superioară și istoria națională, „folosind cele câteva cărți de matematică, aduse de peste munți în cufărul său - singurele disponibile în toată Țara Românească”, după cum spun „sursele” biografice. La acestea, precum s-a menționat, s-a adăugat treptat și predarea lecțiilor de filozofie, trezind interesul unui număr covârșitor de elevi. Încurajat de toate aceste succese remarcabile obținute, Gh.Lazăr, luând exemplul lui Asachi de la Iași, din 1816, „înregistrează totodată și primul spectacol de teatru în limba română din Țara Românească, punând în scenă traducerea piesei Zgârcitul (Avarul) de Moliere, într-o distribuție a elevilor de la Sf.Sava”.

Din păcate, mișcarea eteristă, dar mai ales Revoluția din 1821 a lui Tudor Vladimirescu avea să bulverseze din temelii Țara Românească. Trecând de partea pandurului Tudor, Gh. Lazăr, împreună cu elevii săi, și-a adus aportul la „fortificarea taberei de la Cotroceni și la instruirea pandurilor în mânăirea armelor; dovedindu-se, prin priceperea sa inginerască, omul de încredere și de mare necesitate a lui Tudor.”

Cum era și firesc, înfrângerea Revoluției lui Tudor Vladimirescu de către oastea otomană avea să-i atragă lui Gh. Lazăr persecuția noilor autorități, astfel că „acesta cade într-o gravă depresie, accentuată de intrarea în faza terminală a tuberculozei sale”, astfel că, bolnav fiind, „petrece câteva luni la un văr de-al său într-un modest adăpost în afara orașului” și nu va mai prinde redeschiderea din 1824 a cursurilor Școlii de la Sf.Sava, pe care a slujit-o ca nimeni altul, cu un devotament inegalabil.

La insistența cererii sale de a-și revedea casa și locurile natale ale Avrighului, „fratele său, Onea, vine cu căruța de la Avrigh și-l aduce acasă pe un drum chinuitor. Aflat încă în urmărirea poliției austriece, familia îl ascunde în beciul casei. După două luni de la întoarcerea sa acasă, la 17 septembrie 1823, la numai 44 de ani, Gheorghe Lazăr se stinge din viață, fiind înmormântat cu un sobor de 10 preoți în curtea bisericii ortodoxe din Avrigh, în imediata vecinătate a casei natale”, după cum stipulează numeroșii săi biografi și exegeți. Pe placa funerară a mormântului au fost dăltuite cuvintele sale: „Viețitorule! / Ce ești tu eu am fost / Această viață de rost. / Ce sânt eu acum, vei fi / Când ceasul îți va sosi.” Gheorghe Lazăr N. 1779 M. 1823

Au trecut de atunci două veacuri ale eternității sale..., primul, aproape nebăgat în seamă datorită convulsiiunilor și frământărilor politico -

sociale ale nației românești în încercările cumpănitoare ale recunoașterii ființei sale naționale, excepție făcând anul 1886, când „în fața Universității de pe Bulevardul Capitalei a fost inaugurată statuia din marmură albă a lui Gheorghe Lazăr, fără ca autoritățile să scoată măcar un cuvânt despre Ardeal”, iar cel de al doilea, deși la fel de încărcat în demersurile asidue de cuget și trudă jertfelnică puse în slujba cauzei românismului, totuși mult mai luminos în ceea ce a însemnat punerea în valoare lor binemeritată a personalităților care și-au pus întreaga lor viață și operă la temelia patriei române.

Statuia lui Gheorghe Lazăr

Poate de aceea, deloc întâmplător, la hotarul temporal dintre cele două veacuri ale posterității lui Gheorghe Lazăr, în 1923, la centenarul morții acestuia, „autoritățile de atunci, membrii guvernului și instituțiile de învățământ de toate gradele au inițiat și organizat o amplă comemorare națională”. Cu acest memento centenar Ministerul Instrucțiunii avea să reediteze volumul „Vieța și opera lui Gheorghe Lazăr” de G. Bogdan-Duică, istoric și critic literar și G. Popa-Lisseanu, istoric și filolog român, din a cărei „Precuvântare” cităm: „Gheorghe Lazăr, orientând, prin ideea de naționalitate pe care și-o luase drept călăuză, întreaga noastră viață intelectuală din secolul trecut, a ajuns să fie astăzi considerat ca un simbol al culturii noastre naționale. De aceea, el a fost, mai ales în ceea ce privește școala, farul luminător în orbecăirea și bâjbâirea începuturilor noastre culturale și, fără îndoială, a contribuit mult la crearea aceluia suflet unitar care și-a dat roadele de abia după o sută de ani dela descălecarea în Țara românească a dascălului dela Avrigh.”

Puternica personalitate a lui Gheorghe Lazăr, cărturarul transilvan de numele căruia se leagă nemijlocit întemeierea învățământului de limbă română în Țara Românească și de aici însemnatul imbold dat culturii și civilizației românești, considerat de către cea mai mare parte a exegeților săi drept „voievodul culturii românești”, nu putea să treacă neobservată în sfera culturii universale, de a cărei îndreptățită recunoaștere se va bucura în 1973, la un veac și jumătate de la moarte, când UNESCO a adus în prim planul activității sale internaționale viața și opera dascălului din Avrigh, unul dintre „cei mai prestigioși îndrumători ai culturii române”.

Astăzi, la cele două veacuri ale eternității sale, numele lui Gheorghe Lazăr continuă să strălucească pe frontispiciul unor faimoase instituții de învățământ din țară, fiind rostit la fiecare 5 iunie, de „Ziua învățătorului”, iar chipul său luminos iradiază din statuile ce i-au fost ridicate întru veșnică recunoștință.

Timotei PRAHOVEANUL

episcop vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor

Culorile și dăruirea, punți către inefabila frumusețe

Am privit, cu vădită admirație, adiat de nostalgie, imaginea Catedralei Mitropolitane din Iași zugrăvită de Constantin Radinschi, profesor emerit și mănăitor de har al culorilor din cetatea Iașilor. După întâlnirile cu el; cea dintâi desfășurându-se în atelierul de pictură de pe strada Armeană, unde era vecin cu Dan Hatmanu, considerat atunci printre cei mai mari pictori români în viață, și cu alți pictori artiști ieșeni de renume, mă stăpânea de fiecare dată senzația că meșterul Constantin Radinschi împrăștia, asemenea picturilor sale, o lumină specială.

Răspândea o bucurie a inimii, vădea plăcerea dialogului și lăsa să se întrevadă o structură sufletească, descoperită, e drept, nu de la prima întâlnire. Toate acestea mi-au rămas adânc întipărite în minte. Constantin Radinschi venea din ținutul marilor artiști (scriitori, muzicieni și pictori), din zona Dorohoiului. Știa aproape fiecare loc, cu amănuntele și frumusețile lui, cu informații ce păreau pierdute, dar pe care le aducea fermecător în actualitate. De altfel, multe dintre acestea s-au regăsit, ani la rând, într-o tabletă săptămânală, publicată într-un jurnal ieșean.

Era unul dintre articlerii cițiți. Chiar dacă nu era un om al cuvântului, fusese înzestrat cu o rostire originală și expresivă, cu vorba ce mergea la suflet, cucerindu-i pe cititori cu frumoasele lui aduceri aduceri-aminte despre oameni și vremuri care au fost.

Ajunghând în atelierul lui de pe strada Armeană, l-am văzut înconjurat de eboșe (lucrări neterminate), de tablouri care așteptau comanditarii, precum și tot felul de schițe.

Avea, după cum mărturisea, o mare dorință de a lucra. Era probabil unul dintre matinalii pictori ieșeni. Ajungea la atelier în zori, când soarele-și arăta degetele tandafirii pe cer. Nu cred că pierdea prea mult timpul. Se dedica lucrului de dimineață până seara târziu. Întrerupea așternerea culorilor să-și tragă sufletul, ori în răgazuri mai mari, doar pentru a se bucura de vizitatorii lui.

În prima întâlnire, dar și în altele care au urmat, un subiect ce revenea mereu era biserica din Șendriceni, locaș de cult și monument istoric care avea în inima pictorului un loc deosebit, pentru că în vremea tinereții lui, în perioada interbelică, sub îndrumarea profesorului său de desen, Constantin Radinschi a pictat această biserică, fără să fi fost acreditat ca pictor bisericesc.

Nu era opera lui exclusivă. Într-o școală, care avea elevi cu înzestrări speciale, Constantin Radinschi a fost unul dintre realizatorii acestui proiect.

Mitropolit al Moldovei era, în acei ani, Nicodim Munteanu. În biserica din Șendriceni, alături de portretul acestuia, a fost zugrăvit și cel al tânărului rege Mihai, acoperit însă, după 1947, cu o pânză. În anul 1990, chipul princiar a fost scos din nou la lumină. Este drept, pictura nu are frumusețea frescelor din Țara Fagilor, din „raiul” de Sus al Moldovei, nici al unor biserici sau mănăstiri care s-au pictat de iconari vestiți, dar e remarcabil că niște tineri, care încă nu ajunseseră la cunoștințele maturității, au avut speciala dăruire de a picta *Casa lui Dumnezeu*. Îmi vorbea despre acest lucru, despre Șendriceni inimii lui și despre alte amintiri din tinerețe. Nu a venit prea devreme în Iași dar, odată ce a fost chemat ca profesor la Academia Tehnică „Gheorghe Asachi”, Constantin Radinschi a oferit exemplul personal numeroșilor săi studenți, precum și iubitorilor de artă.

S-a vorbit despre el ca despre un talent ieșit din tipare. Avea darul de a rafina culorile. A fost numit adeseori *maestru* în arta plastică ieșeană, supranume pe care nu îl primeau decât puțini.

Iubitor al peisajelor, și mai ales al celor de iarnă, Constantin Radinschi a uimit cu splendoarea priveliștilor sale unice. Era un om al dialogului, deși unii foști studenți și-l aminteau ca pe un profesor aspru, care dădea note mici, preocupat însă de formarea lor.

Am cunoscut câțiva pictori acuareliști, doi dintre ei prin intermediul domnului Grigore Ilisei. Despre unul dintre ei doar mi-a vorbit, Ștefan Hotnog și am

cu atenție în ochi. A spus că ochii vorbesc de la sine. Pentru pictor, cei mai importanți sunt ochii...

Prezentă în multe expoziții, doamna Iulia Hălăucescu a demonstrat că tablourile sale exprimă înalte trăiri. Spunea într-o mărturisire că acuarela este aidoma valului mării care te cuprinde ca o mângâiere, este o ploaie după arșița unei zile toride, unduire într-un spațiu fără margini...

Constantin Radinschi avea un stil care te îndemna să privești pe hârtia unde se așternuseră culorile de apă și să ai în fața ta legănarea valului mării. Te străbătea, contemplând, o negrită bucurie și o liniște, aceste simțiri ce mă încearcă, iară și iară, când privesc la acuarela în care e reprezentată Catedrala Mitropolitană din Iași.

Nu pot uita că această pictură mi-a fost dăruită de marele pictor într-o zi aniversară. Iar alteori, când i-am solicitat unele lucrări, chiar și cele cu subiecte bisericești, zidiri de lăcașe sfinte, mănăstiri sau felurite peisaje – nu a cerut niciodată prețurile pieței, ceea ce înseamnă că cel puțin parte dintre lucrări au fost dar dintr-o inimă mare...

Constantin Radinschi a arătat o deosebită grijă față de locurile natale. Născut la Brăești, a urmat cursurile Școlii Normale de Învățători de la Șendriceni. I-a avut profesori pe câțiva pictori celebri: Călin Alupi, Gheorghe Ștefan, iar la Institutul de Arte Frumoase din Iași pe Corneliu Baba, Ion Irimescu și pe alții. Când fost chemat la Facultatea de Arte Plastice a Universității de Artă „George Enescu” din Iași, sau la Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi”, a dovedit că era prieten cu disciplina, cu respectul față de arta pe care o slujea, cum mărturisea într-un interviu Dan Hatmanu.

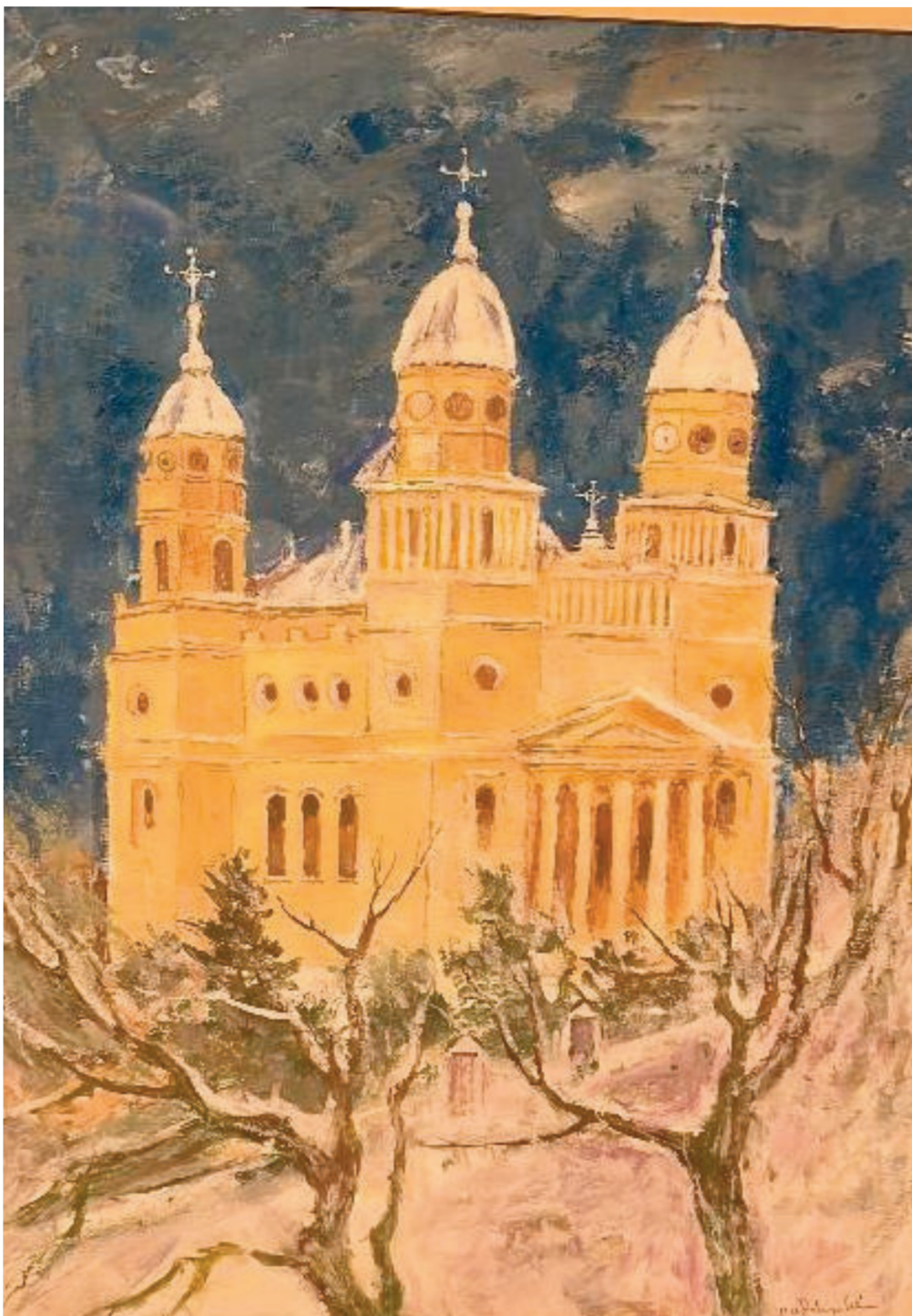
Constantin Radinschi avea darul prieteniei. Despre vecinii lui de la atelierul de creație de pe strada Armeană din Iași, mulți dintre ei având o *aureolă* greu de egalat (cum constat după 30 de ani), vorbea frumos, spunea, adeseori, câte o glumă, iar pe unii dintre ei îi invita în atelier, la o ceașcă de cafea sau la un pahar de vin, din cel vechi. Dincolo de exigența, pe care se poate să o fi avut în vremea profesoratului, Constantin Radinschi își deschidea sufletul la cei 80 de ani pe care-i împlinise.

Mulți intelectuali din Iași, oameni de *subțire*, aveau un tablou, sau mai multe, din opera lui. Și unii slujitori ai Bisericii îl apreciau și îi călcau adeseori pragul. Dar marea lui iubire se așeza pe pânză, îndeosebi pe pânza inimii. O împărtășea adeseori cu ceilalți...

Constantin Radinschi a trecut în veșnicie în anul 2003. La împlinirea acestui arc de timp, 20 de ani, amintirile despre el sunt mereu proaspete. Nu poți uita căldura inimii sale, frumusețea darurilor primite de la Dumnezeu, pe care le-a cultivat osârdios.

Poate într-o expoziție retrospectivă, care va fi realizată de admiratorii lui, se vor pune pe simeze picturile lui Constantin Radinschi. Despre peisajele de iarnă, ori cele înfățișând crepusculul, care i-au captat întotdeauna atenția, Dan Hatmanu ne spunea că „i-au oferit șansa de a utiliza efectele de lumină și cromatică”. Aceași cromatică a folosit-o cu multă dăruire în toată opera sa.

Privind din nou Catedrala Mitropolitană din Iași, cea izvodită de mâna măiastră a lui Constantin Radinschi, mă rog Sfintei Parascheva să înalțe înaintea lui Dumnezeu rugăciuni pentru el și pentru cei care se îndreaptă spre acest loc, îndemnându-ne neîncetat întru meditație și sfântă pomenire!

Constantin Radinschi, *Catedrala Mitropolitană*

primit de la scriitorul ieșean o acuarelă a acestuia. Lucrările lui Hotnog au avut o tematică diversă. Și el a iubit peisajele, portretele, și a fost preocupat de simbolistica imaginii. Cromatica lui era sobră. Dominau tonurile de gri și violet.

Tot prin intermediul domnului Ilisei, de această dată într-o altă trăire, s-a petrecut întâlnirea mea cu cea cunoscută ca fiind *doamna acuarelei românești*, Iulia Hălăucescu, fiică de preot din ținutul Tarcăului, crescută într-un loc al marilor frumuseți, care avea în Piatra Neamț o casă plină de valori, tablouri și amintiri. Te îmbia prin cuvinte frumoase, noblețe și printr-un stil aristocratic, cumva istovit în timpurile recente...

Am rămas impresionat și de dăruirea ei față de ceilalți. Când Grigore Ilisei i-a solicitat un portret pentru persoana mea, s-a arătat binevoitoare și m-a privit

Florentina NIȚĂ

Semne peste vreme

Dezvelirea unei plăci comemorative la Milano, pe locul unde a trăit timp de două decenii marea soprană Hariclea Darclée

A dominat marile scene lirice pentru mai bine de un sfert de veac: Paris, Milano, Roma, Florența, Lisabona, Nisa, Buenos Aires, Rio de Janeiro, New York, București, Moscova, Petersburg, etc. Enciclopedia dello Spettacolo o definește ca pe "cea mai mare soprană a lumii în perioada 1890-1925". Nu a uitat însă niciodată de unde a plecat și s-a mândrit mereu cu originea sa, rămânând "marea cântăreață româncă" oriunde se afla. "Nu sunt numai originară din România, ci sunt româncă de limbă și sentiment.", declara ea în 1907, în timpul turneului la Santiago.

Publicul o aclama și îi întindea covoare de flori la picioare. Au iubit-o artiști, oameni simpli și capete încoronate. Compozitorii contemporani îi încredințau partiturile convingși de succesul garantat de prezența ei scenică și vocea care cuprindea un amplu registru. Multe dintre ariile de operă care au devenit celebre au fost special compuse pentru vocea sa excepțională: *Condor* de Antonio Gomes (1891), *Wally* de Alfredo Catalani (1892), *I Rantzau* de Pietro Mascagni (1892), *Iris* de Pietro Mascagni (1898), *Tosca* de Giacomo Puccini (1900). Aprecierile și dedicațiile primite din partea acestora stau mărturie a respectului și recunoștinței exprimate.

Compozitorul Giacomo Puccini a considerat-o singura interpretă care putea înfrupta perfect, la vremea aceea, rolul Floriei în opera *Tosca*, în ciuda tuturor părerilor contrare și invidioase. Și nu s-a înșelat, la premiera absolută de la Teatrul Costanzi din Roma din ianuarie 1900 raportând un succes clamoros, ce l-a făcut s-o definească: „L'artista geniale, la mia prima e splendida Tosca”. Nu s-a înșelat nici atunci când, la cererea ei, cu ocazia unei întâlniri pregătitoare ce a avut loc la reședința compozitorului de la Torre del Lago, azi Casa Memorială Puccini, a compus aria "Vissi d'arte, vissi d'amore", ce avea să adauge un plus de vigoare și dramaticitate personajului.

A debutat la Paris, fiind remarcată de marele compozitor Charles Gounod, care i-a dat și numele de artistă, Hariclia Haricli urmând să se cheme de atunci, pentru totdeauna, Hariclea Darclée. Dar marea consacrare a cunoscut-o o dată cu venirea la Milano, în anul 1890 și intrarea la Teatro alla Scala, după care aveau să i se deschidă porțile succesului internațional de "prima-donna più celebre del panorama del teatro lirico mondiale".

La Milano, marea soprană a locuit timp de aproape două decenii, până la reîntoarcerea în România, pe strada Cernaia nr.2, în vechiul cartier central Brera, nu departe de Scala, în unul din apartamentele unei somptuoase vile. Aici primea vizitele marilor compozitori ai vremii: Giacomo Puccini, Giuseppe Verdi, Pietro Mascagni, Ruggiero Leoncavallo. O perioadă bună de timp îl va aduce la Milano și pe fiul ei Ion Hartulari Darclée, viitor compozitor și dirijor, care va frecventa prestigiosul institut Pietro Longone, școală unde studiau copiii unor familii înstărite din Milano.

Privind retrospectiv, ce a mai rămas din trecerea glorioasă după stingerea vacarmului succesului? Ecouri tot mai slab resimțite ale unei epoci apuse, în muzee puține obiecte care să o amintească, istoria muzicii omite uneori să-i menționeze numele în lista interpretelor celebri ale unor opere. Câteva fotografii, afișe, schițe și articole de presă îngălbenite de timp în arhive prăfuite, în care rareori se abate cineva. Marea soprană care a avut în jur de 136 de apariții pe scena Scalei nu apare pe niciun panou de onoare. Clădirea în care a locuit la Milano timp de două decenii a fost distrusă în al doilea război mondial iar în locul vilei astăzi se află un alt edificiu unde își are sediul o instituție publică.

Nu s-au păstrat nici mărturiile sonore ale vocii supranumite "privighetoarea Carpaților". Matricele înregistrărilor realizate pentru Casa de discuri Fonotopia din Milano, între 1903 și 1905 (arii din opera *Don Pasquale* de Gaetano Donizetti, *Traviata* de Giuseppe Verdi, *Iris* de Pietro Mascagni și *Tosca* de Giacomo Puccini) au fost distruse într-un bombardament din timpul celui de-al Doilea Război Mondial și până în prezent nu au fost găsite discuri realizate după ele. Putem să ne facem o idee ascultând doar cele două cântece românești, cu acompaniament de pian: "Cântecul fluierașului" de

George Stephănescu pe o poezie a lui Vasile Alecsandri și "Vai mândruță dragi ne avem" de Tiberiu Brediceanu.

Ne-ar mai putea consola vestea că renumele sopranei a depășit sfera terestră, căpătând dimensiuni astrale, prin atribuirea în anul 2003 a denumirii "Patera Darclée" unui crater de pe planeta Venus.

În fața vicisitudinilor vremii, cu atât mai lăudabilă apare inițiativa Centrului Cultural Italo-Român din Milano de a readuce în atenție figura mării soprane și de a lăsa un semn tangibil al trecerii sale pe aici: o placă memorială amplasată chiar pe locul unde a trăit, cu inscripții semnificative privind personalitatea sa artistică, pe care orice trecător să le poată vedea. Primăria orașului Milano a aprobat cererea incluzând-o în proiectul „Milano è Memoria”, ce are menirea să descopere și să contureze un profil identitar, scoțând la lumină

fapte și personaje din istoria orașului care au contribuit la realizarea patrimoniului său de valori, printr-o rememorare istorică și critică îndreptată spre noile generații.

"O zi memorabilă pentru orașul Milano și pentru comunitatea românească!" – a exclamat la dezvelirea plăcii Violeta Popescu, președinta Centrului Cultural Italo-Român din Milano, cea care s-a zbatut aproape trei ani pentru toate demersurile necesare. Exemplul ei de abnegație și perseverență îmi întărește convingerea că pentru a avea o recunoaștere este imperios necesar să o ceri, să insiști, să pretinzi, nu să te aștepti că poate veni de la sine, oricât de valoros ai fi. Așa s-a luptat și Hariclea Darclée cu impresarii și denigratorii, chiar în perioada de glorie, pentru a obține un onorariu pe măsură.

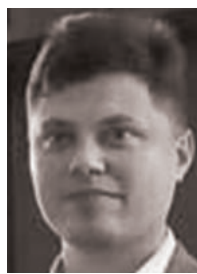
Un mare număr de persoane au asistat la evenimentul emoționant din ziua de 17 octombrie 2023 de la Milano, încheiat cu un concert muzical liric susținut în memoria Haricleei Darclée de soprana Rodica Vică, pianista Sînziana Mircea și naista Mariana Preda. La ceremonie au participat oficialități române și italiene, precum și reprezentanți ai unor prestigioase instituții muzicale: Fondazione Giacomo Puccini, Archivio Storico Ricordi, Associazione Amici della Scala, Societatea Dante Alighieri, Casa Musicale Sonzogno. Proiectul a fost sprijinit de Departamentul pentru Românii de Pretutindeni al Guvernului României, sub patronajul Ambasadei României în Republica Italiană. Un mesaj de salut a fost transmis din partea Administrației Prezidențiale de către consilierul de stat Sandra Pralogn.

Pe durata prelegerilor ne-a atras atenția un aspect aparent minor, dar nu lipsit de semnificații, în intervenția unuia dintre vorbitori. Se făcea un paralelism între exprimarea în limba română a titlului de soprană, de genul feminin și cea în italiană, care în mod paradoxal se definește la masculin, chiar dacă referirea este la o interpretă: *il soprano*. Este un fapt inexplicabil, arhaic, ce ar necesita o evoluție lingvistică feministă. Drept care vorbitoare, mai bine zis vorbitoarea, a decis ad-hoc să folosească termenul: *la soprana*. Unii s-au amuzat, pe noi ne-a bucurat!

Cu această ocazie a fost prezentat și volumul publicat la Editura Rediviva din Milano, atât în limba italiană cât și în traducere în limba română: "Hariclea Darclée. La Diva della lirica che incantò artisti e pubblico. La sua fama internazionale e il suo amore per Milano" / "Hariclea Darclée. Diva muzicii lirice care a fermecat artiștii și publicul. Faima internațională și dragostea ei pentru Milano" de Ida Garzonio. Este rodul unei cercetări minuțioase în arhivele milaneze urmând firul carierei mării soprane, care vine să îmbogățească cu noi detalii biografice profilul artistei și legăturile cu lumea muzicală a orașului Milano. Autoarea ne încântă prin erudiție și rigoare, prin perseverența în căutarea ineditului atât în documente cât și în detaliile mai puțin semnificative, care se conclud într-o expunere didactică, cam monotonă dar de o certă valoare documentară. Volumul se întregeste cu o bogată ilustrație de fotografii de arhivă reprezentând-o pe Hariclea Darclée în numeroase roluri interpretate de-a lungul carierei, prilej de a remarca eleganța și frumusețea divei, devenite prin felul său de a fi un model de referință în epocă.

cartea străină

Flavius PARASCHIV

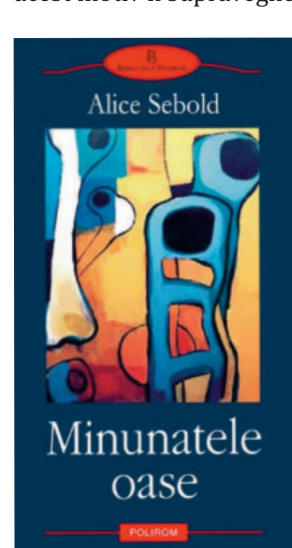
Oasele minunate ale lui Susie

Literatura comunică întotdeauna ceva despre oameni. Se știe bine faptul că opera unui autor nu poate fi desprinsă de epocă și contextul istoric (social, politic ș.a.m.d.). Dar cu adevărat notabilă este literatura care pornește de la un eveniment tulburător, indiferent că vorbim despre un anume moment din trecut sau de o întâmplare personală. *Minunatele oase*, volumul tipărit de scriitoarea americană Alice Sebold (n.1963), este și astăzi o carte extrem de actuală...

Autoarea este cunoscută în special pentru romanul deja menționat. *The Lovely Bones* a apărut în 2003 și a devenit repede un bestseller, iar în 2010 a fost lansată și ecranizarea textului, film regizat de Peter Jackson. Traducerea în limba română a fost publicată acum 10 ani la Editura Polirom, o traducere binevenită realizată de Liviu Cotrău, care merită a fi reamintită pentru acuratețea ei.

Incidentul nefericit și tragic care a stat la baza romanului din 2003 s-a petrecut în 1981, atunci când autoarea a fost violată în timpul primului an de studenție. Acest eveniment a lăsat urme adânci, iar „vindecarea” (atât cât s-a putut) s-a realizat prin scris. În *Minunatele oase*, protagonista de 14 ani, Susie Salmon, este agresată sexual și ucisă de un vecin, George Harvey, un criminal în serie (după cum va descoperi cititorul), care era văzut ca un individ ciudat de ceilalți din comunitate. După prematura ei dispariție, Susie ajunge pe „lumea cealaltă” sau – mai precis – „în raiul ei” (sintagmă care împrumută și titlul filmului). În timp ce tânăra încearcă să înțeleagă și să se acomodeze cu noua ei stare, familia ei suferă și trece printr-o perioadă extrem de dificilă și dureroasă. Inevitabil, căsnicia părinților va avea de suferit, fapt care se accentuează atunci când tatăl protagonistei, Jack, supărat și dezamăgit de faptul că nu a putut să-și protejeze copila, începe să-l bănuiască pe Harvey. Nu are dovezi, dar ceva îi spune că vecinul antisocial este responsabil de dispariția lui Susie. În schimb, soția, Abigail, nu rezistă durerii și părăsește familia, deși personajul principal mai avea un frate mai mic Buckley și o soră curioasă și inteligentă, Lindsey.

Dincolo de evenimentul nefericit și trauma familiei, mai există câteva elemente de apreciat în această lucrare literară. În primul rând, trebuie menționat că evenimentele sunt înfățișate doar din perspectiva lui Susie. Prin intermediul ei, cititorul descoperă, astfel, universul romanului. Din acest motiv, discursul ei este – surprinzător – de detașat, aproape jovial, atitudine care poate fi simțită pe tot parcursul textului. În fond, Susie este o elevă, cu un orizont limitat și care nu înțelege, cel puțin la început, ceea ce presupune cu adevărat decesul ei. Problema principală pe care o propune scriitoarea din SUA este aici este una esențială: cum poate viața să-și urmeze cursul firesc după pierderea tragică a unei persoane dragi? Toate personajele răspund la această întrebare într-un mod cât mai natural și firesc, de altfel. Părinții nu mai văd altceva decât suferință și nu se pot adapta unei vieți fără Susie, de exemplu. Protagonista nici ea nu se poate îndepărta de membrii familiei și din acest motiv îi supraveghează constant din propriul rai.

Aici rezidă și miezul textului: se poate depăși suferința? Viața merge înainte? „Figurile de hârtie” ale cărții vor reacționa la noua situație existențială în mod propriu, dar la final textul sugerează, în mod firesc, că oamenii nu pot trăi în capcana trecutului. Familia lui Susie va găsi liniștea dorită, iar treptat protagonista va înțelege faptul că atât timp cât „prezența” ei încă va fi simțită de familie, umbra nefericirii nu va dispărea niciodată.

Ultima pagină a romanului explică și curiosul titlu. Cele două cuvinte din titlu nu se referă, evident, la oasele protagonistei, ci avem de a face cu o metaforă, care sugerează că pe „scheletul” unei tragedii s-a clădit o nouă viață. Părinții, prietenii și cei din comunitatea lui Susie au început să accepte subita ei dispariție, iar această împăcare cu realitatea nu a distrus relațiile dintre oameni, ci din contra: în loc să-i îndepărteze, moartea i-a adus pe toți mai aproape...

Lina CODREANU

Atitudini și perspective critice

Nimeni nu poate avea dubii în ce privește capacitatea criticului Teodor Pracsu de a pătrunde în miezul cărților care i-au trecut prin mână. Stau pildă, între altele, numeroasele articole (multe de natură didactico-pedagogică) publicate în presa de cultură, precum și volumele de cronici teatrale și literare, eseuri: *Clepsidrele Thaliei* (1985), *Măștile lui Cronos* (1995) *Transparențe critice* (1997), *Oglinzi paralele* (2000), *Clipa ca permanență* (2006), *Refracții critice* (2013), *Triumful lucidității* (2016), *Acolade critice* (2020).

În anul 2022, a apărut la editura ieșeană Timpul, volumul *Delimitări critice*, în care sunt asociate critici de substanță în cele două domenii culturale preferate de autor: literar și teatral. De altfel, compozițional, volumul este riguros ordonat în două părți corespunzător celor două paliere: *Incursiuni hermeneutice* și *Sub semnul Thaliei*.

Alegerea titlului – *Delimitări critice* nu sugerează neapărat granița față de o anume opinie ori atitudine de condeier, cât precizarea unui *punct de vedere* al lectorului, critic consacrat, în raport cu anumite idei, afirmații, păreri exprimate în cărțile propuse. Cei prinși sub lupa analitică a criticului sunt din realitatea imediată (areal cultural, afinități amicale) a lui Teodor Pracsu: Doru Scărlătescu, Adrian Costache, Mircea Platon, Theodor Codreanu, Lina Codreanu, Petru Ioan, Simion Bogdănescu și Radu Gyr (excepția care întărește regula).

Studiul *Eminescu și ispitele eminescologiei* (2018), l-a atras prin „inventarul cvasi-exhaustiv” și comentariile însoțitoare făcute de cercetătorul universitar Doru Scărlătescu de la Iași. Elementele pe care și dezvoltă demersul critic (peste 20 de pagini) au în vedere mai multe puncte de interes.

Întâi de toate, l-a urmărit pe cercetător ca analist al dosarului terminologic (derivatele *eminescian-eminescologic-eminescianizare...*), dosar considerat „în momentul de față, încheiat”. Doro Scărlătescu e interesat de demersul asupra curentului negativ de contestare a lui Eminescu, început de către canonicul Alexandru Grama și contemporaneizat de către adepții post-modernismului sau ai neo-marxismului. Integrarea poetului în diferite orientări estetice, de la romantici până la existențialiști ori neomoderniști, nu pare să-i obțină acordul ieșeanului și nici pe al vasluienului, care consideră că „este suficient să pună pe masă toate probele concludente” (p. 18).

În câteva pagini, Teodor Pracsu surprinde atitudinea negativă a universitarului în ceea ce privește *protocronismul românesc* (considerat o mișcare exagerată), precum și acribia „*punctuaționismului*” georgescian care schimbă radical anumite sensuri ale poeziilor eminesciene.

Deși apreciază la Doru Scărlătescu „minuțiozitatea remarcabilă”, meandrele stilisticii în tonalitățile ironice și tenacitatea de a comenta „derapajele exegetice” în studiile despre Eminescu (precum exagerările / „hiperbolizările ametoitoare” ori surprinderea), Teodor Pracsu se *delimitează* de opiniile acestuia când e vorba despre controversele punctuației din ultima strofă a poemului *Luceafărul*.

După o experiență de aproape jumătate de secol ca profesor practicant de limba și literatura română, Teodor Pracsu împărtășește ideile despre instrucția și educația românească, exprimate de universitarul Mircea Platon în volumul de deșteptare națională – *Deșcolarizarea României* (2020). E de amintit că vasluienul are editate trei cărți în domeniu (*Triumful lucidității*, *Acolade critice* și *Ochiul de veghe* (în colaboră cu Daniela Oatu) și a susținut o rubrică pe teme de educație în săptămânalul „Tribuna învățământului”. În acest context, experimentatul profesor intră pe frontul comun al delimitării de competențele și intențiile „expertilor în educație”, dar optând pentru sistemul tradițional românesc direcționat memorabil în școala haretiană. Analiza pertinentă a ieșeanului, încheiată de un „Plan de bătălie” în 17 puncte, schițează un posibil drum de urmat în evoluția instrucției și a educației exercitate în școala românească de azi.

Atitudinea *delimitativă* a lui Teodor Pracsu reiese din fraza finală: „În ce ne privește, ne-am străduit să citim cartea în litera și spiritul ei, fără partizanate factice, cu seninătatea și detașarea perspectivei obiective, atât cât a fost omenește posibilă” (p. 52).

Dintre cărțile lui Theodor Codreanu, au fost supuse metacriticii volumele din 2019 și 2020: *Scriitori basarabeni*, *Scriitori vasluieni* și *Dumitru Radu Popescu. Istoria ab-*

surdoidă. Cei doi critici literari, Theodor Codreanu și Teodor Pracsu, au în formativitatea intelectual-critică similitudini care ne obligă să-i așezăm în „oglinzi paralele”. Din grila lor de critică aplicată nu pot rămâne neobservabile asemănări, cum ar fi: aparat critic imbatabil, *terminologie* elegantă și variată, *spirit* cultivat, *lecturi comprehensive*, *limbaj critic* în sincronie cu teoria și estetica moderne etc.

Teodor Pracsu apreciază „efortul remarcabil de omologare și legitimare estetică a scriitorilor basarabeni” de către Th. Codreanu, dar și faptul că pentru fiecare scriitor (basarabean) găsește nota individuală, încadrând operele în grile tematice, stilistice, perspectiviste ori estetice existente în tot arealul literar românesc.

Pentru scriitorii vasluieni criticul vasluian extrage „definirile” cele mai expresive pentru scriitori „cu pecete națională”. Astfel, V.I. Popa rămâne „un veritabil om de Renaștere”, Cezar Ivănescu este un poet „aproape genial”, Ion Alex. Anghelș – „cel mai important poet al cailor”, Ion Gh. Pricop – autor de metaroman „*asimilat postmodernismului premodern*”, Ion Iancu Ieșter – „scriitor de sertar”,

Petru Ioan – „un neobosit greșier al istoriei culturale”, Mihai Sultana Vicol – „greșierul gladiator” ș.a.

Despre misterul din monografia derepesciană – *Istoria absurdoidă*, Teodor Pracsu găsește că poate fi descifrat cu „cheia anamorfozei”. Totodată, relevă în aparatul critic al Theodor Codreanu un set de concepte și sintagme sugestive precum: *arheic*, *criză sacrificială perpetuă*, *estetică și est-etică*, *antigeneză*, *labirint baroc*, *singularitate canonică* ș.a.

În atenția lui Teodor Pracsu stau atât două volume despre producțiile culturale hușene (Lina Codreanu, *Pagini de cultură hușeană* și Petru Ioan, *Școala literară de la Huși*), cât și creațiile lirice ale lui Adrian Costache (autor de „poezie cerebral-lirică”, în *Elegii podgorene*), și Simion Bogdănescu (situat în paradigma postmodernismului, în vol. *Nesfânt și Delir după Rahmaninov*).

Veritabil critic literar, în câmpul „înfloritoare” muze Thalia, timp de aproape jumătate de secol, Teodor Pracsu a fost principalul cronicar dramatic al repertoriului Teatrului „Victor Ion Popa” din Bârlad. Acesta este și pivotul textelor din volumele *Clepsidrele Thaliei* (1985) ori din *Măștile lui Cronos* (1995). Al doilea capitol al cărții, *Sub semnul Thaliei*, surprinde aspecte definitorii pentru înțelegerea evoluției teatrului românesc, în general, dar și a formării criticului teatral vasluien, în particular.

Vocația de fond a beneficiat de imboldul e de sorginte silvestriană, fiindcă însuși autorul îl declară pe Valentin Silvestru „mentorul meu în teatrologie”. Îi dedică 16 pagini, realizând un portret în evantai despre „domnul Teatru”, cum a fost supranumit de către cei din breasla dramaturgiei. Cei „25 de ani fără Valentin Silvestru” i-au prilejuit „discipolului” momente de reflecție, evocări, amintiri, dar și amărăciunea că posteritatea critică l-a lăsat uitării, aproape că l-a ignorat pe marele teatrolog din a doua jumătate a veacului trecut.

Din cap. *Istoria unui colocviu*, rămâne de reținut unicitatea inițiativei de a se desfășura la Bârlad, între 1976-1995, „Colocviul tinerilor regizori”, într-un ciclu de șapte ediții. Istoria teatrului bârlădean este completată prin dialogurile alerte propuse lui Valentin Silvestru, Ion Băieșu, Ștefan Oprea, Constantin Paiu și Theodor Codreanu, dar și prin cele șapte cronici teatrale, cu care se încheie volumul.

Delimitându-se de mefiențele și exagerările livești, Teodor Pracsu criticul literar-dramatic de la Vaslui rămâne un intelectual creator, capabil de analize profunde, exigent/corect/obiectiv cu alții și intransigent cu sine, un chirurg stilat în operații de finețe analitică și sintetică, posedând atributele unui contemplator al spectacolului cărții, un observator detașat, imparțial în evaluarea cărților elaborate de confrății de condei. Intenția sa este exprimată retoric chiar într-o secvență autoportretistică din *Argument*: „Ce poate fi mai reconfortant pentru un scriitor decât să se simtă prezent în cetate”.

N.B. Pentru volumul *Delimitări critice*, Uniunea Scriitorilor din România Filiala Iași i-a acordat criticului literar Teodor Pracsu distincția „Cartea Reprezentanței Vaslui” (Iași, 10 noiembrie 2023).

film

Emanuel VASILIU

Mă gândesc să-i pun capăt

Charlie Kaufman este unul dintre cei mai inventivi, mai premiați scenariști americani în viață. Printre realizările sale se numără *În mintea lui John Malkovich* (1999), *Hoțul de orhidee* (2002), *Strălucirea eternă a minții neprihănite* (2004). Pe lângă activitatea de scenarist, a regizat filmele *Sinecdoca*, *New York* (2008) și, în 2020, *Mă gândesc să-i pun capăt*, disponibil pe Netflix încă de la lansare.

Intriga acestui din urmă film urmărește intenția de despărțire, pe care o tânără femeie, denumită alternativ Lucy, Louisa, Lucia și Amy, o are față de prietenul ei, Jake. Motivele sunt felurite, după o relație de doar șapte săptămâni, iar Lucy le elaborează într-o voce din *off* poetică, ce se constituie într-una dintre tehnicile cinematografice principale ale filmului. *Mă gândesc să-i pun capăt* are o tentă lynchiană mai ales în inventarea unui personaj în vârstă, om de serviciu la liceul absolvit de Jake, despre care Charlie Kaufman încercă să ne transmită că ar fi o variantă a lui Jake ajuns la senectute. Vârstele omului ar fi, de altfel, tema acestui film suprarealist, care surprinde în primul rând prin apariția părinților lui Jake în diferite etape ale vieții, în prezența cuplului venit în vizită.

Dacă Jake are un alter ego, același lucru se poate spune și despre Lucy, care este apelată pe telefonul mobil de o femeie ce-i poartă numele; permanenta alteritatea apare și în ocupațiile ei diverse: prezentată inițial ca studentă la fizică cuantică, despre Lucia Jake le spune părinților că studiază gerontologia, iar un eseu pe care ea îl pregătește pentru miercurea următoare are ca punct de pornire filmul *O femeie dominată*, de John Cassavetes. Poezia și picturile ei le regăsește în casa lui Jake ca aparținând altor autori (o scriitoare și un pictor), însă problema paternității artei nu împiedică imaginea să ofere momente de neuitat, cum ar fi cel în care Lucy privește direct spre obiectivul camerei în timp ce recită un poem despre venirea acasă.

Din punct de vedere formal, *Mă gândesc să-i pun capăt*, se dovedește o serie de filme de cameră, secțiuni importante având loc în spații închise, de exemplu mașina lui Jake și casa părinților săi. O anumită teatralitate este de neevitat într-o asemenea convenție, însă dialogurile extrem de interesante literar, speculativ și relațional determină ca această închidere a personajelor între limite palpabile să aducă un beneficiu receptării liniștite a conținutului. Părinții, interpretați de Toni Collette și David Thewlis (memorabil în *Naked*, regia Mike Leigh) sunt, în mod alternativ, apariții comice, caricaturale și înduioșătoare, în funcție de vârstele pe care le întruchi-pează. De la o primă apariție ilară – ea, cu o mimică exagerată, el, sucindu-și capul de parcă ar fi fost prins într-un mecanism –, ei evoluează spre imagini ale bolii Alzheimer și, într-un moment deosebit de tușant, în reprezentarea dispariției fizice, ea fiind îngrijită până în ultimul moment de Jake.

Instanțele de alteritate continuă printr-o variantă diferită a poveștii primei întâlniri dintre cei doi iubiți, Jake istorisindu-i tatălui său o versiune foarte asemănătoare cu un film, pe care-l vizionează omul de serviciu la cantină. În aceeași secțiune a cinei în familie, Lucy se vede pe ea într-o fotografie, în care un minut mai târziu apare Jake. Aceste substituiri de personaje spun destul de mult despre condiția comună a trecerii prin viață. Nu există o despărțire *per se* în film, deși Lucy argumentează pe toată durata celor două ore și paisprezece minute în favoare ei. Unul dintre mesajele primite de Lucy este de la omul de serviciu, care repetă o serie de fraze enigmatice de mai multe ori în cursul acțiunii: „Bănuielele sunt corecte. Simt cum crește frica. E momentul pentru răspuns. Doar o întrebare. O întrebare necesită răspuns.”

În sfârșit, caracterul eminamente meta-narativ al filmului se regăsește într-o discuție despre „O femeie dominată”, regizat în 1974 de John Cassavetes. Între-un monolog în mod adecvat șaptezecist, Lucy pare să preia personajul cronicarei de film Pauline Kael, un volum din scrierile căreia se regăsesc în camera lui Jake. Narațiunea este complet suspendată în final, când cele două personaje principale lasă loc unui număr de balet modern, desfășurat între zidurile liceului absolvit de Jake. Caracterul diafan al dansului și recuzita naivă de teatru luminează într-o oarecare măsură atmosfera intelectuală a filmului, oferind o surpriză artistică de proporții.

Enigmatic, provocator și poetic, „Mă gândesc să-i pun capăt” nu este genul de film pe care te-ai aștepta să-l vezi pe o platformă de streaming, fiind mult mai apropiat de gusturile festivalurilor internaționale, îndeosebi inaccesibile publicului larg. De aceea este o ocazie de neratat, dacă vă atrage o adaptare plină de aparté-uri culturale, replici auto-reflexive și o atmosferă iernatică de sfârșit de lume.

Dionisie VITCU

„Cumplit meșteșug de tâmpenie...”

„Știința nu e niciodată mediocră dar mediocritățile sunt totdeauna științifice.”
P.P. Carp

Nu m-am mai scoborât demult în Valea plângerii, nu mai știu ce se petrece la Bojdeuca în Țicău, dar sunt zile când... *vreme trece, vreme vine...* glasul lui Costică Parascan îmi răscolește amintirile și atunci îmi vine să zic... *dacă ar fi despre partea femeiască le-aș păstra pentru mine...* dar le spun și altora. Ei, *am fost și eu un boț cu ochi* la frumoasele sărbători ale marelui humuleștean.

Intrasem în Teatrul Național, angajat de prof. univ. Ilie Grămadă, Dumnezeu să-l hodinească între cei drepti, că bun român o fost și m-a pus pe listă împreună cu Bădia Costică Sava, artistul emblematic al unei generații la sfârșit de carieră, să reprezentăm instituția cu harul nostru la marele eveniment național – 50 de ani de la înființarea Muzeului în căsuța Tincăi Vartic.

Cum nu eram încă folosit în *ale scenei* îmi făceam griji, voiam să fiu util, mai cu seamă să nu sar calul cu *țărăniile* mele, cum am văzut că fac *unia* când joacă în *Soacra cu trei nurori*. Bănuiesc, directorul meu știa că am jucat la Teatrul Tineretului, într-un spectacol, pe *Ion Creangă* și poate pentru asta m-a trimis în Țicău. Eram conștient că în structura mea, în felul meu de a fi am anumite date care mă recomandă pentru *humorul* lui Creangă, strecurat în opera sa, și m-am pregătit să fiu la înălțimea evenimentului. Memorasem, cunoșteam pe dinafară multe pagini ale „Amintirilor din copilărie” și-mi erau așa de aproape de suflet că-mi făceam griji și probleme cu *începutul* la spectacolul improvizat. Ieșirile în public, în afara Teatrului, mi le pregăteam minuțios, cu grijă să fiu artist nu saltimbanc modest, nu prost, să pot zice... Ehei, Doamnă, cât mi-au asudat mie coatele în băncile școlilor să ajung artist la Național!

Nu îndrăzneam să-l întreb pe Bădia Costică Sava ce și-a ales să spună din *Creangă*. Știam că nu-i scapă ocazia să zică din *Eminescu* „Ce-ți doresc eu ție dulce Românie” și mai cu seamă să nu *tragă el* un cântec cu *Barbu Lăutaru* în care era mare artist, de *enciclopedie*. Așa că, mi-am făcut *intrarea* onorabil ca actor național, în sărbătorile din *Căsuța basmelor* limbii române la a 50-a aniversare. *Brava, măi moțule!* Am auzit glasul din apropiere al ilustrului meu coleg. Era cea mai frumoasă decorație atunci pentru mine.

Custode la Muzeu era un tânăr, pe numele lui de transilvan Flavius Sabău, care impresionat de prestația mea artistică m-a ținut minte și m-a invitat la Mărțișor, când se îngrijea de Muzeul „Tudor Arghezi”.

În ziua aceea era o mulțime de oameni, lume de toată mâna, tovarăși cu tovarășele lor, domni și doamne, copii din școlile ieșene, din împrejurimi și din Humulești, fețe subțiri și alese ale celor responsabili din județ. Flavius, asudat *tât*, cu ochelarii aburiți umbra prin lumea aceea venită ca la iarmaroc împărțind programe, zâmbete și vorbe înspicate cui trebuia și cui n-avea nevoie.

Sărbătoarea începea de dimineață, un megafon agățat de un stâlp telegrafic transmitea în tot

ținutul vocile celebre ale lui Sadoveanu, Ciubotărașu, ... care nuanțând în *culori locale* ne purtau prin Humulești cu Nică, la scăldat, cu uratul, în iarmaroc cu pupăza, la Moș Nichifor Coțcariu... și prin alte locuri pline de farmec.

Grupuri de copii școlari cu învățătorii lor intrau sfioși, emoționați în căsuța unde a trăit și creat marele povestitor și unde a fost primit într-o vreme Mihai Eminescu. Și, cum stam eu și mă minunam de privești ce-o aveam în față s-a apropiat de mine un tânăr sobru, roșcat, demn și puțin arrogant mi-a întins mâna și s-a recomandat Mihai Ursachi. Vecinul nu vorbea mult... *am fost coleg cu fratele dumitale!*

După sărbătoarea Jubileului, an de an, cu mici întreruperi, la fiecare sfârșit de decembrie și început de martie eram invitat și trecut pe afișul sărbătorii Bojdeucii din Țicău. Cea mai frumoasă perioadă am trăit-o pe vremea când custode al Muzeului era universitarul Constantin Parascan, omul care și-a dedicat o mare parte din viață studiului vieții și operei marelui nostru povestitor. Cu el am fost la Humulești, la Tg. Neamț, la Prigoreni, la mormântul scriitorului, cu părintele Ioan Rusu la Eternitatea. El a organizat și creat concursuri printre care „Poveștile de la Bojdeuca”, unde a adunat cele mai bune creații și au debutat mulți dintre povestitorii din țară. Bojdeuca devenise un punct de atracție și pentru faptul că aici funcționa un Cenuclu unde sfaturile unor critici de talia lui Daniel Dimitriu și Constantin Dram, ... erau ascultate și primite cu interes de tinerii condeieri.

După '89 prin schimbările radicale din societatea românească s-au produs reacții în cultură și activitatea muzeistică de la Bojdeuca n-a fost ocolită. Neînțelegerile, nemulțumirile, pretențiile unora care au simțit că *le-a venit rândul* au silit pe profesioniștii așezați locului cu har, să se retragă la pensie sau să-și schimbe profesia. Mă regăseam în programul Bojdeucii din ce în ce mai rar și ce mi s-a părut anormal, mă condiționau *când să vin și cât să spun*, ceea ce nu mi se întâmplase altădată. M-am împăcat cu idea și mi-am zis în sine mea... *asta e! Bădică, ei au avut mamă și tată, au avut cine să-i învețe...* Mă uit la televizor... și nu-mi vine să-mi cred ochilor.... Au renovat Bojdeuca *științific*... Asta nu-i Bojdeuca, nu-i *Căsuța basmelor limbii române* unde a creat, pățimit și de unde a plecat într-un sfârșit de decembrie cel mai mare povestitor al neamului nostru. Asta-i o *crâsmă* la intrarea sau ieșirea din târg unde oameni au de făcut sau au făcut o afacere, se opresc, leagă caii de gard, servesc un rachiu și printre alte vorbe de duh poți auzi... „*cumplit meșteșug de tâmpenie*”...!

Costică Sava

Dionisie Vitcu, la Bojdeuca din Țicău

distanța focală

Ioan RĂDUCEA

Cu fruntea dîrz înălțată

Dincolo de pace și [de] frică este titlul unei expoziții de grup organizate, în perioada 25-29 noiembrie 2023, la Galeria UAPR Victoria, prin reunirea lucrărilor, în tehnici diferite, a trei tineri artiști ieșeni, fiecare dintre ei aflat la prima personală: Alexandru Burlacu (sculptură, în special în metal, dar și grafică), Grafo Dragoș (printuri fotografice, pe suport aluminizat) și Alex Dromp (creații *new media*, exprimate prin proiecții luminoase, în interacțiune cu alte lucrări și cu publicul). Ansamblul (la care a contribuit și fondul sonor asigurat de Teodor Maxim) a fost îndelung cumpănit – câteva zile din intervalul temporal pus la dispoziție au fost consumate cu montajul.

S-a ajuns astfel la o convingătoare coerență, apropiată de formula unui spațiu experimental. La aceasta au contribuit, pe lângă calitatea fiecărei piese, și adecvatele lor situații – graficele și fotografiile bătînd din două laturi, pe două lungi registre, împreună cu dinamica proiecțiilor de linii animate, expuse într-o alveolă autonomă, pe a treia latură dar și frontal, ca să sublinieze monumentalitatea sculpturilor, toate gravitînd în jurul piesei centrale, unica montată pe un postament, dinamic în eleganta lui asimetrie.

În total, o considerabilă forță de expresie, la care se adaugă și titlul, mai curînd neoromantic, în orice caz hiperbolic, putînd fi luat fie în sens sublim, ca o intenție de investigare – pe mai multe căi, însă *viribus unitis* – a limitei, fie în sens ironic: dincolo de pace și de frică, adică dincolo de afecte, pozitive ori ba, nimic nu se mai găsește, căci ieșim din sfera omenescului! Ceea ce ne duce mai aproape de o temă dintre cele mai evidente ale expoziției, efortul de adaptare față de tehnologiile invazive ale momentului, miza fiind păstrarea dimensiunii umane în noua normalitate către care ne îndreptăm, presați de acestea.

În fața provocărilor existențiale, reacția celor trei expozanți este unitară, în sensul denunțării unei realități alienante. Îi deosebesc, desigur, nu doar mijloacele de expresie ci și construcțiile emotive invocate, în cazul lui Alexandru Burlacu demersul fiind profund psihologic, în sensul clamării unei lumi interioare, cu abisurile și reîntremările ei. Clar individualizate (unele, piese de rezistență, expuse anterior separat) și în excelentă distribuție spațială, lucrările tridimensionale domină copios întregul și creează o atmosferă, de pus în legătură cu o grafică extraordinar de stilizată, prin reducționism tematic și procedural. Spiritul se mobilizează aici înspre fabulos, cu elementul animalier de înțeles ca dedublare onirică – frapat de ispita reprezentării unui sine stihial. Reluînd tema eroului dintr-o lume vulnerată, grafica aceluiași artist tensionează chiar mai mult decît miticele sculpturi animaliere, de vreme ce anguloasele contururi de canide par a marca teribile deformări ale corpului astral, ale auri, potențate de palide forme umane, plasate totdeauna în spații și poziții subalterne. Cu toate acestea, unica reprezentare umană independentă, la scară (ușor) peste cea naturală și plasată la intrare, ținînd fruntea dîrz înălțată, mărturisește despre o anume detașare, dacă nu chiar despre o biruință asupra tuturor frământărilor și tenebrelor din spatele ei.

Mult mai temeinic ancorată în cotidian, arta lui Grafo Dragoș vădește, pe lângă finețea observației, un spirit ludic, ce știe să obțină efecte din contrastele, adeseori din ridicolul plasării obiectualului agresiv într-o spațialitate în principiu antropică. Tipic pentru un grafic care atacă ordinea ambientală depersonalizată a orașului, nu lipsesc inițiative de tip intervenție și *trompe l'oeil*, suprapunerea unui turn de releu cu o turlă de biserică (fotografie cu teleobiectiv, obținută pe Dunăre, la Sulina) fiind una dintre ele.

La Alex Dromp, interiorizarea vârstei cibernetice a omenirii pare a fi cea mai deplină, de vreme ce creează în *new media*, pe bază de programe de calculator. Important este pentru el și principiul dialogal al artei, pus în evidență de un sistem de proiectoare și senzori care fac din vizitatorul poziționat adecvat un generator de imagini. Vorbim, de asemenea, de un act de dematerializare a artei, precum la conceptualiști, din moment ce obiectualul său constă mai ales în virtualitatea reacțiilor la proiecțiile propuse.

Dincolo de pace și [de] frică este de găsit mai ales o expoziție-reper, mai curînd un manifest al tinerilor, privitor la atitudinea și tehnicile adecvate într-o vreme în care ne simțim invadați de un anume tip de tehnologie. Promițător este faptul că se impun nu doar operele și arta relaționării lor dar și aplombul cu care se manifestă, în colaborare exemplară, reprezentării unei noi generații de artiști.

Societate și... sentimente

Prestigiul definește poziția specială a unei persoane în comunitatea din care face parte. Nu este greu de identificat marca prestigiului - ea este urmarea excelenței în profesie și a unui comportament exemplar în viața socială. Se bucură de prestigiu și cei care ajung să facă parte dintr-o organizație la rândul ei de prestigiu. Apartenența este o dovadă a celor spuse anterior. Excelența într-un domeniu și o linie morală desăvârșită determină prestigiul. Prestigiul asigură autoritate - beneficiarii unei asemenea calități au capacitatea de a fi exemple și de a se situa în fruntea celorlalți; dar reciprocă nu e valabilă: autoritatea nu asigură prestigiu decât în anumite... circumstanțe.

Din jocul semantic al unor cuvinte ale căror înțelesuri se suprapun parțial - *prestigiu, respect, renume, notorietate, recunoaștere, autoritate* putem explica multe din cele ce ni se întâmplă astăzi. Prestigiul este însoțit de o formă de autoritate - care atunci când devine autoritate oficială face ca o astfel de poziție să se exercite în mod firesc, din bună înțelegere reciprocă. Dar asemenea ocazii sînt rare. În cele mai multe cazuri structurile sociale (acceptate, impuse...) fixează în poziții de autoritate persoane cărora tocmai prestigiul le lipsește.

Atunci când sînt plasați în funcții de conducere indivizi care nu au un prestigiu stabilit funcția lor nu poate fi susținută decât prin constrângere, prin exercitarea puterii pe care le-o conferă locul de conducere ocupat. În aceste cazuri este respectată/suportată o ierarhie, nu apreciată o persoană. Cel plasat într-o astfel de poziție, pentru a și-o exercita apelează la mijloacele de forță de care dispune în virtutea schemei în care este poziționat. Nebucurîndu-se de prestigiu, el este preocupat înainte de orice să-și susțină funcția. Este situația pe care, mai ales la noi, o regăsim astăzi peste tot. Ideea de prestigiu nu poate funcționa decât în societățile în care atît calitatea profesională cît și conduita morală sînt determinante. Cu alte cuvinte, în societățile civilizate. Acesta este motivul pentru care în Evul Mediu nu de prestigiu poate fi vorba - ci de puterea impusă indiferent cum. Mentalitatea medievală cunoștea eventual renumele, teama de... - întreținute de oameni de arme, conducători de state, bogătași - sau măiestria unor artiști sau meșteșugari deosebiți... Prestigiul este activ pe treptele de evoluție ale colectivităților doar o dată cu civilizarea acestora. La noi în posturi de decizie pentru colectivitate ajung nu numai oameni fără nici un prestigiu, dar și fără minime competențe profesionale. Procesul e mai degrabă invers - anumite persoane ajung în posturi de conducere și unii interesați (oportuniști, cei fără coloană vertebrală morală, lingăii...) le prezintă ca persoane cu... prestigiu... Că nu e vorba de așa ceva se vede de îndată ce persoanele respective nu mai joacă un rol social important. O dată cu puterea li se termină și prestigiul și respectul social.

Nu e greu să ne explicăm ce se întâmplă. Oricît s-ar bate cu pumnul în piept naționaliștii de diverse proveniențe și cu diverse interese procesul de civilizare la noi e departe de a fi atins nivelul pe care îl pretindem. Și nu numai pentru că civilizarea e un proces care trebuie susținut în permanență, neajugînd niciodată la capăt, ci și pentru că, în pofida leorbăielilor patriotarde, avem încă de parcurs pași pe care țările cu alt tip de cultură i-au parcurs de multă vreme. Pentru noi civilizarea și modernizarea s-au instalat mai degrabă în ce privește realitățile materiale, facilități electronice etc. (și nici în acelea cu semnificația originară), iar impunerea prin prestigiu (adevăratul prestigiu - vom

vedea mai departe de ce fac această precizare) nu funcționează. Pot fi date nenumărate exemple în care nu numai că în posturi importante de conducere nu sînt numiți oameni cu prestigiu, dar nu ajung acolo nici măcar persoane cu minime competențe profesionale. Sînt numirile făcute de partide, de servicii etc. care sînt la putere. Acestea au acaparat toate domeniile care țin de existența statului și dispun de ele după scorurile electorale, care, la rândul lor... Nu mai vorbesc de tarele morale care nu constituie nici o piedică în calea parvenirii pe banii obștii. Situația se multiplică de-a lungul întregii ierarhii și astfel s-a ajuns la un aparat de stat ineficient, supradimensionat, corupt.

În sociologie, în antropologie prestigiul e prezentat ca un factor determinant în structurarea vieții în colectivitate. Într-o societate în care prestigiul funcționează sînt funcționale de asemenea, la modul general, o serie de alte sentimente pozitive: simpatia, generozitatea șamd. Într-o societate în care prestigiul

acestea sînt normale în cazul societăților civilizate de tip european. Ne putem întreba însă ce se întâmplă dacă nu este vorba de o astfel de societate, ci de o copie a ei - o copie care nu reușește să elimine din mentalitatea colectivă experiențele din secolele anterioare adaptării la modelul de societate imitat. În cazul acesta reziduurile vechiului model supraviețuiesc împreună cu structurile de alt tip, noul este dublat de construcțiile care revin din straturile adînci ale conștiinței colective. Se poate constata fără dificultate o luptă între ceea ce a fost trăit secole la rând și mentalitatea nouă care ar trebui să-i ia locul. Într-o primă fază de adaptare energiile sînt folosite pentru reproducerea cît mai fidelă a modelului social imitat. În timp se consideră că transplantul a reușit, că noua formulă funcționează și nimeni nu-și mai bate capul să urmărească dacă translatarea e într-adevăr efectivă sau nu. Iar dacă ea s-a fixat într-o anumită măsură există un moment de echilibru - poate fi fixat la noi din punct de vedere istoric în perioada interbelică, cînd modelul copiat, occidental, și fondul autohton stau într-un echilibru relativ. Acest echilibru a fost anulat prin impunerea regimului comunist după WW II, cînd adîncurile trăirilor ancestrale sînt stimulate și înfloresc din nou sub o aparentă continuare a perioadei civilizate. Este activat modelul... popular, din care civilizația dispare, resuscitînd un mod de a trăi anterior contactului cu Occidentul. Importantă devine din nou exclusiv puterea și modul în care aceasta se exercită. Pregătirea, talentul, capacitățile individuale de efort specific șamd nu mai cîntăresc mare lucru în fața puterii comuniste. Totul se reduce la luptă între factorii de putere - cu dramatice consecințe pentru învinși. Mai mulți romancieri ai... obsedantului deceniu au surprins asemenea confruntări. Paravanul era, desigur, lupta pentru victoria comunismului - în realitatea se revenise la un model de societate în care factorul dinamic era exclusiv puterea și impunerea puterii. Modelul societăților europene civilizate era altul.

Se poate înțelege că într-o societate în care prestigiul nu joacă rolul care s-a construit în țările civilizate dinamica socială va fi alta. Nu numai realitățile împrumutate sînt de fapt altele decât cele originare (devenind *pseudo* realități, pentru a folosi termenul lui Matei Călinescu) dar și o întreagă gamă de sentimente se va exprima altfel. Criteriile după care este apreciat cineva sînt altele, lumea este condusă de alte valori... Exemplele sînt la îndemînă. În lumea occidentală învățămîntul are un scop precis - integrarea în societate a tinerilor la un anumit nivel și, printr-o calitate superioară a educației obținerea unor poziții sociale favorabile. Acesta putea fi rostul învățămîntului și la noi. Dar ce interes pentru o educație superioară mai poate exista acolo unde promovarea socială nu mai are nicio legătură cu pregătirea academică, unde în fruntea țării ajung persoane inculte și necinstite, unde promovările se fac prin mită, nepotisme, susțineri de către partide și servicii? Cine pe cine mai poate convinge că trebuie să treci prin școală, trebuie să muncești serios și cinstit într-o societate în care se bucură de prestigiu (sau, mă rog, sînt măcar deplin admirați) cei care reușesc să înșele, să se... aranjeze, să acumuleze necinstit averi imense - totul fără nici o legătură cu educația, cu moralitatea, cu promovarea cinstită? Vinovați de regresul dramatic al școlii românești nu sînt numai profesorii, nu numai părinții - ci întreaga alcătuire a societății românești de astăzi. În care difuzarea viciilor dezvăluite de mersul societății a cuprins absolut toate domeniile - de la economie, la asistență medicală, mediul juridic, mediul financiar la învățămînt, inclusiv învățămîntul superior sau lumea oamenilor de litere...

nu are efecte nu vom găsi nici această gamă de sentimente. Lumea condusă de forță, de constrîngere generează, ca sentimente dominante, teamă, violență, spaimă - altă gamă de trăiri. Se poate alcătui o hartă a sistemelor sociale după modul în care apar cu preponderență în literatura epocii anumite sentimente. Se poate alcătui de asemenea o cartografiere a împrumuturilor - poezie, romane etc. în care sînt copiate nu numai tehnici literare ci și un mod general de a percepe lumea, care nu mai este cel al momentului istoric din acel loc... Sigur, o astfel de întreprindere ar avea de pus la punct multe alte criterii - cum ar fi cel al dorinței de evadare, de respingere a momentului istoric ș.a.m.d.

Cercetătorii ajung să cuantifice rata prestigiului, să pună în evidență mecanismele prin care devine activ. Ce e însă după știința mea mai puțin studiat e modul în care se ajunge la prestigiu, cum este edificat prestigiul într-o anumită colectivitate. La prima vedere lucrurile par prea simple pentru a mai fi nevoie de explicații. Prestigiu capătă cel care excelează în ceea ce face și dă dovadă de o moralitate ireproșabilă. Toate

